

म. ग्रं. स. ठाणें

विषय

निबंध

सं. नं.

८८२

६
रुशिग

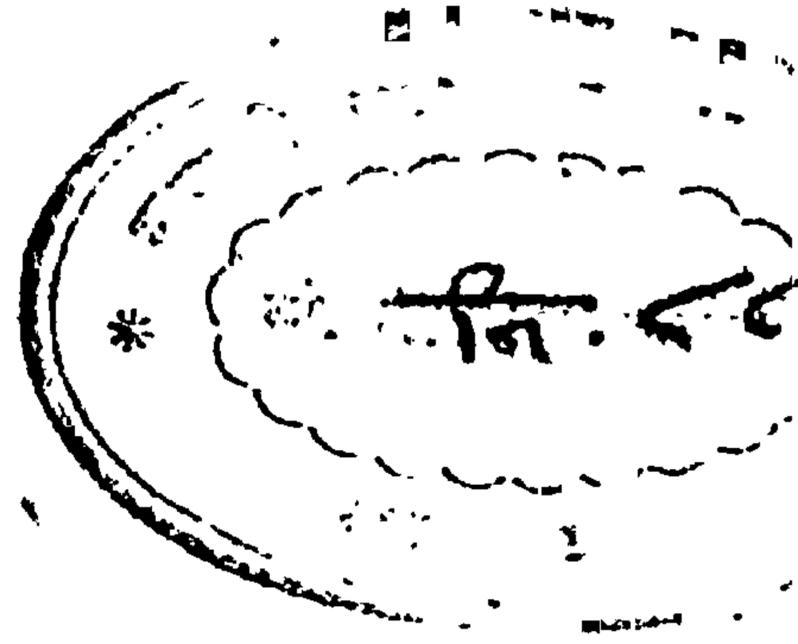
ले. वि. द. आवरकर.

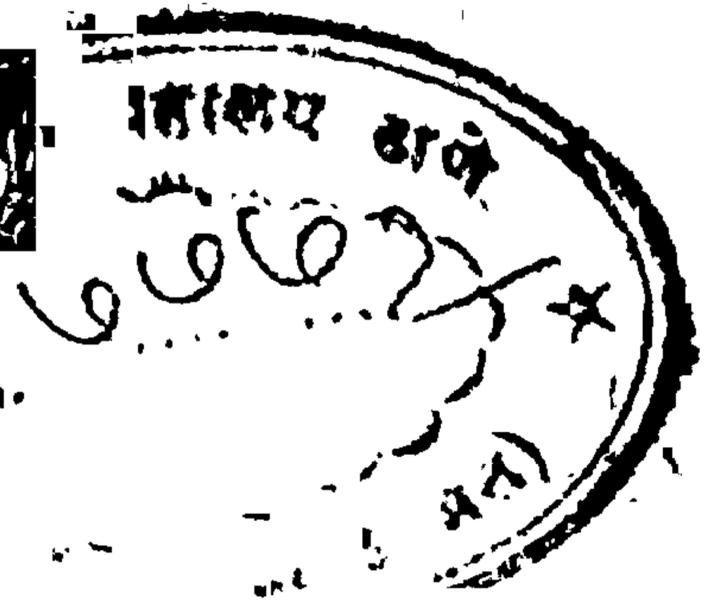
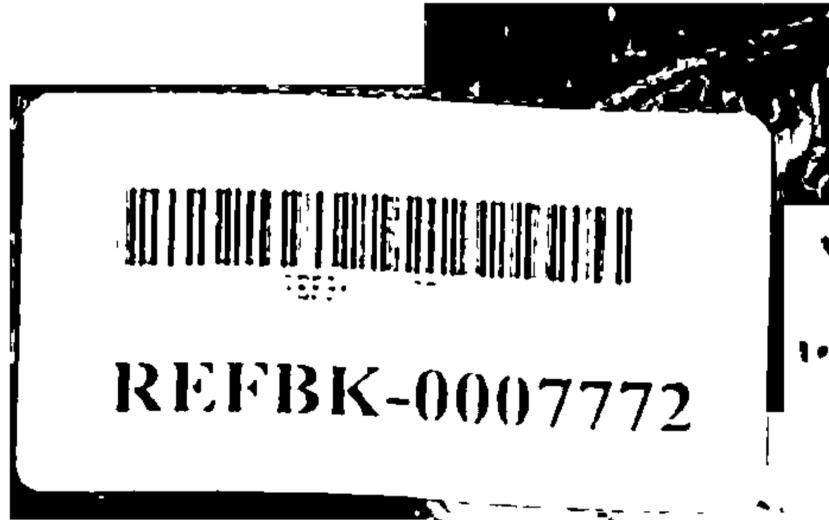
REFBK-0007772

साण शिंग

वि. दा. सावनकान

प्रकाशन क्रमांक ८५

ग. पां. पञ्चुने प्रकाशन मन्दिर, मुम्बई ४

मूल्य अडीच रुपये

अनुक्रमणिका

लेखांक	विषय	पृष्ठ
१.	छत्रपतींचा जयजयकार !	१
२.	तुम्हास्तानांतून अरबी संस्कृतीचे अुच्चाटण (पूर्वाध)	१८
३.	तुम्हास्तानांतून अरबी संस्कृतीचे अुच्चाटण (अुत्तराध)	२५
४.	शिवप्रायांच्या राजनीतीचे अेका सूत्र ...	३७
५.	अटकोवर हिंदु विजयाचा भगवा झेंडा ... (पूर्वाध)	४७
६.	अटकोवर हिंदु विजयाचा भगवा झेंडा ... (अुत्तराध)	५३
७.	मुसलमानांच्या खिलाफतीचा अुदय, हास नि विनाश	६०
८.	विजयशील हिंदुग्राष्ट्र ! (डॉ. आंबेडकरांना अुत्तर)	७७
९.	हिंदुसंघटकांनी आपल्या ग्राष्ट्राचा अितिहास कसा लिहावा नि वाचावा ! 	९७

छत्रपतींचा जयजयकार !

‘श्रद्धानंद,’ मुंबळी
५-५-१९२७ अिसवी

[हा लेख महाराष्ट्रांत शिवाजीमहाराजांचा त्रिशतसांवत्सरिक महोत्सव साजरा झाला त्या वेळीं ‘श्रद्धानंद’ पत्रासाठी लिहिला होता : प्रकाशक]

रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्त तुरगाः ।
निरालंबो मार्गश्चरणरहितः सारधिरपि ॥
रविर्यात्येवान्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः ।
क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति महतां नोपकरणे ॥

छत्रपति शिवरायांचा जन्मच अशा परिस्थितीत झाला की, सामान्य माणसाला शिवरायांची जी गोष्ट पर्यंकष केली ती गोष्ट नुसत्या कल्पनेनें भावितां येणेहि अशक्य होतें. वर अद्भुत केलेल्या श्लोकांत ‘क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति महतां नोपकरणे’ या सनातन तत्त्वाचा सिद्धान्त स्थापन करण्याकरितां कवीनें जें अुदाहरण घेऊन समस्यापूर्ति केली, त्या कवीच्या वेळीं जर श्रीशिवराय आणि त्यांचें चरित्र हें अस्तित्वांत असतें तर वरील सूर्याचें अुदाहरण व तत्सदृश मदनार्ची अित्यादि आणखी तीन अुदाहरणे तीं श्लोकांत न देतां केवळ श्रीशिवरायांच्या चरित्राचेंच अुदाहरण दिलें असतें. अितकें श्रीशिवरायांचें कार्य हें कठीण होतें. आजपर्यंत जगाच्या अितिहासांत सामान्य बुद्धीला आणि शक्तीला अशक्य वाटणाऱ्या कांहीं अपूर्व गोष्टी अलौकिक अवतारांनीं करून दाखविल्या, श्रीशिवरायांनीं जें कार्य केलें तें सर्वथैव तशाच अलौकिक कोटीतलें होतें. आजपर्यंत कित्येकांची अशी समजूत आहे की, शिवरायांनीं स्वराज्यस्थापना जी केली त्यांत काय मोठेंसें आहे? मोडकळीस आलेल्या विजापूरकरांशीं व आंतून पोखरत चाललेल्या सत्तेशीं झुंज करून सह्याद्रीच्या अेका कोपऱ्यांत अेक लहानसें राज्य त्यानें निर्माण केलें, ह्यांत अेवढें तें काय मोठें शतकृत्य ! व त्याचे अेवढे ते काय देव्हारे माजवावयाचे !

त्या वेळच्या अुत्तम गणलेल्या हिंदु समाजांतल्या मोठमोठ्या व्यक्तींनीं निर्लज्जपणें अंगीकारिलीं.

सारांश, सगळ्या हिंदु जातीवर मरणाची अवकळा आली होती, नांकाशीं सूत धरलें होतें.

अशा वेळीं 'पृथ्वी आंदोळली! धर्म गेला!' अशी संतप्त हृदयाची करुण हांक सर्व हिंदुस्थानभर निराश झालेल्या हतभागी लोकांना कषणोकषणीं अकूंत येत होती. आणि तरीहि कोणी हिंदु ही हांक अकून तिला ओ देण्याअितका समर्थ नव्हता. फार फार तर सरदार व्हावें, 'प्यादाचा फर्जी व्हावें,' फार फार तर यवनी सिंहासनाला मुजरा करण्याचा मान मिळावा, अेवढीच आकांक्षा त्या वेळच्या हिंदु जातीतील तरुण पिढीमध्ये दृग्गोचर होत होती. हिंदूंच्या ह्या अत्यंत हीन आणि दीन अशा अवनतीबरोबरच मुसलमानांच्या अैश्वर्याची, सत्तेची आणि पराक्रमाची कमान चढती होती. अुत्तर हिंदुस्थानांत तर मोंगल बादशहाची सत्ता अप्रतिहत रीतीनें स्वर्गांत प्रत्यक्ष अिंद्र जसा प्रबळ त्याप्रमाणें सिंहासनारूढ झाली होती. आणि दक्षिण हिंदुस्थानांत बहामनी राज्याचा विस्तार होअून त्याच्याच पांच प्रबळ शाखा संबंध दक्षिण हिंदुस्थान व्यापून बसल्या होत्या.

कोठेहि अल्पसा सुद्धां आशेचा किरण निरीक्षून निरीक्षून देखील दृष्टिपथांत येत नव्हता. हिंदु लोकांच्या मनोवृत्तीवर निराशेची अितकी छाप बसली होती कीं, प्रत्यक्ष अहमदनगरचें निजामशाहीचें सिंहासन स्वतःच्या पराक्रमावर ज्यानें हस्तगत केलें, त्या शहाजीना त्याच सिंहासनावर स्वतः बसणें हें कसेंसेंच वाटूं लागलें आणि मुसलमानी बादशहाचें अेक नाममात्र बालक मांडीवर घेतल्यावांचून त्यांना सिंहासनावर आपली मांड स्थिर ठेवतां आली नाहीं. अितकी आत्मवंचना, अितकी निराशेची परासीमा, अितकी अवनतीची शेवटची खोली हिंदु जातीला त्या वेळीं प्राप्त झाली होती.

अशा परिस्थितीमध्ये सतरावें शतक अुजाडलें आणि प्रभु शिवरायांचा जन्म झाला. सामान्य तर काय, परंतु असामान्य दृष्टीलाहि या वेळीं स्वराज्याची,

छत्रपतींचा जयजयकार !

हिंदवी राज्याच्या स्थापनेची कल्पना मृगजळाप्रमाणे अशक्य वाटत होती. भोंवतालची सर्व परिस्थिति अशी निराशाजनक असतां हि शिवरायांच्या मनामध्ये हिंदवी साम्राज्याचे जे गगनगामी गंभीर विचार अगदीं कुमार अवस्थेपासून अद्भुत झाले, यांतच शिवाजीमहाराजांचा अद्भुतपणा ! वयाच्या केवळ तेराव्या वर्षीं कीं, ज्या वेळीं सामान्य बालकें अकटीं अंधारांत जायला भितात आणि ज्ञानाचे श्रीगणेशाचे धडेहि आकलन करण्यास असमर्थ असतात, त्या वेळेला शिवाजीमहाराजांनीं देशांतील पारतंत्याच्या गडद अंधकारांत त्यांचें अुच्चाटन करण्याकरितां अुडी घातली आणि स्वातंत्यसंपादनाचे दिव्य घडे त्यांनीं आपल्या संवगड्याला देण्याला आरंभ केला. 'प्रतिपत्चंद्ररेखेव वर्धिष्णुर्विश्ववन्दिता । शाहसूनोः शिवस्यैषा मुद्रा भद्राय राजते' असल्या भव्य महत्वाकांक्षेनें ज्यांच्या आयुष्याचें ध्येय वयाच्या केवळ तेराव्या वर्षींच निश्चित झालें होतें ते शिवराय असामान्य, अलौकिक होते ह्यांत काय संदेह आहे ?

तेव्हां शिवरायांच्या चरित्राची कामगिरी तोलतांना केवळ शहाजी-मालोजीपर्यंतचीच परंपरा पाहून किंवा भोंसले कुळाचाच अतिहास लक्षांत घेऊन चालायचें नार्हीं; तर त्याच्या पाठीमागे अनेक शतकांच्या परंपरेला व हिंदूंच्या अनंत कुळांच्या अतिहासाला यथावत् जाणलें पाहिजे म्हणजे शिवचरित्राचें खरें अद्भुतपण लक्षांत येतील. त्याचप्रमाणें अशी अेक भ्रान्तिकारक कल्पना वर लिहिल्या गेलेल्या अतिहासांतून बिंबवली जाते कीं, विजापूरकरांचें राज्य हें मोडकळीस आलें होतें आणि त्या मोडकळीस आलेल्या अव्यवस्थित राज्यामध्ये शिवाजीनें आपली 'पुंडाभी' चालू केली यांत काय शौर्य आहे ? परंतु हें विधान सर्वथैव असत्य आहे. त्या वेळीं विजापूरची अदिलशाही ही मोडकळीस तर आली नव्हतीच; परंतु तिच्या काळांतील तो अेक अुत्कृष्ट काळ होता. नुकतेंच बुडविलेलें शेजारच्या मुस्लीमशाहीचें राज्य अर्धेअधिक घशांत घालून व शहाजीमहाराजांच्या पराक्रमानें प्राप्त झालेला कर्नाटक आपल्या राज्याला जोडून विजापूरची अदिलशाही तिच्या अतिहासांतील 'न भूतो न भविष्यति' अशी विस्तार पावली होती. अुत्तरेंतल्या मोंगल बादशहाच्या खालोखालें जर कोणती अेखादी मुसलमानी सत्ता त्या वेळीं अस्तित्वांत होती तर ती विजापूरची अदिलशाहीच होती.

कुबेराची संपत्ति विजापूरच्या कोशागारांत अविरतपणानें वाहात होती. कर्नाटकाच्या संपन्न प्रांतांतून धनकनकाचा संग्रह होत होता. विजापूरचें चतुरंग सैन्य रणदुल्लाखान, मुरार जगदेव, शहाजी राजे ह्या रणकुशल सेनापतींच्या आधिपत्याखाली दिग्विजय करीत होतें. दक्षिण हिंदुस्थानमध्ये अग्रपूजेचा मान विजापूरच्या सत्तेचाच होता आणि जर शिवाजी झाला नसता, तर थोड्याच वर्षांत अखिल हिंदुस्थानच्या अग्रपूजेचा मान कोणाचा— अतरेकडील मोंगल बादशहाचा का दक्षिणेतील विजापूरच्या बादशहाचा, हा प्रश्न सोडविण्यास दोन्ही यवनी सत्तांमध्ये तुमुल युद्ध झालें असतें.

या सिंहावलोकनावरून हें ध्यानांत येतील कीं, विजापूरचें राज्य मोडकळीला आलें होतें म्हणून शिवाजीमहाराजांचा प्रयत्न यशस्वी झाला असें नव्हे तर शिवाजीमहाराजांचा प्रयत्न यशस्वी झाला म्हणून विजापूरची प्रबळ अदिलशाही मोडकळीस आली. शिवाजीनें पोखरून ठेवलेल्या ह्या अदिलशाहीच्या आहुतीचा स्वाहाकार पुढें औरंगजेबाला लीलेनें करतां आला. अदिलशाही मोडकळीला आली असती तर मलिकंबरासारख्या, लखूजी जाधवासारख्या, शहाजीराजासारख्या निजामशाहीतील प्रबल सरदारांच्या फटक्यासरशी ती गारद झाली असती व शहाजहानच्या पहिल्या स्वारीच्या तडाक्यालाच ती मोंगल सत्तेला बळी पडली असती; परंतु जें कार्य निजामशाहीला करतां आलें नाहीं, बेदरच्या बरीदशाहीला करतां आलें नाहीं, अतरेतल्या शहाजहानला करतां आलें नाहीं तें अत्यंत अवघड कार्य शिवरायानें मोठ्या धाडसानें हातामध्ये घेतलें आणि तें कशाच्या साह्यावर ? विजापूरच्या कुबेराच्या घनापुढें तोरणा किल्ल्यांतील दगडमाती खणतां खणतां सांपडलेल्या अेका कष्टुद्र हंडाभर मोहरांच्या ! विजापूरच्या सुसज्ज चतुरंग सैन्याशीं मरणमारणाची देवघेव करण्याकरितां कृश देह धारण करणाऱ्या, वनवनांतरीं जीवित कंठणाऱ्या, भुकेनें तडफडणाऱ्या कांहीं मावळ्यांच्या पथकांच्या ! रणदुल्लाखानासारख्या आणि मुरारजगदेवासारख्या वयेंचीं वयें राजकारणांत आणि मुत्सद्दीपणांत घालविलेल्या राजकारण—धुरंधरांशीं कारस्थाने केलीं तीं विशीच्या आंतील असलेल्या अननुभवी तानाजी, मोरोपंत अित्यादि अल्लड तरुणांच्या संगनमतानें हें द्वंद असमान नव्हे काय ? आणि असें असूनहि या द्वंदामध्ये शिवरायानें यश मिळविलें !

आणि अशी ही असमानतेची ' झुंज ' अेकीकडे विजापूरकरांशी लढत असतां त्यांतच शिवाजीचें धैर्य, शौर्य हें आटलें का ? नाही ; तर अेका हातानें विजापूरच्या यवनी सत्तेची दाढी प्रतापगडावर, पन्हाळ्यावर, पानाखिडीत हिंसडीत असतांच आणुि त्या हिंसडण्यानेंच विजापूरच्या यवन बादशहांच्या मस्तकावरील मुकुट कंपायमान होत असतांच शिवरायानें निर्धास्तपणें आणुि अतुल आत्मविश्वासानें त्यांच्या पूर्वपिढ्यांनां ' जगदीश्वरा ' प्रमाणें वाटणाऱ्या दिल्लीश्वराला सुद्धां त्याच्या दाढीला हात घालून गदगदां हालवून सोडलें. ज्या दिल्लीश्वराच्या केवळ भ्रुकुटिकषेपानें दुबळ्या झालेल्या हिंदु राजांचे मुकुट स्थानभ्रष्ट होअून गळून पडत आणुि ज्याच्या कोपाच्या भयानें मी मी म्हणविणारे जयसिंहासारखे रजपूत वीर गर्भगळित होत असत, त्या अखिल हिंदुमात्रास भयविषय झालेल्या मोंगल बादशहास शिवाजीच्या भयानें चिंताकरान्त करून सोडलें.

पण केवळ अशा पराक्रमानेंच शिवाजीमहाराज थोर म्हटले गेले काय ? जर केवळ अेका पराक्रमानेंच ते थोर असते तर त्यांचे आज अेवढे देव्हारे माजले नसते. कारण केवळ पराक्रमीच असणारे अनेक हिंदु त्या वेळीं यवनी ' सेवेंत ' राबत होते ; परंतु त्यांचे देव्हारे कोणी माजविले नाहींत. अेकटा पराक्रम कांहीं मृत राष्ट्र जिवंत करूं शकत नाहीं ; कांहीं स्वातंत्र्य मिळवीत नाहीं ; तर त्या पराक्रमाला कोणत्या तरी दिव्य ध्येयाचें आणुि युद्धकौशल्याचेंहि साह्य हवें असतें.

शिवरायानेंहि मुसलमानांशीं लढण्याची आपल्याला अनुकूल अशी अेक नवीन पद्धत शोधून काढली. मुसलमान हे समोरासमोर तलवारीचें युद्ध करण्यांत मोठे निष्णात असत. त्यांचा धिप्पाड देह, पुष्ट शरीर आणुि अचाट शक्ति ह्यांच्या योगानें रजपुतांविना अितर हिंदु जाती त्यांच्यापुढें हीनबळ ठरल्या आणुि मुसलमानांची लांब तलवार समोरासमोर येतांच ती अधिक प्राणघातक होअूं लागली. प्रत्यक्ष रजपूतहि त्या तलवारीच्या युद्धांत फार फार तर बरोबरी करूं लागले ; पण बरोबरी केल्यानेंच कांहीं शत्रु मरत नाहीं ही गोष्ट लक्षांत घेअून शिवरायानें मुसलमानांच्या प्रखर समशेरीच्या आणुि प्रचंड देहाच्या आटोक्याबाहेर राहून अमोघ प्रहार करणाऱ्या भाल्याच्या शस्त्रा-

वर अधिक भर दिला. त्यामुळे तलवारीच्या लांबीबाहेर अुर्भे राहून आपल्या त्रिशूळासारख्या तीव्र भाल्याचा नेम अचूकपणाने मारण्यांत बुटक्या मावळ्यांचे तरबेज झालेले डोळे मोंगल पठाणांच्या हृदयावर आघात करण्यास समर्थ झाले व यवनी सैन्य मराठ्यांशी आंगलट करण्याच्या आधीच हतप्रभ होऊं लागले. ही 'मराठी भाल्याची फेंक' केवळ सह्याद्रीच्या गिरिशिखरावरून, पठारावरून आणि दऱ्याखोऱ्यांमधून लंगोट्या मावळ्यांच्या हातांनीच यशस्वी झाली असें नव्हे तर ज्या वेळीं लंगोट्या मावळ्यांचे कषुद्र पथक वाढत वाढत थोरल्या बाजीरावांच्या काळीं गंगेच्या प्रचंड ओघाप्रमाणे हिंदु-पदपादशाहीच्या चतुरंग दळाच्या योग्यतेला पोचले, ठिकडे हिमालयाचा पायथा गांठला नि तिकडे अटकेला भिडले तेव्हां सिंधु नदीच्या वाळवंटांत भाल्याच्या काठीवरच भगवा झेंडा रोवला.

सैनिक-वेषांतहि शिवाजीमहाराजांनी कल्पकता दाखविली. यवनांच्या अैषारामी भरगच्चीच्या किनखाची अगडबंब अंगरख्याला गुंडाळून शिवाजीनें मावळ्यांना अंगासरशी असलेली हातभर बंडी दिली आणि अघळ पघळ रुळणाऱ्या पायजम्यांना चाट देखून सुटसुटीत आणि खुटखुटीत असा मांडचोळणा घालणारी मावळ्यांची सेनाहि तशीच सुटसुटीत बनली. यवनांच्या सैन्याचा पसारा, त्यांचे शिबिर म्हणजे अेक मोठे नगरच वसावयाचे; त्याला हैराण करण्यासाठी शिवरायांनी आपल्या मावळ्यांच्या सेनेला वाऱ्याप्रमाणे भराऱ्या मारायला शिकविले.

अशा रीतीनें दूरवेधक शस्त्र, सुटसुटीत वेष, चपल सैन्यरचना योजून या प्रत्येक प्रकरणीं यवनी सैन्यापेक्षां आपले सैन्य शिवरायाने अधिक समर्थ केले आणि मग अशा सैन्याला झेपेल अशी युद्ध करण्याची नवी पद्धति त्यांनी अंगीकारिली. ही पद्धति म्हणजे मराठ्यांची प्रसिद्ध 'गनिमी काव्या' ची पद्धत, 'वृकयुद्ध' होय. सहज पेलतां येण्यासारखे भाल्याचे शस्त्र, सुटसुटीत वेष, वाऱ्याप्रमाणे भटकणारे चपल तडू, यांनी सिद्ध झालेले शिवरायांचे मूठभर हिंदु सैन्य मुसलमानांच्या हजारों हजार अवाढव्य सैन्यावर आकाशांतून वीज पडावी तसे तुटून पडे व विजेप्रमाणे जाळपोळ करीत डोळ्याचे पाते लवते न लवते तों अेकदम कुठेच्या कुठे अंतर्हित होऊन जावे.

ऐखाद्या ज्वालामुखीच्या पृष्ठभागावर हरिततृणांनी आच्छादिलेली भूमि पाहून ज्या निर्धास्तपणाने अजाण पांश्रस्थ निवास करतात, त्याच निर्धास्तपणाने यवनांची सैन्ये महाराष्ट्राच्या भूमीवर विश्रांति घेत पडत. त्याच वेळी ज्वालामुखीचा अकस्मात् स्फोट व्हावा व त्यांतून अग्निरसाचे लोट वाहू लागवे तद्वत् 'हर हर महादेवा'च्या प्रचंड, गर्जनित मावळ्यांचे कर्दनकाळ भासणारे सैन्य दऱ्याखोऱ्यांतून अुफाळावे आणि मुसलमानांना हत्यारे पकडण्याचा अवसर न देतां तुडवीत, बडवीत, लुटालूट करीत पुनः कुठल्याशा अज्ञात दिशाविदिशांत विलीन होऊन जावे. अुलटपक्वर्षी चढावी करतां करतां मुसलमानांचे सैन्य न झेपेल अितके मोठे भासले की, लगेच तडक माघारां पाय ध्यावा, मार्गे हटावे व जवळपास असलेल्या किल्लेखोऱ्यांत गडप व्हावे किंवा कैक वेळां असें मार्गे हटतां हटतां तात्कालिक विजयाने फुगून गेलेले यवनी सैन्य विस्कळित दिसतांच पुनः अुलटून पडून घे घे मार करीत पराजयाचे जयामध्ये रूपांतर करावे. शत्रूची असावध आघाडी मारावी, ती सावध होतांच तेथून निसटून त्याच्या पिछाडीस दत्त म्हणून अुभे राहावे आणि तीहि मारून शत्रूची यथेच्छ लूट मिळवून शहाजोगपणाने यवनी सैन्याला वांकुल्या दाखवीत आषापल्या गडकोटांत निघून जावे. अशी ही गनिमी काव्याची पद्धत शिवाजीराजांनी त्या वेळच्या युद्धकलेत प्रचलित केली. त्या वेळच्या युद्धशास्त्रामध्ये त्यांचे अपूर्व योजकपण, अपूर्व कौशल्य आणि अपूर्व समयज्ञता दिसून आली.

भूमीवरच्या सैन्याची अशी नवीन थाटाची अुभारणी करून शिवाजी-महाराजांची कुशाग्र बुद्धि थांबली नाही, तर त्यांनी त्या वेळपर्यंत कोणाहि मुसलमान राजाने लक्षांत न घेतलेली अेक नवीन शक्ति निर्माण केली. आणि ही शक्ति म्हणजे सिंधु-सैन्याची. तोंपर्यंत मुसलमानी सत्तेत मोठे नौकादल म्हणजे मोगलांचे व त्यांचा नौकादलाधिपति कोण? तर म्हणे जंजिऱ्याचा सिद्दी ! ह्या सिद्दीने मक्कामदिनेचे यात्रेकरू सुरक्षित आणण्या-नेण्यापलीकडे व सामान्य व्यापार चालविण्यापलीकडे कांहीं अेक कार्य केले नाही व त्यामुळे मुसलमानांच्या आरमाराचा धाक युरोपियन सिंधु-सैन्यास वाटत नसे, किंवा त्याचे मोंगली सत्ता वाढविण्यास साह्य झाले नाही; परंतु शिवाजीमहाराजांनी ज्या समुद्रावर संबंध कोंकणपट्टीत अेकहि

नाव मराठ्यांच्या नांवानें वावरत नव्हती तेथें केवळ दहा-पंधरा वर्षांच्या अवधीत एक व्यग्रस्थित, अत्यंत धाडसी व पाश्चात्यांच्याहि नौकादलास आणि त्यांच्या चांचेगिरीस धाक वाटावा असें अेक नौकादल—अेक सिंधुसैन्य निर्माण केलें.

शिवरायांनीं सर्व कोंकणपट्टी निरीक्षून अत्यंत कुशलपणानें आणि जन्मजात दूरदृष्टीनें मालवण, विजयदुर्गासारखे अमेद्य जलदुर्ग बांधून ठिकठिकाणीं माऱ्याच्या जागांवरून अेकीकडे समुद्र दुसरीकडे भूमि रक्षित केली. ह्याचकरितां शिवरायांना किल्ले जंजिरा नेहमीं आपल्यास हवासा वाटे. शिवाजीमहाराजांचें अेकाकी नौकादल अल्प अवधीमध्ये समुद्रयुद्धांत अितकें निष्णात झालें कीं, त्यानें पोर्तुगीजांस धाक बसविला, सिद्दीला हैराण केलें आणि प्रत्यक्ष अिंरजांना खांदेरी-अुंदेरीला मुंबयीच्या छातीवर जणूं पिस्तुल रोखून नरम आणलें.

आतांपर्यंत आपण शिवरायांना केवळ वीर म्हणून, कल्पक आणि धाडसी सेनापति म्हणून निरीक्षिलें; परंतु अेवढ्यानेंच शिवरायांचें महत्त्वमापन सरलें नाहीं. हा केवळ अेक देश झाला. वीरामध्यें क्वचित् सांपडणारें राजनीतीनिपुणत्व शिवरायामध्यें विपुलपणानें भरलेलें होतें. परशत्रूशीं झगडा चाललेला असतांना केव्हां पड खावी, केव्हां अुठाव करावा हें जाणण्यास व कर्मांत कमी हानीचा आणि जास्ती लाभाचा मार्ग शोधून काढण्यास, त्याचप्रमाणें निष्कारण शौर्याचें प्रदर्शन न करतां अवश्य तेव्हांच त्याचें आविष्करण करण्यास मुत्सद्देगिरी अंगीं लागते. कपटानें घात करणाऱ्या अफझलखानाला आधीं पासूनच सावधानता ठेवून त्याचें कपट अुघडकीस येतांच बेधडकपणें आणि धैऱ्याची परमावधि दाखवून पोट फाडून मारावें केव्हां आणि जयसिंगासारखा अुदारहृदय रजपूतराजा मुसलमानांच्या वतीनें हिंदु रक्त सांडण्यास आला असतां त्याच्याशीं मानपान गुंडाळून ठेवून आणि सुरक्षिततेचें अेकहि साधन हातीं न ठेवतां पूर्ण विश्वासानें त्याच्या स्वाधीन व्हावें केव्हां, त्याचप्रमाणें शहाजीराजे विजापूरकरांनीं दगा करून भिंतींत चिणून मारण्याच्या धमकीनें बंदीत घातले असतां अत्यंत अल्पावधीत अगदीं दीनवाणीनें शहाजानास आपल्या बाजूला

वळवून घेऊन विजापूरकरांवर शहाजीला सोडण्याअितकी दहशत पाडण्याकरितां मोगलांचें भांडलिकत्व मान्य करावें केव्हां व परसंग येतांच विजापूरकरांशीं संगनमत करून मोगलांना पिटाळून लावावें केव्हां हे सर्व कारस्थानी डावपेचही वीर शिवाजी लढवीत होता.

त्यांच्या अचाट धैर्याची आणि अकल्पनीय कल्पनेची चुणूक आग्याला झालेल्या त्यांच्या बंदिवासांत सांपडेल. आजपर्यंत पुष्कळ बंदी निरनिराळ्या मार्गांनीं आपापल्या बंदीशालांतून पळून गेले असतील. कोणी भित फोडून, कोणी तटावरून उडी टाकून, कोणी भुयारें खणून बंदीचा अंत केला असेल; परंतु शिवरायांनीं औरंगजेबासारख्या कपटमुकुटमणीच्या कचाट्यांतून निसटण्याची जी अद्भुत युक्ति योजिली, ती पाहून अतिहासहि तोंडांत बोट घालून थक्क झाला ! प्रत्यक्ष सिंहाच्या गुहेत प्रवेश करणें व सर्व औहिक वैभवाच्या शक्तीनें प्रबळ झालेल्या मोगल दरबारांत प्रवेश करणें हें सारखेंच भयास्पद समजलें जात होतें; परंतु अशा त्या दरबारांत प्रवेश करतांच बावळटाप्रमाणें गोंधळून न जातां मान-पान होण्यांत जरा कसूर झाली हें पाहतांच ज्याचें आत्मतेज असून उठलें व त्या सिंहाच्या मिशा उपटण्यास सिद्ध झालें तें आत्मतेज आणि तें धैर्य काय सामान्य प्रतीचें असेल? दक्षिण दुरावली, उत्तर परंकीय झाली, जयसिंहाच्या वचनाचें संरक्षण अपुरें पडलें, रामसिंगाचें चालेनासें झालें, बरोबरचें सैन्य दर्यामें खसखसप्रमाणें झालें आणि स्वतःचें राज्य पोरकें झालें आणि तरीहि निराश न होतां स्थितप्रज्ञ योग्याप्रमाणें सर्व परिस्थितीचें निरीक्षण करून ज्या बुद्धिमत्तेनें पेट्यांतून लहान मुलगा संभाजी ह्याच्या लोढण्यासह निसटून जाण्याची अपूर्व योजना कल्पिली त्या बुद्धिमत्तेचें कौतुकं किती करावें ! अशा रीतीनें सिंहाच्या मिशा उपटून त्याच्या नाकावर टिचून निसटून गेल्यावर सुद्धां शिवाजीमहाराजांनीं दक्षिणेंत येण्याला जो मार्ग निश्चित केला तो पाहून तर मति कुंठित होते. कोणीहि सामान्य मनुष्य उत्तरेतून निसटल्याबरोबर दक्षिणेस आपल्या घराकडे तडक चालता झाला असता; परंतु शिवराय असामान्य होते. औरंगजेब हा शेर आहे आणि त्याला सव्वाशेरपणा दाखविल्यावांचून आतां सुटका नाही म्हणून त्यांनीं हा सामान्य मार्ग न पत्करतां अेक औरंगजेबासहि अतर्क्य असा मार्ग शोधून काढला. दक्षिण

दिशा वर्त्य तर साहजिकच अखादा हिंदु मनुष्य योगी-जोगी बनून हिमालयांतल्या पुण्यक्षेत्रांकडे लपतछपत फिरेल ह्या भरंवशानें बादशाहानें मारे धुमाकूळ करून दक्षिणोत्तर दिशा रोखून ठेवल्या; परंतु त्या खुळ्या औरंगजेबाला काय माहीत, कीं हा मराठ्यांचा राजा शेराला सव्वाशेर आहे. शिवरायांनीं प्रथम पूर्वेकडचा मार्ग पत्करला व प्रयाग, गया करीत करीत अकदम अखाद्या धूमकेतूप्रमाणें ते जगन्नाथपुरीवर झुतरले व तेलंगणांतून मार्ग काढीत काढीत कुतुंबशाहाच्या राज्यांतून अत्यंत कौशल्यानें पुनरपि केवळ नशु महिन्यांच्या आंत अखल्या प्राणसंकटांतून सुटून आणि कपट-नाटकांत प्रवीण झालेल्या औरंगजेबास चकवून श्रीशिवराय रायगडावर झुदित झाले.

शौर्य, कारस्थानीपणा, कल्पकता, धाडस अित्यादि त्यांच्या अपूर्व गुणांचें आपण निरीक्षण केलेंच; आतां त्यांच्या संघटनाकौशल्याकडे जर आपण बघूं लागलों तर तेथेंहि आपल्याला थोर व्यक्तित्व दिसून येतें. निर-निराळ्या योग्यतेचे स्वराज्यस्थापनेला अवश्य असणारे सर्व योग्य तरुण त्यांनीं वेंचून घेतले व त्यांच्यांतूनच त्यांनीं तानाजी, येसाजी, बाजी, मोरोपंत, सेनापति हैबतराव, वरिवर प्रतापराव गुजर, अित्यादि अनेक स्वातंत्र्यवीर निर्माण केले. हिंदु जातीतील अठरापगड झुपजातींतून त्यांनीं अठरापगड समर्थ लोक निवडून काढले. ब्राह्मण, प्रभु, मराठे, भंडारी, कायस्थ, अितकेंच काय परंतु अस्पृश्य बंधु, महारमांगबेरडांसुद्धां त्यांनीं आपल्या स्वराज्यघटनेच्या पवित्र कार्यांत संमीलित करून घेतले. कुणाला कारकुनी, तर कुणाला शिलेदारी देऊन ज्याच्या त्याच्या योग्यतेप्रमाणें ज्याला त्याला जवळ-दूर धरलें आणि लोहचुंबकाप्रमाणें सर्वांचें प्रेम आकर्शित करूनसुद्धां सर्वांवर आपला घाक ठेवला. त्यांच्या शिक्पणांत सिद्ध झालेले जेवढे जेवढे लोक होते तेवढे तेवढे राजाराम-महाराजांच्या वेळीं व तदनंतर झालेल्या २५ वर्षांच्या स्वातंत्र्यसमरांतहि कामाला आले.

प्रो. यदुनाथ सरकार ह्यांनीं ता. १ मे १९२७ च्या 'क्रॉनिकल' पत्राच्या शिवाजी-अंकामध्ये अेक लेख लिहिला आहे. त्यामध्ये शिवाजीनें

राष्ट्र निर्माण केलें काय ? असा अेक प्रश्न टाकून त्याचें उत्तर नकारात्मक दिलेलें आहे. दीड शतकानंतर शिवाजीनें अुत्पन्न केलेलें राज्य गेलें आणि अठराशें-अठरा सालीं पेशव्यांचा पराभव झाल्यावर घराकडे फिरणाऱ्या सैन्याला जनतेनें संत्रस्त केलें असें मनरो नांवाच्या अितिहासकाराचें म्हणणें आहे आणि त्या अेका सद्गृहस्थाच्या म्हणण्यावरून शिवाजी-महाराज हे राष्ट्रनिर्माते नव्हते असें प्रो. सरकार सिद्ध करूं पहात आहेत. वादविवादाकरितां वरील सर्व म्हणणें जरी खरें धरलें तरी काय सिद्ध होतें ? केवळ स्थापन केलेलें राज्य लवकर बुडालें म्हणून काय त्यांनीं राष्ट्र निर्माण नाहीं केलें ? मराठ्यांच्या पंचवीस वर्षांच्या स्वातंत्र्ययुद्धांत राजारामाचे वेळीं जी चिकाटी, जें धाडस, जी अपूर्व राष्ट्रभक्ति दिसून आली ती काय शिवाजीनें राष्ट्र निर्माण केलें नसतें तर दिसून आली असती ? आपल्या वतनावर पाणी सोडण्यांत जर राष्ट्रीय दृष्टि नसती तर काय खंडो बळाळ सिद्ध झाले असते ? राष्ट्रीय दृष्टि नसती तर संताजी घोरपडे, धनाजी जाधव, परसोजी भोंसले, पानसंबळ आणि अितर अनेक शत शत तरुण महाराष्ट्र-वीर लोखंडाचे चणे खातां खातां रक्त सांडीत सांडीत स्वातंत्र्यसमर चालवूं शकले असते ? अेक फितुरीचें कृत्य जरी केलें असतें, तरी मोंगलांनीं कोणत्याहि कषुद्र पाअिकाला नाअीक केलें असतें आणि नाअिकाला सरदार बनविलें असतें ; परंतु या सर्व पारतंत्र्याच्या वैभवावर लाथ मारून संबंध जन्मभर रानावनांतून वणवण करीत महाराष्ट्राचें दोन लाख वीर-सैन्य पंचवीस वर्षेपर्यंत झगडत, मारीत, मरत हिंडलें असतें ? आपापसामध्ये चुरशीनें लढणारे धनाजी-संताजी मुसलमानांचें सैन्य येतांच जर राष्ट्रीय वृत्ति नसती तर काय अेकत्र होअून व वैर विसरून जाअून मुसलमानांशीं लढले असते ? अितकेंच कशाला, परंतु मनरोसाहेब ज्या शेवटच्या पेशव्यांच्या दिवसांबद्दल गोष्ट बोलतो त्याच दहाबारा वर्षांच्या आगेंमागें भागानगरच्या निजामाच्या दरबारांत असलेल्या गोविंदपंत काळे या राष्ट्रभक्त वकिलाचें नाना-महादजींचा समेट झाल्यावर नानाना आलेलें अत्यंत मार्मिक आणि देशभक्तीनें ओतप्रोत भरलेलें पत्र मनरोसाहेबांनीं वाचलें का ? त्यांनीं जरी वाचलें नसलें तरी श्री. यदुनाथ सरकारनीं तरी तें वाचलें असेल ना ? पर्शियन ग्रंथकारावरून व मोंगली अुर्दू दसरांतील बाडांतूनच काय ती ज्यांनीं मराठ्यांच्या अितिहासाची

भूमिका अभ्यासिली असे पूर्वग्रहदूषित अहंकारविमूढ नि मराठी अतिहासाचें हृद्गत न समजणारे श्री. यदुनाथ या पत्राचा जरा शांतपणानें विचार कशाला करतील? मनरो काय म्हणतो तेंच तेवढें त्यांचें वेदवाक्य! पुन्हा दीडशें वर्षेपर्यंत शिवाजीनें प्रचालित केलेल्या हिंदवी साम्राज्याच्या ध्येयानें महाराष्ट्रवीर जे लढले तो दीडशें वर्षांचा काळ काय अगदीं अत्यल्प झाला? मग ह्याच विधानानुसार गेल्या महायुद्धांत कंबर मोडलेलें जर्मनीचें राष्ट्र ज्याच्या प्रयत्नानें अेक संघटित साम्राज्य झालें होतें त्या प्रिन्स बिस्मार्कलाहि केवळ दीडशें वर्षे तर राहो, पण शंभर वर्षे सुद्धां त्याची संघटना टिकली नाहीं म्हणून राष्ट्रपित्याच्या टिपणानें काढून टाकावें लागेल. अजरामर राज्य असें कोणाचेंच टिकलें नाहीं—म्हणून राष्ट्रनिर्माता असा जगांत कोणीच झाला नाहीं म्हणावयाचा? समर्थ आणि शिवाजी ह्यांनींच महाराष्ट्रास व्यक्ति-मत्त्वाची जाणीव दिली, अेकजीव केलें. ‘अेकराट’ केलें.

‘या भूमंडळाचे ठायीं । हिंदु अेसा उरला नाहीं ॥

मराठा तितुका मेळवावा । आपुला महाराष्ट्रधर्म वाढवावा ।
ये विषीं न करतां तकवा । पूर्वज हांसती ॥

ही हांक सहाद्रीच्या शिखरांवरून रामदासानें पुकारली. शिवाजीनें शपथ घेतली ती ‘हिंदवी’ (हिंदूंचें) राज्य स्थापण्याची! ‘तुम्ही हिंदु आम्ही हिंदु’ म्हणून शिवाजीनेंच जयसिंगाला सांगितलें. विस्कळित महाराष्ट्रांतलीं ‘रत्नें वेंचून वेंचून त्यांची माळ गुंफली.’ ‘दिल्लीदरपदलिप्तवः’ चीं सैन्ये दिल्लीच्या रोखें चालूं लागलीं. रामदास-शिवाजीच्या पिढीचेच हे सारे शब्द आहेत. रामदास-शिवाजीच्या ह्या स्फूर्तीनेंच मराठ्यांच्या तीन पिढ्या लढत राहिल्या. ‘अरे पहातां काय? हिंदुपदपादशाहीचा दिवस अुजाडला’ म्हणून गर्जत बाजीरावानें दिल्लीचे दरवाजे तोडले. भाअून दिल्लीचें तख्त फोडलें. भीमथडीचे घोडे सिंधूचें पाणी प्याले! विजयी भगवा झेंडा अटकेवर फडकावला!! असलें राष्ट्रीय अुत्थान अर्वाचीन हिंदु अतिहासांत महाराष्ट्रा-बाहेर कुठें दिसलें का? राष्ट्रनिर्माण करणें तें हेंच. हेंच शिवाजीनें केलें; पण तें ‘SIR’ जदुनाथांना काय कळणार? “शूर मर्दाचा पोवाडा । शूर मर्दानें गावा!” मुर्दाडानें नव्हे!

प्रा. महाशयांनी हिंदु समाजातील जाति-अपजातींचे अवडंबर माजवून तो अप्रस्तुत विषय ह्या वादांत घुसडून देण्याचे धाष्टर्य करावे हे पाहून कोणासहि विषाद वाटेल; परंतु ह्या जाति-अपजातींचे लोढणे गळ्यांत असतांनाच श्रीशिवाजीमहाराजांनी प्रत्येक जाती आणि अपजातीकडून देशाधर्माच्या नांवाने हिंदुषदपादशाहीसाठी पिढ्यानुपिढ्या पराक्रम गाजविला तो काय राष्ट्रीय वृत्तीची प्रेरणा केल्यावांचून? शिवाजी राष्ट्रनिर्माता होता ह्याचे हेच तर अुत्कृष्ट प्रत्यंतर आहे.

शिवरायाने केवळ राजकीय दृष्ट्याच आपल्या राष्ट्राचे पुनुरुज्जीवन केले असे नाही, तर सामाजिक अुदारता दाखवून बदलत्या काळाप्रमाणे रूढीला बदलून आपली परंपरा अविकृत ठेवण्याची जी तत्परता दाखविली ती पाहून आजच्या सुधारकाला सुद्धां खाली मान घालावी लागेल. बजाजी निंबाळकरासारखा अभिजात सरदार कांहीं लालुचीला, कांहीं छळाला बळी पडून मुसलमान झाला असतां हिंदु धर्माच्या वर्धिष्णु, सर्वसंग्राहक व सर्वपाचक स्वरूपाकडे लक्ष देऊन शिवाजीने आज अजूनहि ज्या नांवाला कांहीं अतिशहाणे दचकतात, ती शुद्धीची प्रथा सक्रिय सुरू केली. बजाजी निंबाळकरास शुद्ध केले; अितकेच नव्हे तर त्या कुळांत स्वतःच्या कुळांतील मुलगी देऊन त्याला हिंदु समाजांत पचवून टाकले. त्याचप्रमाणे नेताजी पालकर ह्यालाहि महाराजांनी शुद्ध करून पुनरपि हिंदु करून घेतले होते. अशा रीतीने त्यांनी हिंदुसंघटन व शुद्धि ह्या दोन अमूल्य संजीवनी त्याहि वेळेला अुपयोगांत आणल्या होत्या.

ज्याप्रमाणे राजकीय आणि सामाजिक अुत्थानाला शिवाजीने चैतन्य दिले होते, त्याचप्रमाणे राष्ट्राला प्राणाप्रमाणे असलेले वाङ्मयहि त्यांनी अुत्तेजित केले होते. त्या वेळीं अुर्दू भाषेने मराठी भाषेला जवळजवळ खग्रास ग्रहण लावीत आणले होते आणि जर शिवाजीने भाषाशुद्धीचा प्रयत्न करून मराठी भाषेला संस्कृतांतून नवजीवन दिले नसते, तर आज मराठी भाषा कुठल्या कुठे विकृत झाली असती. परंतु त्यांनी 'राज्यव्यवहारकोश' करवून आणि अुर्दू शब्द काढून टाकण्याची प्रवृत्ति वाढवून मराठी भाषेची मोठी सेवा केली. कवीना, ग्रंथकारांना अुत्तेजन देणे ही राष्ट्रोद्धारार्चीच कामे समजून शिवरायांनी

तीहि पार पाडलीं. भूषण ह्या नांवाचा उत्तर हिंदुस्थानचा सुप्रसिद्ध राष्ट्रीय कवि शिवाजीने कांहीं वर्षे आपल्या आश्रयास ठेवला होता व त्याच्याकडून स्वतःच्या चरित्रावर सुंदर ग्रंथ सिद्ध करविला होता. त्याचप्रमाणे पंडित परमानंदांचे, गागामट्टांचे आणि अनेक संस्कृत पंडितांचे स्वागत करून त्यांना यथान्याय व यथायोग्य आश्रय देऊन गुणिजनांना आणि विद्वानांना आणि संस्कृत विद्येला उत्तेजन दिले.

मनुष्याचा उत्सवप्रिय असलेला स्वभाव जाणून शिवरायाने गत-स्वातंत्याचे पुनरुज्जीवन नि हिंदुपदपादशाहीचे पुण्याहवाचन रायगडच्या पुण्यभूमीवर सिंहासनारोहणाचा समारंभ घडवून आणून केले. अनेक शतकेपर्यंत हिंदुस्थानच्या दैवी, अर्भी असलेली हिंदु सिंहासने खचून गेलेली पहाण्याचे होते. राजमुकुट हिंदूंच्या हातांत येत होते; परंतु ते परक्यांच्या मस्तकाला भूषित करण्याकरितां काय ते ! छत्रचामरे ते पहात होते; परंतु ती स्वतःच्या हातांनी परक्यांच्या मस्तकांवर टाळावी लागत होती ! आणि हाय ! हे असे हृदयविदारक दृश्य एक नव्हे, दोन नव्हे, सतत पांचशे वर्षे हिंदु जातीच्या ललाटी लिहिले होते; परंतु शेवटीं शिवाजीने मनु पालटविला. त्याने हिंदु जातीच्या अतिहासांतील आणखी एक अद्भुत रोमहर्षण प्रसंग गागामट्टाच्या हस्ते स्वतःला विधियुक्त, राज्याभिषेक करवून घेऊन घडवून आणला.

धन्य तो दिवस, की ज्या दिवशीं शिवनेरीच्या पडक्या दुर्गात जन्मास आलेले, तोरणागडावर अडखळणारे, एक यःकश्चित् भासले जाणारे अनाड पोर आखिल हिंदु राज्याचे स्वामी झाले. हिंदु जातीचे भाग्य पुनरपि अुदयाला आले. हिंदु हे नांव जगांत जिवंत अुरले.

तो धन्य दिवस हाच ! — हिंदुपदपादशाह शिवछत्रपतींना आज राज्याभिषेक होत आहे ! या ! पुण्यसरितांनो, आपल्या पवित्र जलांनी आपली पात्रे भरभरून रायगडच्या राजवाड्याकडे या ! आणि या हिंदु छत्रपतींवर राज्याभिषेक करा ! पश्चिम समुद्र नि पूर्व समुद्र हे तुझे दोन्ही बाहु अुभारून हे हिंदुमहासागरा, तुझ्या कोषागारांतील अशेष रत्नामोत्यांची अुपायने ह्या हिंदुपदपादशाहाच्या चरणांवर अर्पण कर !

ह्या अतिहास घडविणाऱ्या दिवसाला आज ठीक तीनशें वर्षे झाली आणि या तीनशें वर्षांच्या अवधीनंतर हे हिंदुस्थान ह्या राष्ट्रवीराला अुचित असा आपला कृतज्ञतेचा करभार सादर करित आहे. त्या थोरामोठ्याच्या करभारांत हां माझाहि कृतज्ञ पुरस्कार शिवभूपते ! तूं स्वीकार आणि अितर्केचं 'पसायदान' दे कीं, तुझी दिव्यस्फूर्ति आम्हां सांप्रत हतबल बनलेल्या हिंदु जातीच्या अंगांत संचरित व्हावी आणि तूं तीनशें वर्षांपूर्वी हिंदु राष्ट्राचें, हिंदु धर्माचें आणि हिंदु जातीचें जसें पुनरुज्जीवन केलेंस तसेंच आजहि करावयासाठीं तुझ्याप्रमाणें आम्हांलाहि सामर्थ्य यावें ! !

केमालपाशाने केलेले

‘केसरी’
२-३-१९३४

तुर्कस्थानांतून अरबी संस्कृतीचे अुच्चाटण

(पूर्वार्ध)

१९१४ च्या जर्मन महायुद्धानंतर युरोपांत आणि पूर्व आशियांत जी अनेक नवीन राष्ट्रे अुदय पावली किंवा जी नांवाने जुनीच राहिली तरी कात टाकलेल्या नागाप्रमाणे आपले जीर्ण वार्धक्य टाकून नवीन जीवनाने मुसमुसुं लागली त्यांमध्ये पूर्व तुर्कस्थानचे राष्ट्र हेहि अेक गणले गेले पाहिजे. त्या राष्ट्राच्या अुदयाचा अितिहास अभ्यसनीय आहेच; पण त्यांतहि आपल्या हिंदुस्थानच्या संक्रमणावस्थेत, तरुण तुर्कीच्या नेतृत्वाखाली आणि कर्तृत्वाखाली पूर्व तुर्कस्थानांत तुर्कांचे हे जे प्रबळ राष्ट्र प्रगतीच्या घोडदौडेत आज अकस्मात् पुढे सरसावले आहे त्याचा अितिहास आज हिंदी लोकांस विशेषच बोधपर होणारा आहे. त्यांतल्या त्यांत विशेषतः हिंदी मुसलमानांना तर या विषयाचे अत्यंत महत्त्व वाटले पाहिजे. कारण हिंदी मुसलमानांचा फार मोठा भाग अजूनहि अरबी संस्कृति हाच स्वतःचा अपरिवर्तनीय धर्म म्हणून समजतो. अितकेच नव्हे तर ती हिंदु समाजावर लादून तिच्या भाषालिपि, निबंध (कायदा) अित्यादींच्या सांच्यांत अुभ्या भारतीय राष्ट्रांची घडण बनविण्याचा अनावर मोह त्यांस अजूनहि होत आहे. अशा स्थितीत ही जीर्ण संस्कृति स्वतःच्या प्रगतीच्या मार्गांत अेक धोंड होअून राहिली आहे, असे म्हणणाऱ्या तुर्कीच्या मतांत आणि अनुभवांत जर तथ्य असेल आणि ते समजावून न घेतां जर हिंदी मुसलमान तीसच यापुढे चिकटून रहाण्याचा दुराग्रह धरतील तर त्यांचे आणि त्यांच्याबरोबरीने त्यांच्यामुळे साऱ्या भारतीय राष्ट्रांचे अहित झाल्यावांचून रहाणार नाही. बरे, हे मत आणि हा अनुभव कोणी हिंदु वा गैर-मुस्लीम समाज पुरस्कारीत नसून हिंदी मुसल-

मानांतील बहुजनसमाज अजूनहि ज्या तुर्कस्थानास अरबी संस्कृतीचा — म्हणजेच मुसलमानी संस्कृतीचा — पुरोध्वज, आधारस्तंभ, संरक्षक आणि सम्राट् समजतात, तो तुर्कस्थानच तें मत पुरस्कारीत आहे ! तुर्कस्थानानें महायुद्धानंतर खिलाफतीचें अुच्चाटन केल्यानंतरहि हिंदी मुसलमानांतील बहुजनसमाजाची तुर्कस्थान हा मुस्लीम समाजाचा कट्टर अभिमानी आहे ही जुनी समजूत जशीची तशीच राहिलेली आहे. म्हणून त्यांनीं तुर्कस्थानांत अलीकडे होत असलेल्या चळवळीकडे लक्ष पोहोचविल्यास आजच्या जगताच्या प्रगतीच्या स्पर्धेत अरबी संस्कृति किती टिकाव धरू शकेल याचा फेरविचार करण्याची आवश्यकता त्यांनाहि भासूं लागेल.

अरबी संस्कृतीची पूर्वकालीन अुपयुक्तता

आजच्या प्रगमनशील परिस्थितींत अरब संस्कृति कितीहि मागासलेली दिसली तरी हें विसरतां कामा नये कीं, यापूर्वीं अेकदां जगाच्या फार मोठ्या भागांतील मरणासन्न समाजांत त्या संस्कृतीनें नवचैतन्याचें वारें संचारविलें होतें. मानवी प्रगतींत अेका काळीं नवतत्त्वे, नवधर्म, नवशिल्प यांची बहुमोल भर तिनेंहि टाकली होती. तिचा अुगम महंमद पैगंबरांनीं मुस्लीम धर्माची मुहूर्तमेढ हजार-बाराशें वर्षांपूर्वीं जेव्हां रोविली तेव्हां झाला. ज्या दिवशीं महंमद पैगंबरांनीं कुराण शरिफाचें पहिलें 'आयत' — पहिला मंत्र — अुच्चारला आणि तरवार अशी पहिल्यानेंच अुपसली त्या दिवसापासून अेका शंभर-दीडशें वर्षांचे आंत तिकडे स्पेन तों अिकडे सिंधूपर्यंत ज्या संस्कृतीं-तील अंतर्गूढ आवेशानें व शक्तीनें अर्ध्या जगताचें रूप बदलून टाकलें, जिच्या विजयाच्या अप्रतिहत वेगास स्पेनची सामुद्रधुनी, अिराणचा अग्नि, सिंधूची अटक, चीनची भिंत वा हिमालयाची शिखरें हीं अडवूं शकलीं नाहींत, जिनें आपल्या धर्माची, भाषेची, लिपीची, शिल्पाची, शास्त्राची राजमुद्रा ठोकून खंडेचीं खंडे अंकित करून टाकलीं, त्या अरब संस्कृतींत तिच्याशीं टक्कर देऊं आलेल्या त्या कालच्या अनेक जीर्णशीर्ण संस्कृतींपेक्षां जें अेकंदरीत ह्या कालच्या जगतांत नुसतें जगण्यासच नव्हे तर ह्या जगास जिंकण्यासहि समर्थतर आणि योग्यतर ठरेल असें कांहीं तरी असामान्य श्रेष्ठत्व, कांहीं तरी नवें जीवनतत्त्व, होतेंच होतें हें निर्विवाद आहे.

संस्कृतीच्या अनुभूतीच्या मर्यादा

पण अखंड विकासशील निसर्ग आणि अनावर काळ ह्यांना तर आळा घालून घेणे केव्हांहि परवडत नाही, सहन होत नाही. साध्या कसरीपासून साध्या पुस्तकास त्याची नवीन प्रत करून किंवा सुधारलेली आवृत्ति काढून अेक वेळ चिरकाल सुरक्षित ठेवतां येतील; पण काळाच्या कसरीपासून अपरिवर्तनीय अशा धर्मग्रंथांचे सर्वकाळ रक्षण करणे प्रत्यक्ष देवदूतांसहि शक्य होत नाही. कारण काळाची कसर त्या अपरिवर्तनीय धर्मग्रंथांची नुसती पानेच खात नाही तर त्यांतील अर्थासच कुरतडून त्याची नुसती चाळण करून सोडते ! त्यामुळे त्याची नवीन प्रत केली तरी ती निरर्थक होते. आणि अपरिवर्तनीय धर्मग्रंथांची सुधारून वाढविलेली आवृत्ति काढणे तर मुळांतच असंभवनीय असते, निषिद्ध असते, ते वद्रतोव्याघातच असते ! अशा कारणाने अरबी संस्कृतीची अर्वाचीन युरोपियन संस्कृतीशी गांठ पडतांच तिची दुर्दशा न उडणे हे असंभवनीय होते. अरब संस्कृति कोणत्याहि अपरिवर्तनीय धर्मग्रंथांत डांबून पडलेल्या संस्कृतीप्रमाणे अेक स्वतंत्र, धार्मिक, स्थितिशील संस्कृति; पण अर्वाचीन संस्कृति जशी परिस्थिति पालटेल तसे पवित्रे बदलण्यास सर्वथैव स्वतंत्र असलेली शास्त्रीय, वैज्ञानिक (Scientific) यंत्रयुगाच्या अभ्युदयासरशी बाष्पविद्युत्त्रेडियोंना आपल्या लगामी आणून अुंच आकाशांत चंद्रावर विमानांची स्वारी करू पहाणारी आणि सखोल महासागराच्या तळाशी बसलेल्या अरण्यांचे प्रकाशलेख घेणारी, काळाच्या हातांत हात घालून धांवणारी गतिशील संस्कृति ! त्यांची टक्कर जुंपतांच ती अरबी-ती मुस्लीम संस्कृति—त्या युरोपियन संस्कृतीसमोर तशीच हतबुद्ध व हतवीर्य होऊन गेली की, जशा अरबी संस्कृतीच्या पहिल्या आवेशासमोर, तिच्याहून टाकाऊ असलेल्या त्या दहा-पंधराशे वर्षांपूर्वीच्या जीर्णशीर्ण संस्कृति आणि सत्ता हतप्रभ व हतवीर्य होऊन गेल्या !

तरुण तुर्कांचे बंड

ही स्थिति पाहतांच साऱ्या मुसलमानी राष्ट्रांत जर कोणी पहिल्याने त्या अपरिवर्तनीय मुस्लीम संस्कृतीच्या शृंखला तोडून युरोपियन राष्ट्रांच्या वैज्ञानिक संस्कृतीचा अवलंब करण्याचे साहस केले असेल तर ते ' तरुण तुर्क '

नांवाच्या या शतकाचे आरंभी अुदय पावलेल्या संस्थेनेंच होय. अनवरपाशा, केमालपाशाप्रभृति या तरुण तुर्क संस्थेच्यां पुढाऱ्यांचें शिक्षण जर्मनी, फ्रान्स, अिंग्लंड अित्यादि देशांतच झालेलें असल्यामुळें युरोपांतील राष्ट्रवाद, राज्यघटना, शास्त्रें, शासनें, यांत्रिक, सैनिक, सामाजिक क्रांति यांचा अवलंब केल्यावांचून आणि त्यांचे मार्गांत आड येणाऱ्या जुन्यापुराण्या भाबडेपणास सोडल्यावांचून तुर्कस्थानास स्वतंत्र आणि समर्थ राष्ट्र म्हणून जगणें अशक्य आहे ही गोष्ट त्यांच्या मनांत पक्की बिंबली आणि तुर्कस्थानांत आज अरबी संस्कृतीचें अुच्चाटन करण्याचा जो भगीरथ प्रयत्न चाललेला आहे तो त्याच तरुण तुर्कांच्या ह्या प्रगमनशील ब्रीदाचा आणि प्रतिज्ञेचा परिणाम आहे. तुर्क राष्ट्राच्या अुत्कर्षास जी जी ज्या ज्या परिस्थितींत अवश्य असेल ती ती सुधारणा तत्काळ घडवून आणावयाची, मग तिला अपरिवर्तनीय धर्मग्रंथांत आधार सांपडो वा न सांपडो हा तरुण तुर्कांचा जो बाणा होता तो आज साऱ्या तुर्कस्थानाचाच बाणा झाला आहे.

तरीहि हें ध्यानांत ठेविलें पाहिजे कीं, आजच्या परिस्थितीशीं टक्कर देण्यास अरबी संस्कृति असमर्थ आहे म्हणूनच कांहीं तुर्क तिच्याविरुध्द अितके खवळलेले नाहींत, तर त्या राष्ट्रांत चाललेल्या या सामाजिक क्रांतीच्या मुळाशीं दुसरेंहि अेक अैतिहासिक कारण आहे. अरब संस्कृतीविरुध्द अुभारलेल्या या तुर्की बंडास अरब संस्कृति ही माझी संस्कृति नव्हे असा तुर्कस्थानच्या राष्ट्रवादी पक्षांत संचरलेला जात्यभिमानी आवेशहि प्रोत्साहीत आहे. केमालपाशा हा हजारों हिंदी मुसलमानांस अजूनहि “ धर्मवीर ” “ गाझी ” वाटतो. ज्या तुर्कांचा खलिफा आणि सुलतान म्हणजेच मुस्लीम धर्माचा आणि सत्तेचा जगद्गुरु आणि जगत्सम्राट्, म्हणून शेंकडों वर्षें ते अैकत आले आणि त्यास संरक्पणाची देवापार्शीं प्रार्थना करीत आले; त्या हिंदी मुसलमानांस तेच तुर्क लोक त्याच मुस्लीम संस्कृतीस “ अरबी ” म्हणून परकी समजू लागले आहेत, ही गोष्ट अैकून मोठें आश्चर्य वाटतें. तें कोडें त्यास अुलगडत नाहीं. आजच्या अरबी संस्कृतीविरुध्द तुर्कांनीं असें चिडून कां जावें याचा वाचकांस अुलगडा होण्यासाठीं त्या बंडाच्या मुळाशीं असलेल्या ह्या दुसऱ्या कारणावर प्रकाश पाडण्यापुरता तुर्कांचा आणि अरबांचा पूर्वापार संबंध कसा आला आणि कसा वाढला याच्या वृत्तान्ताचीं किंचित् रूपरेषा येथें देणें भाग आहे.

अरबी साम्राज्यांत तुर्कांचा प्रवेश

महंमद पैगंबर यांनी अरबांमध्ये मुसलमानी धर्म आणि मुसलमानी राज्य स्थापिल्यामुळे त्यांच्या हाती धर्मदंडाची आणि राजदंडाची दुहेरी सत्ता एकत्रित झाली. मुसलमानी जगाचे तेच खलिफा आणि तेच सुलतान, तेच जगद्गुरु आणि जगत्सम्राट होते. त्यांच्यामार्गे अबुबेकर, उमर, अुस्मान आणि अल्ली ह्या पहिल्या चार सत्ताधाऱ्यांच्या हाती ती दुहेरी सत्ता तशीच चालत राहिली. पुढे ओमेयेड आणि फातिमाभिड वंशांच्या हक्कांची भांडणे लागून सुनी आणि शिया अशीं मुस्लीम जातींचीं दोन शकले झालीं. प्रथम ओमेयेड व नंतर अबास, मनसूर, महादी आणि हरुन रशीद हे मोठे बलाढ्य खलिफा होऊन गेले. अरेबियन नाअिदसचे हेच नायक होते; पण पुढे सुनीशियांत आणि सुनीसुनींत राजसत्तेविषयीं अितकी भयंकर यादवी मांजली कीं, त्या अरबी खलिफांस स्वतःचें अरब सैन्य ह्या धार्मिक आणि वांशिक पक्षभेदाच्या वादळांत सांपडून केव्हां कोण कोणाचा पक्ष घेतील याचा विश्वास वाटेनासा झाला. त्यामुळे ज्यांना वेतनाच्या रकमेवांचून दुसऱ्या कसल्याहि मुसलमानी धर्मवंशपंथ यांची लवळेश चाड नसे असे गैरमुस्लीम सैनिकच नोकरीस ठेवणे अरब खलिफांस बरे वाटूं लागले. त्या संधीसच मुस्लीम सत्तेची लाट मध्य आशियांतील तुर्कस्थानच्या सीमेस भिडली होती. तेव्हां त्या तुर्क-तार्तरांची कडवी लढवय्यी वृत्ति पाहून बगदादच्या खलिफांनीं त्यांचीच भरती आपल्या सैन्यांत करण्याचा सपाटा चालविला. धार्मिक बखेडे माजवून बंडे करण्यास सोकावलेल्या स्वतःच्या मुस्लीम अरबी सैन्यांपेक्षां वेतन दिले कीं, सुनी असो शिया असो, सांगाल त्याची कत्तल करण्यास सिद्ध असणारे हे गैरमुस्लीम तुर्की सैन्यच खलिफा आपल्या अत्यंत विश्वासू कामावर नेमूं लागले. सन ८३३ त अबासी खलिफा मुतासिम हा गादीवर आल्यापासून तर त्यानें अरबी अधिकाऱ्यांस काढून बहुतेक मोठमोठ्या अधिकारांवर ह्या मुसलमान नसलेल्या तुर्कांनाच नेमण्याचा सपाटा चालविला. होतां होतां खलिफांच्या राजवाड्यांत देखील तुर्की सरदारांच्या शब्दावांचून पान हालेनासें झालें. या परस्थ आणि परधर्मीय तुर्कांनीं आपले अरबी साम्राज्य ग्रासून टाकावे याचें अरब लोकांस मोठे वैषम्य वाटूं लागलें; पण अरबांची

आपसांतील यादवी अितकी चिरडीस गेली होती कीं, तुर्कांचा चढेलपणा त्यांस मुकाब्दानें सहन करीत राहणें भाग पडलें.

अि. स. ८६९ मध्ये तर तुर्कांनीं बगदादचा अरबी खलिफा मुतादि यास वेतनं थकलें म्हणून गादीवरून ओढून फरकटत आणून रत्स्यांत फेकून दिलें, तुरुंगांत कोंबलें नि शेवटीं हालहाल करून ठार मारिलें ! तेव्हांपासून खलिफाचे देहरकषकच नव्हेत तर चालक नि पालकहि तुर्कच झाले. ते वाटेल त्यास खलिफा करीत, वाटेल त्यास काढून टाकीत. बगदादच्या सुनी अबासी वंशाचीच ही स्थिति झाली नाही तर तिकडे अिजिप्तमध्ये असलेल्या शियांच्या फातिमाअिड खलिफांचीहि तुर्कांनीं तीच गत करून सोडली. त्या अिजिप्तच्या अरब राज्यांतील तलाशी नांवाच्या बलाढ्य तुर्क सरदारानें तर स्वतःस 'खलिफाचा कर्ता' म्हणवून घेवून त्यांचें पालकत्व नेहमीं आपल्या पक्षाचे हार्ती असावें म्हणून खलिफा अल्पवयी असला पाहिजे हा अलिखित दंडकच जणूं घालून दिला. मोठ्या वयाचा औरस पुत्रहि बाजूस सारून त्या वंशांतील कोणाचा तरी दूरचा अल्पवयी मुलगा आणून त्यास तो खलिफा करी. अरबी साम्राज्यास तुर्क आंतून असें पोखरीत असतांना बाहेरून त्याजवर

जगज्जेत्या चेंगीझखानाची स्वारी

येवून वज्रपातासारखी आदळली ! चेंगीझखान हाहि मुसलमान नव्हता. आपल्या अिकडे हिंदूस कोणाला 'खान' म्हणतांच आणि मुसलमानास कोणाला 'जगज्जेता' म्हणतांच तो मुसलमान असलाच पाहिजे असें वाटतें. आम्ही असे अनेक अनाडी मुसलमान पाहिले आहेत कीं, "शिकंदरखान" (अलेकझंडर) हा मुसलमान नव्हता म्हटलें कीं ते चिडून जात ! "मुसलमान नसता तर खुदा त्याला फत्ते कशी देता ?" हा त्यांचा कोटिक्रम ! तोच अरब लोकांचाहि कोटिक्रम असे ! आणि मुसलमानांच्या अशाच बढायांनीं चिडून जावून मुस्लीम नसलेल्या चेंगीझखानानें मुसलमानांचा नुसता फडशा पाडला. त्यानें बगदाद घुळीस मिळविलें, दमास्कसचा दम अुखडून टाकला, मशिदीचीं मैदानें केलीं, लक्षावधि मुसलमानांची कत्तल करून त्यांच्या कापलेल्या डोक्यांचे ढीग रचून त्यांच्यावर आरूढ होवून चेंगीझखानाचें डोकें चांदण्यांत विचार करीत बसे ! मुसलमान नसलेल्यासहि देव फत्ते देतो अशी

अरबांची निश्चिती पटावी अितका त्या चेंगीझनें त्यांचा भयंकर फडशा पाडला. मुसलमान तवारिखकार त्यास अजूनहि 'देवाचा शाप!', 'देवाचा प्रकोप!' म्हणून संबोधतात. खरें पहातां अरब साम्राज्याचा अर्थेच अंत झाला !

तुर्की सुलतानांचा अुद्य

चेंगीझखानाची ही जग हादरून सोडणारी प्रलयंकर वावटळ शंमून मध्य आशिया खंड पुनः दिसूं लागलें तेव्हां पाहातात तों खलिफांचा वंश म्हणून सांपडेना ! शेवटीं अिजिप्तच्या प्रबळतर तुर्क सेनानीनें कुठून तरी त्या वंशांतला अेक पुरुष शोधून आणला आणि त्यास धर्मदंडाच्या अधिकारापुरता खलिफा करून राजदंड अुघडपणें स्वतःचे हातांत घेतला. त्या वेळेपासून तुर्क सुलतान झाले, सम्राट् झाले आणि अरबांच्या हातीं निर्माल्यवत् झालेली खिलाफती (धर्मगुरुपण) तेवढी राहिली ; परंतु जो स्वतंत्र आणि सत्ताधीश तोच खलिफा होअूं शकतो असा मुसलमानी धर्मशास्त्राचा दंडक असल्यानें शेवटीं मुसलमानी जगत् तुर्की सुलतानानें खलिफाहि व्हावें या गोष्टीस अनुकूल होत चाललें आणि अंती तुर्कस्थानचा पराक्रमी सुलतान सेलीम ह्यानें अरबांचे हातून तो धर्मदंडहि काढून आपल्या हातीं घेतला. तेव्हांपासून तुर्कच सुलतान नि खलिफाहि झाले. अरबांची प्रख्यात क्पेत्तरे मक्का आणि मदिना तुर्कांनीं घेतलीं. आपली सत्ता चालविण्यास मुसलमानी धर्म आणि संस्कृति अुपयोगी पडत होती म्हणून तुर्की सुलतानांनीं मुस्लीम धर्म नि अरबी संस्कृति स्वीकारली ; पण ह्या लेखांत पूर्वी सांगितल्याप्रमाणें अर्वाचीन युरोपर्शी टक्कर देण्यास ती अपुरी पडते असें पहातांच त्यांनीं तिला अुगारून देण्यासहि कंबर कसली. कारण तिचें खरें महत्त्व असें त्यांस केव्हांच वाटत नव्हतें.

आज तुर्कस्थानांत अरब संस्कृतीचें अुच्चाटन करण्याची केमालपाशाच्या नेतृत्वाखालीं जी प्रबळ अुठावणी झाली आहे तिचीं दोन मुख्य कारणें आणि अैतिहासिक पूर्वपीठिका ह्या पूर्वार्धाच्या लेखांत अशी रूपरेखित्यावर आतां अुत्तरार्धांत धर्मभाषालिपिनिर्बंधजनरीतिनीतिप्रभृति प्रकरणीं तुर्कांनीं गेल्या दहा वर्षांत कशी क्रांति घडवून आणली आहे त्याची अुद्बोधक अशी प्रकरणवार माहिती देण्याचा विचार आहे.

केमालपाशानें केलेले

‘केसरी’
१-६-१९३४

तुर्कस्थानांतून अरबी संस्कृतीचें अुच्चाटण

(अुत्तरार्ध)

या लेखाच्या पूर्वार्धांत अरब संस्कृतीचें वर्चस्व तुर्क लोकांस नको होण्याचें अेक भूतकालीन आणि अेक भविष्यकालीन अशीं दोन मुख्य कारणें सांगितलीं. अरबांशीं तुर्कांच्या आणि तुर्कांशीं अरबांच्या भूतकालापासून चालत आलेल्या अैतिहासिक तेढीमुळें त्या अरबांच्या सांस्कृतिक दास्याचा तुर्कांना आर्धांच आलेला तिटकारा आणि त्यांतहि अपरिवर्तनीय धर्मग्रंथांशीं ती संस्कृति नित्याची जखडली गेल्यामुळें प्रगतिशील भविष्यकालाशीं तोंड देण्यासाठीं ज्या युरोपियन वैज्ञानिक सुधारणा अवश्य होत्या त्यांना ह्या धार्मिक अरबी प्रवृत्तींचा होणारा विरोध ह्या दोन मुख्य कारणांमुळें तरुण तुर्कांनीं अरबी संस्कृतीवर चढाओढी करण्याचा ठाम निश्चय केला. अितकी ह्या विषयाची पूर्वपीठिका त्या पूर्वार्धांत दिल्यानंतर आतां ह्या अुत्तरार्धांत त्या चढाओढीचें स्फुट वर्णन देण्याचें योजिलें आहे.

जर्मन महायुद्धाचे अंतीं सन १९१९ व्या वर्षीं तुर्कांच्या झालेल्या पराभवाचा पुरा पुरा लाभ घेऊन व्हर्सेलच्या संधींत तुर्कांच्या साम्राज्यास युरोपियन राष्ट्रांनीं आपसांत वांटून घेतलें. तुर्कां स्वातंत्र्य पुरतें गतप्राण होण्याचे आर्धांच केमालपाशानें आपल्या खड्गाच्या सुअीनें त्यांत पराक्रमाची संजीवनी संचरविली, देखत देखत कॉन्स्टॉन्टिनोपलपासून स्मर्नापर्यंतच्या विस्तीर्ण रणांगणांत ग्रीकांची रग जिरविली आणि नवशक्तीनें मुसमुसलेलें तुर्कांचें स्वतंत्र राष्ट्र पुनः आपल्या पायांवर अुभें राहून, अढळ ठाण मांडून, तुझ्या व्हर्सेलच्या संधीस मी भीक घालीत नाहीं जा, म्हणून युरोपास

आव्हानूं लागलें. या लेखाचा हेतु तुर्कस्थानांतील या राज्यक्रान्तीचें विवरण देण्याचा नसल्यामुळें ज्या सांस्कृतिक क्रान्तीचें वर्णन या लेखांत घावयाचें आहे ती या राज्यक्रान्तीमुळें शक्य झाली आणि ती या राज्यक्रान्तीचाच पहिला अपरिहार्य परिणाम होता हा कार्यकारणभाव दाखविण्यापुरतेंच तिला असें नुसतें निर्देशून तें पुनरुज्जीवित तुर्की राष्ट्र चिरस्थायी करण्यास्तव केमालपाशानें पहिल्या धडाक्यासच तुर्कस्थानांतून खिलाफतीची हकालपट्टी का व कशी केली तें पाहूं!

अरबी खिलाफतीचें अुच्चाटण

जर्मन महायुद्धाच्या प्राणसंकटांत तुर्क सांपडले असतां त्यांच्या साम्राज्यांतून फुटून अरबांनीं गैरमुस्लीम विश्वन राष्ट्रांचे बाजूनें बंड केलें होतें. या अरबांच्या विश्वासघातानें तुर्क चवताळून गेले. तरुण तुर्कांच्या अुदयानंतरहि महायुद्धापावेतों त्यांनीं ह्या खिलाफत संस्थेचा हत्ती जो पोसला होता तो त्या खलिफापदाचें त्यांस धार्मिक ममत्व वाटत होतें म्हणून नसून अरबप्रभृति मुसलमानांना ह्या धार्मिक पीठाचे अधिकारी म्हणून तुर्की साम्राज्याचें ममत्व वाटेल व त्यांचें पाठबळ तुर्क राष्ट्रांस मिळत राहिल या राष्ट्रीय लाभासाठींच होय; परंतु अरबांनींच त्यांच्या या खलिफास ठोकून दिल्यामुळें आणि मिसर, अिराण, अफगाणिस्थानप्रभृति कोणत्याहि मुसलमानी राष्ट्रांनीं तुर्क आपला खलिफा, त्यानें जिहाद-धर्मयुद्ध पुकारलें, आपणांस त्याच्या झेंड्याखालीं जाऊन त्याच्या शत्रूंशीं लढलेंच पाहिजे अशा धार्मिक भावनेनें तुर्कांस म्हणण्यासारखें कोणाचेंहि रणसहाय्य दिलें नसल्यानें खिलाफतीची संस्था ठेवली असतां मुसलमानांच्या शक्तीचें केंद्रीकरण आपल्या तुर्की राष्ट्रध्वजाखालीं करतां येतील ही अपेक्षा फोल ठरली. ह्याला न सांगितला तरी चालेल असा ऐकच अपवाद काय तो आढळला. तो म्हणजे ज्यांना स्वतःचें राष्ट्रच नव्हतें अशा हिंदी मुसलमानांचा आणि गांधीवादी हिंदूंचा! ह्या सज्जनांना तुर्की खिलाफतीची चिंता तुर्कांपेक्षांहि अधिक ममत्वानें विव्दळवूं लागली; हिंदी खिलाफत मंडळानें ती कोलमडणारी तुर्की खिलाफत सांवरून धरण्यासाठीं आपल्या गवताच्या काडीची कुबडीदेखील केमालपाशाच्या हातांत दिली; पण तिचा टेकू घेऊन हिंदी

मुसलमान नांदत होते तशा सुस्थितीत नांदण्याचें केमालपाशाच्या दैर्वा नसल्याने त्या कुबडीच्या साहाय्याची देखील वास्तपुस्त करण्याची दुर्बुद्धि त्याला आठवली नाही त्यास कोणाचा काय अुपाय? त्याचा ठाम सिद्धान्त ठरला की, ह्या पॅनअिस्लामिझमच्या खुळानें तुर्की राष्ट्राचा यापुढें लवलेश लाभ होण्याचा संभव राहिला नाही !

अुलट ती पॅनअिस्लामिझम तुर्कांच्या प्रगतीचे मार्गांत दुर्लैध्य विघ्न मात्र आणण्यास कारणीभूत होत राहणारी आहे अशी केमालपाशानें अुघड अुघड घोषणा केली. कारण तुर्कस्थानचा सुलतान हाच जोंवर मुसलमानी धर्माचा खलिफाहि म्हणवून घेअील तोंवर मुसलमानांच्या धर्मशास्त्रांतील नीतिनिर्बंध हेहि त्यास पाळावेच लागणार. हजार-दीड हजार वर्षांपूर्वी अरबस्थानच्या विशिष्ट परिस्थितीत जे लागू पडले ते लग्न, वारसा, स्त्रीदाससंततिविषयक अधिकार, दंडविधान, राजनीति, तत्त्वज्ञान प्रभृति व्यक्तिजीवनांतील आणि राष्ट्रीय जीवनांतील झाडून साऱ्या प्रकरणांचे कुराणांत सांगितलेले निर्बंध आणि नियम आजच्या मनूंतहि तंतोतंत लागू केलेच पाहिजेत; नव्हे ते त्रिकालीहि बदलतां कामा नयेत, हें तत्त्व स्वीकारणें म्हणजे खिलाफत चालू ठेवणें होतें !

अितकेंच नव्हे तर तुर्की जातीवर अरब जातीहून नीचतर असण्याचा छाप त्या खिलाफतीच्या धर्मदंडानें नित्याचा मारलेला असावा याचेंहि तरुण तुर्कांस मोठें वैषम्य वाटत होतें. कारण अिस्लामी धर्मशास्त्राप्रमाणें पैगंबराच्या अगदीं कुळांतील नसले तरी त्याचा जन्म ज्या पोटजातीत झाला त्या कोरेश वर्गांतील रक्तबीज ज्यांत असेल तोच खलिफा होअूं शके. ती पैगंबराच्या जन्मानें धन्य झालेली जात भक्तिमान अनुयायास साहजिकच अुच्चतम आणि धर्मगुरुत्वधारणाची अनन्य अधिकारी अशी वाटे. त्या धार्मिक समजुतीस मान तुकविल्यावांचून तुर्कांचे पहिले प्रबळतम सुलतानहि खलिफापदास तोंवर योग्य समजले गेले नव्हते की, जोंवर त्यांच्या रक्तांत, निदान मातेच्या बाजूनें तरी, अरबी खलिफाच्या श्रेष्ठ रक्ताचा अंश अुतरलेला नव्हता. यामुळें तुर्की सुलतानांनीं स्वतःच पदच्युत केलेल्या दुर्बल खलिफांचीहि मनधरणी करून त्यांच्या कन्यकांशी विवाह करण्याची तुर्की

सुलतानांना वरचेवर धडपड करावी लागे. तुर्की सुलतानांच्या अंगांतील तुर्की रक्ताच्या पराक्रमी तेजामुळे ते खलिफापदाचें पावित्त्य पावत नसून त्यांच्यांतील जन्मजात अुच्चतर व शुद्धतर अरबी रक्तच काय तें त्या गौरवाचें अधिकारी होतें असाच ह्या धार्मिक समजुतीचा गर्भितार्थ होता आणि तच्चि तुर्कांच्या जातीची गर्भित निंदा होती. आपल्या जातीय रक्तबीजाला अरब रक्तबीजाहून हीनतर लेखण्याअितके तरुण तुर्क मूर्खहि नसल्यामुळे किंवा मुर्दाडहि नसल्यामुळे त्या मानहानीनेच जी स्वीकारली जाऊं शके, त्या खलिफाच्या पदवीसच धिक्कारून देण्यास ते सिध्द झाले.

अशा रीतीने जिच्यापासून यापुढें लाभ तर होणारा नव्हता, हानि मात्र निश्चित होती व जी स्वजातीय रक्ताचा उपमर्द करणाऱ्या तत्त्वावरच अधिष्ठित होती ती ही खिलाफत संस्था अुखडण्याची संधीहि तरुण तुर्कांस आतां आली ! वर सांगितल्याप्रमाणें सन १९१४ चे महायुद्धाचे अंती स्मर्ना व कॉन्स्टँटिनोपल नगरांतून ग्रीक सैन्यास पिटाळून तुर्क राष्ट्र पुनः रणविजयी होतांच त्या विजयानें फुरफुरणाऱ्या आपल्या घोड्यास टांच देत व हातांत रिन्हॉल्डर रोखीत केमालपाशा जो निघाला तो थेट खलिफाच्या त्या दुबळ्या राजसभेंत जाऊन थडकला. सांगट्यांचा पट अुधळावा तशी त्यानें ती राजसभा अुधळून दिली, खलिफास गादीवरून खाली आणलें आणि तुर्कस्थानांतून खिलाफतीस आमूलाग्र अुच्चाटून, पदभ्रष्ट खलिफास राष्ट्रांतून हांकून दिलें !

जो खलिफा तोच सुलतान. त्या खलिफास पदभ्रष्ट करण्यांतच केमालनें त्या सुलतानालाहि पदच्युत केलें. खलिफाशाही आणि सुलतानशाही दोनहि जीर्णशीर्ण संस्था अेका घावासरशी गतप्राण झाल्या. धर्मसत्ताक राजसत्तेचा अंत होऊन Theocracy संपून, तुर्कस्थानांत बुद्धिनिष्ठ लोकसत्तेची स्थापना झाली, आणि तीच अपरिवर्तनीय अशा अरबी धर्मसंस्कृतीच्या अितिश्रीची अथश्रीहि होती!

अरबी धर्मनिर्वंधांचें अुच्चाटण

महायुद्धांत तुर्कस्थानाच्या शत्रूंचे हातांत हात घालून तुर्की सत्तेस अरबांनीं अुगारलें होतेंच. त्यांनीं तुर्कांची राजकीय सत्ता अुगारली तर

तुर्कांनीं त्यांची धर्मसत्ता झुगारून दिली. त्यांच्यांत आतां कोणी कोणाचा राहिला नव्हता. खलिफाचें अुच्चाटण करतांक्षणींच धर्माची राजकारणांतून साफ अुचलबांगडी झाली. तोंवर तुर्कांचे सारे व्यवहार कुराणांतील पुरातन अरबी सांच्यांत ढाळलेल्या आणि अपरिवर्तनीय मानलेल्या धर्मनिर्बंधानुरूप होत आले होते; पण तरुण तुर्कांनीं पहिल्या धडाक्यासच धर्मनिर्बंध हा समास सोडविण्याचे भरीस न पडतां तो मुळीं तोडूनच टाकला. धर्म निराळा, निर्बंध (कायदा) निराळा. ऐक शब्दनिष्ठ श्रद्धेचा प्रांत, ऐक प्रत्यक्षनिष्ठ प्रयोगाचा. त्याचा विषय परलोक व याचा अिहलोक. ' अतः प्रत्यक्षमार्गेण व्यवहारविधिं नयेत् ' ह्या तत्त्वाची घोषणा करून तरुण तुर्कांनीं लोकसभेच्या पहिल्यावहिल्या बैठकींतच व्यवहारविषयक ते ते सारे धर्मनिर्बंध रद्द करून टाकले. स्विट्झर्लंडमधील मोठेमोठे निर्बंधपंडित (कायदेपंडित) आणून त्या देशाचें पौरविधान (Civil Law) तुर्क राष्ट्रास लागू केलें. ऐकाहि मुहत्तास वा मौलवीस धर्मशास्त्र या सुधारणेस अनुकूल कीं प्रतिकूल तें विचारण्यांत आलें नाहीं. ऐका दिवसांत लोकसभेंत हें पौरविधान संमत झालें. छेदकवार चर्चांतर दूरच. पण ग्रंथवार चर्चेतदेखील कोणी वेळ गमावला नाहीं. महिनोगणति ये-जा होअून आर्धाच ठलरेल्या विवाहाच्या औपचारिक वाङ्निश्चयाचें नाटक जसें घटकेंत घडून येतें तसें त्याचें ऐका दिवसांत ऐक युग अुलटून गेलें. त्याच्या दुसऱ्याच दिवशीं तें नवें पौरविधान वर्तव्यांतहि आल्याची द्वाही फिरली. अिस्लामी लग्नप्रथा रद्द; अिस्लामी वारसाप्रथा रद्द; अिस्लामी बहुपत्नीत्व रद्द; धार्मिक न्यायशासन रद्द. पौरविधान स्विट्झर्लंडमधील लागू केलें तर दंडविधान (Criminal Law) अिटलींतील निर्बंधपंडित आणून त्यांच्याकडून बनवून घेतलें. चोरी, दरवडे, हत्या अित्यादि साहसांना आणि अपराधांना कुराणांतील अरबी धर्मकल्पनानुगामी पुरातन शासनें न देतां प्रागतिक कांटेकोरपणास साजेल असा न्यायनिवाड्याचा आणि दंडशिक्षेचा प्रघात चालू केला.

स्विस पौरविधान आणि अिटालिअन दंडविधान जसे झटपट लागू केले तसेच वाणिज्यविधान (Mercantile Law), सैनिक-रचना, सैनिक-शिस्त, रणनीतिप्रभृति सुधारणा जर्मनीकडून अवश्य तशा घेतल्या आणि तुर्की लोकसभेनें त्यांस तशीच घाअूक संमति झटपट देअून टाकली.

हे सारे निर्बेध संमत करून व सुधारणांचे हे नुसते ठराव करूनच तुर्की लोकसभा थांबली नाही. केमालपाशा हा नुसता ठरावी मनुष्य, नव्हता. तो वर्तावी पुरुष ! ठराव करण्यांत दाखविलेल्या तांतडीहूनहि अधिक निकडीने व नेटाने त्याने दुसऱ्याच दिवसापासून त्या ठरावांचा वर्तावहि चालू केला. एका दिवसांत एक युग बदलून टाकणारी युक्ति कोणत्या मंत्राने केमालपाशास साध्य झाली ? ही जादू घडवून कोणत्या कांडीने आणली ? अवघ्या एका वाक्याने ! कोण्या अपरिवर्तनीय धर्मग्रंथांत सांगितला म्हणून कोणताहि औहिक व्यवहार सततचा धर्म वा अधर्म ठरत नसून तो राष्ट्रास आजच्या परिस्थितीत हितप्रद आहे की अहितप्रद आहे या प्रत्यक्षनिष्ठ कसोटीनेच तसा ठराविला पाहिजे. जुने पुस्तक काय म्हणते, हा प्रश्न दुय्यम, औषध आजोबांच्या बटव्यांतलेच आहे ना, हा प्रश्न दुय्यम, आजच्या रोगावर ते रामबाण आहे का हा प्रश्न मुख्य ! तरुण तुर्कीनीं हे सूत्र उच्चारले आणि मन्वंतर झाले.

पण जर का मौलवीमंडळाकडे हे काम केमालपाशांने दिले असते तर ? त्या सुधारणांतील एकेक शब्द धर्मग्रंथाद्वारे नक्की करण्याचे अर्धी त्या धर्मग्रंथांतील किती वाक्यांचे किती अर्थ करावे लागते, किती ओढाताण, किती भाष्ये, टीका, वादविवाद ! आणि शेवटी नवमतप्रवण मौलवीनीं जुन्या शब्दांत नसता अर्थ आहेच म्हणून शास्त्रनिर्णय दिला असता आणि जीर्णमतवाद्यांनी सुधारणा शास्त्रबाह्य आहे, म्हणूनच त्याज्य आहे, हा शास्त्रनिर्णय दिला असता !! नवमतवाद्यांना करावा लागता बौद्धिक अप्रामाणिकपणा ; जीर्णमतवाद्यांना करावा लागता त्याहूनहि भयंकर असा राष्ट्रीय आत्मघात ! आणि अितकेंहि करून पुनः एकमुखी निर्णय न झाल्याने शास्त्रार्थाचा प्रश्न राहाता पहिल्याने जिथे होता तिथेच ! आणि तसाच अनिर्णीत !

धर्मस्वातंत्र्याची घोषणा

यास्तव धर्मग्रंथ अघडून सुधारणेचा प्रश्न सोडविण्याचे भानगडीत शतकानुशतके न खर्चतां तरुण तुर्कीनीं धर्मग्रंथ मिटून तो प्रश्न सुटतो की काय ते पाहिले. तों काय ? धर्मग्रंथ मिटला आणि तात्काळ तो प्रश्न सुटला ! व्यवहारांत

धर्माची अशीं नड अुरलीच नाहीं. धर्म ज्याच्या त्याच्या वैयक्तिक मता-पुरता राहिला. त्यासरशीं तुर्कस्थानांत धर्म-स्वातंत्याची घोषणा करण्यांत आली. फार काय, हिंदुस्थानांत जें वाचणें अनेक अिस्लामी धर्मवीरांस केवळ नरकाचें साधन वाटतें ते हिंदूंचे वेद तुर्की विद्यापीठांतून परमादरानें, पण अैतिहासिक दृष्ट्या आज अभ्यासिले जात आहेत. कांहीं प्रमाणांत त्यांचा अभ्यास आवश्यक समजला जातो.

अरबी लिपीचें अुच्चाटण

अरबी लिपि ही कुराणामुळें तुर्कस्थानांत धर्मलिपीचें पावित्त्य पावलेली, अितकेंच नव्हे तर तीच अेक अनन्य लिपि त्या देशांत पूर्वापार चालत आलेली, पण ती अतिशय बोजड, मुद्रणार्थी, शिक्षणार्थी पराकाष्ठेची अडाणी. तुर्कांत शेंकडा ९० अशिक्षित लोक, पण त्यांस युरोपच्या शेंकडा ९० शिक्षितांच्या मांडीस मांडी लावून बसावयाचें तर ती अरबी लिपीची धोंड वाटेंतून काढणेंच भाग ! मुद्रणावर रुळलेली युरोपची रोमन लिपि समोर होतीच. केमालपाशानें तत्काळ तिलाच अुचलली. साधारणतः अेक वर्षाची अवधि ठरवून सारें सरकारी काम त्या अवधीनंतर रोमन लिपींत चालणार म्हणून आज्ञा सुटली. शाळांतून तर त्याच दिवसापासून रोमन लिपि चालू ! ही लिपिशुद्धीची चळवळ अितक्या नेटानें रेटली कीं, स्वतः केमालपाशा शाळांतून ती शिकवूं लागले. केवळ दहा अकषरें बदलतांच रोमन लिपीच्याहि तोंडांत मारूं शकेल अितकी मुद्रण आणि शिक्षणसुलभ होणारी आमची देवनागरी लिपि जर केमालपाशाचे हाताशीं असती तर त्यानें अरब लिपि बदलण्यास अेक वर्षाचा अवधिसुद्धां राष्ट्रास दिला नसता ! कारण दहा अकषरें देखील बदलण्यास पन्नास वर्षे ररर करीत रेंगाळत राहाण्यांत केमालपाशा कोणी ऋषयरीगी थोडाच होता ? ठरलेल्या दिवशीं त्याचें सरकारी काम, सारीं वृत्तपत्रें साऱ्या राष्ट्रभर अगदीं नवीन अशा रोमन लिपींत चालू झालीं !

अरबी भाषेचें अुच्चाटण

तुर्कांस स्वतःची लिपिच नव्हती; पण भाषा होती. तथापि जेते तुर्क राजे असतां राजभाषेचा मान होता जितांच्या अरबीस ! त्या सावटाखालीं

तुर्की भाषा पार खुजटून गेली. सारें साहित्य अरबींत, तुर्की घरादारांत अरबी शब्दांचा बाजार ! स्वाभिमान जागृत झालेल्या तरुण तुर्कांस तें कसचें स्वपणार ? शिवाजीमहाराजांनीं मराठीस ह्याच अरबीप्रभृति परकीय शब्दांच्या धुडगुसापासून मुक्त करण्यासाठीं राजाज्ञा काढली होती ; पण महाराजांअितकें त्यांचें राष्ट्र करारी, चिकाटीचें नसल्यामुळें आजहि मराठींत 'कषूल', 'हल्ली', 'शिवाय', 'तहहयात' प्रभृति शेंकडों परकीय शब्द आपल्या स्वकीय शब्दांच्या थडग्यावर भरभराटलेले आढळत आहेत ! केमालचें नवतुर्कांचें राष्ट्र सुदैवानें त्यांच्याअितकेंच करारी पडलें. त्यांना स्वभाषेंतील थोडेसे परकीय शब्दच काढून टाकावयाचे नव्हते, तर जवळजवळ मेलेली भाषाची भाषा जिवंत करावयाची होती ! पण त्यांनीं तेंहि केलें. मध्य-आशियांतील तुर्कांच्या मूळस्थानांत संशोधनमंडळें गेलीं आणि तिकडून पूर्वीचे शब्द शक्य तितके गोळा केले ! पंधरा हजार शिक्कांना तुर्की शब्द पुनरुज्जीविण्याचे किंवा नवीन निर्मिण्याचे कामावर नेमण्यांत आलें ! तुर्कींत वाङ्मय नसल्यामुळें सारे साहित्यिक शब्द नवे पाडले ! कोणी वीस हजार तुर्की शब्द जमवून दिले ! स्वतःचे बोलण्यांत बिनतुर्की-विशेषतः अरबी-शब्द सांपडणें ही गोष्ट शिष्टाचाराविरुद्ध समजली जावूं लागली ! मंत्रि-मंडळांतील मोठमोठे 'पाशा' प्रधान अेका तासांत कोण परकी शब्द कर्मांत कमी वापरतो याच्या चढाओढी लावूं लागले आणि सरकारी राजपत्रांत (गॅझेटांत) प्रत्यहीं पांच नवे तुर्की शब्द राष्ट्रभर वापरण्यासाठीं प्रसिद्ध होवूं लागले.

तुर्की राष्ट्रांतहि या भाषाशुद्धीच्या वावटळीस पालापाचोळ्याचा थोडा विरोध झाला. कित्येक म्हणाले, परकीय शब्दांनीं भाषासंपत्ति वाढते. केमालपाशा म्हणाला, स्वकीय शब्द नाहींतच त्या अर्थांचे परशब्द घेईन, त्यानें भाषासंपत्ति वाढते ; पण स्वकीय शब्द मारून जे परशब्द जिवंत राहूं पाहतात त्यानें संपत्ति वाढते असें म्हणणें म्हणजे औरस पुत्र मारून दत्तक घेतल्यानें संतति वाढते असें म्हणण्यासारखेंच आहे ! स्वधर्मातील माणसें राखून बाटलेल्यांना पुन्हां स्वधर्मांत आणणें ही खरी शुद्धि होय. पण जितके परधर्मीय शुद्ध करून घेणें तितकेच स्वधर्मीय ठार मारून टाकणें ही शुद्धि नसून बेशुद्धि आहे !! तुर्की भाषेसारखी आसन्नमरण आणि मूळचिच साधी भाषा ; पण

तिचा हा केवढा अभिमान ! मग जर का कुबेरासारखा संपन्नतम शब्दसागर घेवून त्याच्या पाठीशी, आमच्या पाठीशी आमची संस्कृताची देववाणी आहे तशी, अखादी भाषांची राणी अुभी असती तर त्यानें देवांच्या राष्ट्रावर सुद्धां ती स्वभाषा लादण्याची आकांक्षा धरली असती ! ' कायद्या ' सारख्या शब्दासाठीं देखील आमच्यासारख्या करंद्या शालीनतेनें तो दारोदार भीक मागत थोडाच फिरता !

अरबी पूजाप्रार्थनादि आचारांचें अुच्चाटण

नैर्बधिक क्रांतीचे मागोमाग आचारांची क्रांति घडून आली. सारें कुराण तुर्की भाषेंत अनुवादिलें गेलें. अत्यंत पवित्र ' अल्ला ' शब्द देखील अरबी म्हणून निषिद्ध झाला ! देवास तुर्कीहि कळतें ! असें म्हणून त्या अर्थाचा ' तारी ' हा शब्द प्रार्थनेंत योजला. पहांटे मशिदींतून जी ' आजाना 'ची आरोळी ठोकण्यांत येते तिचा मंत्र साऱ्या मुसलमानी जगांत अरबी आहे. केमालनें तो मंत्र तुर्की भाषेंत अनुवादला नि तुर्की संगीतांत बसविला. तोच तुर्कराष्ट्रभर आंतां पहांटे ललकारला जातो. कुराणांतील अत्यंत प्रमुख प्रार्थना निमाजांतील पण ती अरबी भाषेंत होती. तीहि तुर्की भाषेंतच भाषांतरली जावून निमाज तुर्कीतच पढले जावूं लागले. कारण देवास तुर्कीहि समजत असलेंच पाहिजे ! देव कांहीं जन्मजात अरब नाही ! पैगंबराच्या काळापासून स्त्रियांनीं बुरखा वापरणें हाच अरबी धर्म. तुर्की तरुण स्त्रियांनीं बुरखा झुगारून दिला. अरबी बुरख्यांतून—कित्येक शतकांच्या बंदींतून—तुर्की स्त्री बाहेर आली ! स्वेच्छेनेंच नव्हे, कारण बुरखा हाच जिला धर्म वाटत होता अशी हजार हजार तुर्क स्त्रीच या सुधारणेचा विरोध करीत राहिली—पण तरुण तुर्कांनीं जो सुटेना तो बुरखा फाडून टाकलां. विद्यापीठें स्त्रीपुरुषांस संमिश्र वर्गांतच शिकवूं लागलीं. बुरख्यास मज्जाव झाला. हीनतेची खूण म्हणून फेज टोपी घालणें निर्बधविरुद्ध कृत्य ठरलें !

फेज टोपी फेंकून दिली

फेज टोपी वापरणें हा दंडनीय अपराध ठरतांच अशिक्षित तुर्की समाजानें दंगल केली ; पण ठरल्या दिवशीं ज्यानें ' फेज ' फेंकली नाही त्याची फेज

फेंकली गेली. सभ्य स्त्रीपुरुषांनीं अेकत्र नाचणें ही अरबी आचारांत दुरा-
चाराची सीमा ! तरुण तुर्कांनीं नगरांनगरां सार्वजनिक नृत्यालयें काढलीं !
स्वतः केमालपाशा अशा सभ्य नरनारींच्या सार्वजनिक नृत्यांत भाग घेऊं
लागले. तुर्कां स्त्रिया नगरसंस्थांतून, न्यायालयांतून, मंत्रिमंडळांत देखील,
मोठमोठ्या अधिकारावर कामें करूं लागल्या. सैनिक गणवेषाचा मांडः
चोळणा घालून, बंदुकी खांधावर घेऊन कॉलेजांतील कन्यावीरांचीं शेंकडों
पथकें सैनिकी थाटानें मिरवूं लागलीं ! खेळांत, घोडदौडींत, वैमानिक स्पर्धेंत
पुरुषांसह समानतेनें भाग घेऊं लागलीं ! निर्बंधाधारे लयें न नोंदवितांज्यांनीं
हृदयानें मौलवीमुल्लांकडूनच धर्मविधीनें विवाह केले त्यांची संतति निर्बंध-
विरुद्ध ठरली ! ती नैर्बंधिक (कायदेशीर) ठरावी म्हणून मग त्यांनीं
आपलीं जुनीं लयेंच पुन्हां जेव्हां निर्बंधानुसारें नोंदविलीं तेव्हां प्रश्न सुटला.
स्वतः महंमद पैगंबराचें अेक चरित्र केमालपाशानें आपल्या देखरेखीखालीं
लिहविलें. देवदूताची (पैगंबराची) श्रद्धाशील भूमिका सोडून ' अेक
ऐतिहासिक पुरुष ' याच भूमिकेवर तें सारें चरित्र लिहिण्यांत आलें. अेक
प्रबळ अरबी राष्ट्रनिर्माता, क्रांतिकारक, धर्मप्रवण, शूर असा तो मुसलमानी
धर्मसंस्थापक होता असें त्या चरित्रांत महंमदाचें शब्दचित्र रेखाटलें आणि
तें ऐतिहासिक चरित्रच खरें चरित्र म्हणून साऱ्या विद्यालयांतून शिक-
विण्यांत घेण्याची व्यवस्था केली.

विरोधाचा शतमुखी रावण

ही क्रांति केमालपाशाला सुद्धां विरोधावांचून करतां येणें शक्यच नव्हतें.
' हळूहळू ', ' सुवर्णमध्य ', ' अतिरेक ', ' वचनात्प्रवृत्तिर्वचनात् निवृत्तिः '
प्रभृति नांवांच्या अनेक प्रबळ पुढाऱ्यांचे नेतृत्वाखालीं केमालपाशाच्या तरुण
तुर्कांवर जुन्या तुर्कांनीं चौफेर हल्ल्यांवर हल्ले चढविले ! तुर्कस्थान स्वतंत्र
करणारा केमालपाशा स्वदेशांत मोठा लोकप्रिय असला पाहिजे असें बाहेर
सहजच वाटतें ; पण सुधारक म्हटला की तो स्वातंत्र्यवीर असला तरी,
बहुधा बहुजनांत अप्रियच असणार. कारण सुधारणा म्हणजेच अल्पमत व
बहुमत तीच रूढि. रशियांत तीनचतुर्थांश लोक लेनिनवर तुटून पडले.
मुसोलिनीवर अजूनहि वर्षाकांठीं दोनचार अिटालियन मारेकरी घाला

घालतातच. डी. व्हॅलेराविरुद्ध आयर्लंडांत केवढा मोठा पक्ष जळफळत आहे ! त्यांतहि धार्मिक वा सामाजिक सुधारणेंत लोकप्रियतेचें नांवहि घेण्यास नको. ' वरं जनहितं ध्येयं केवला न जनस्तुतिः ' हा बाणा ज्यास धरवेल, ती धमक अंगी असेल, त्यानेच तें पाअूल टाकावें ; तशाच निडरपणें केमालपाशानें तें पाअूल टाकलें. अकस्मात् सुधारकांचा धडाका अुडाला आणि लोकसभेच्या दाराशीं राजकीय केंद्राकेंद्रावर तोफांच्या रांगा रोखून, जुन्या पक्षाशीं युक्तिवाद करण्याचें काम प्रथम त्या तोफांच्या तोंडाकडेच सोंपवून, केमालनें जो अपरिवर्तनीय म्हणून पूज्य झाला तो धर्मग्रंथच्या ग्रंथ अपरिवर्तनीय म्हणूनच रद्द करून टाकण्याचें मुख्य काम तडकाफडकीं पार पाडलें. नंतर मतपरिवर्तनार्थ त्यानें सारें मुद्रण, सारें वाकपीठ, सामोपचाराच्या साऱ्या कला कामास लावल्या ; पण असंतोषाची आग विझेना. फेज टोपी रद्द केली म्हणून अशिक्षितांनीं दंगे केले. कुराणांतिल पवित्र अरबी मंत्र रद्द करून तुर्की भाषेंत चालू केले. म्हणून अरब मुहाम्मदालाच्या अनुयायांनीं आग पाखडली. केमालवर मारेकऱ्यांचे घाले पडले. शेवटीं कुठें कुठें पलटणी देखील फितल्या आणि सशस्त्र बंडे अुठलीं ! तुर्कांच्या बाहेरच्या शत्रूंनींहि या यादवीत थोडे-फार तेल ओतलें ; पण ते तरुण तुर्क अल्पसंख्य असतांहि अल्पबळ नव्हते. त्यांच्या शिस्तीनें, शौर्यानें युरोपच्या तोंडांत मारली होती. त्यांनींहि रुद्ररूप धारण करतांच दंगेखोरांची धूळधाण अुडाली. बंडाचें कंबरडें मोडलें. स्थला-भावामुळें ती अुज अुल्लेखनीय असतांहि वर्णितां येत नाहीं. तरीपण अेक अुदाहरण देअूं.

मुस्लीम सनातन्यांचें बंड !

आज बरूसाला सरकारी आज्ञेप्रमाणें मुअज्जीन (पुरोहित) निमाज पढण्यास नेहमींप्रमाणें आला ; पण अरेबींत निमाज न पढतां आज प्रथमच तो पाखंडपणें तुर्कींत पढला जाणार होता ! हजारों वर्षांच्या रूढीचा आज भर चव्हाट्यावर शिरच्छेद होणार होता. जनसमुदाय जमला होता. निमाजाला मुअज्जीननें आरंभहि केला ; पण ' अल्ला ' शब्द गाळून ' तारी ' हा नवा तुर्की शब्द अुच्चारलेला अैकतांच मग मात्र कषोभ कोणास आवरेना ! अुठा, धर्म-निष्ठ हो, अुठा ! असा अेकच कल्लोळ अुठला. हजारों लोक बिघडून अुठले,

निमाजभंग झाला ! नगरभर नव्याजुन्यांत हाणाहाण चालू झाली. पोलीस थकले. उपद्रव दिवसानुदिवस वाढत चालला. दंग्याला वाढत्या षंडाचें रूप आलें. शेवटीं स्वतः केमालपाशांना व्हासाला यावें लागलें. तोंडदेखल्या गोष्टींनीं आतां भागत नाहीं हें दिसतांच त्यांनीं बेयोनेटांशींच गांठ घातली. पन्नास-साठ मुल्लामौलंवी पाडाव केले, हातीं आले ते फांशीं गेले. प्रकरण थंडावलें. सरकारी निर्बंधाचा (कायद्याचा) वचक दूरवर पक्का बसला. याचप्रमाणें अेका मोठ्या कटांत मोठमोठे सरदार धरले जाऊन चौकशीअंतीं त्यांना केमालनें फांसांवर टांगून दिलें. त्यांत त्याचा बालमित्र अरीफशाहि होता. ते तिकडे ज्या वेळीं फांसावर लटकत होते त्या वेळीं केमालपाशा अिकडे जनिक नृत्यालयांतील स्त्रीपुरुषांच्या अेका मोठ्या संमिश्र नाचांत स्वतः नाचत होते ! विरोधाचा शतमुखी रावण जेव्हां जेव्हां सशस्त्र शासनवाद करूं आला तेव्हां केमाललाहि कृपाणाच्या अशा कठोर कोटिक्रमानेंच त्याची समज पाडतां आली !

कालचा पाखंड ! आजचा पुण्यश्लोक

पण हें पहिल्या धडाक्याच्या तीनचार वर्षांत जें काय झालें तें झालें. आज तुर्कस्थानच्या प्रजासत्ताक राज्यस्थापनेला दहा वर्षे झालीं. नवथरच तुर्कस्थानभर तो दशम वार्षिक वाढदिवस शुभ्या राष्ट्रानें गाजविला ! अपरिवर्तनीय अरब संस्कृतीशीं जखडून टाकल्यामुळें तुर्कस्थान युरोपपुढें हतवीर्य व हतप्रभ होऊन गेला होता, पण ती Theocracy, तें धर्मसत्ताक राज्य, ती खिलाफत खुखडून टाकून वैज्ञानिक संस्कृतीचें आणि प्रजासत्ताक राज्याचें जीवदान दिल्याविषयीं तें सारें राष्ट्र केमालपाशांचे चरणीं त्या दिवशीं आपली कृतज्ञ-पुष्पांजलि अर्पितें झालें ! कालचा पाखंड केमालपाशा आजचा पुण्यश्लोक झाला !

शिवरायांच्या यशस्वी राजनीतीचे

‘श्रद्धानंद,’
मुंबयी

अेक सूत्र

॥ कातर्य केवला नीतिः शौर्यं श्वापदचेष्टितम् ॥

॥ अतःसिद्धि समेताभ्यामुभाभ्यामन्वियेष सः ॥ १ ॥

महाराज अगदीं लहान होते. आठ अेक वर्षांचे सुद्धां नसतील. तेव्हां-पासून आपल्या धर्माची नि जातीची अवनति पाहून त्यांचे हृदय तळमळत असावे. तेव्हांपासून या अवनतीच्या प्रतिकारार्थ मी काय करूं शकेन याचे विचार त्यांचे चित्तान्त घोळत असत. तेव्हांपासून माझ्या राष्ट्राच्या नि माझ्या धर्माच्या गौरवासाठी, स्वातंत्र्यासाठी, सामर्थ्यासाठी मी आपला प्राणहि देअीन ही प्रतिज्ञा करीत असावे. त्यांच्या त्या चिमुकल्या मस्तकांत ‘हिंदवी स्वराज्या’च्या प्रचंड कल्पना नि मनोहर स्वप्ने अुदय पावत, विस्तार पावत, प्रसार पावत; अेखाद्या विद्युत्प्रवाहासारखी त्यांच्या संगतींत रहाणाऱ्या बालकांच्या, तरुणांच्या अितकेच नव्हे तर वृद्धांच्याहि अंगात संचार करूं लागत.

स्वदेशाच्या नि स्वधर्माच्या स्वातंत्र्यासाठी प्राणहि अर्पण करण्याचा निश्चय केला खरा. पण प्राण स्वातंत्र्यार्थ द्यावयाचे म्हणजे कसे द्यावयाचे? समोर प्रथम दिसेल त्या मुसलमानी तटाच्या भिंतीवर डोकें फोडून? वा जें प्रथम वाटेंत भेटेल त्या मुसलमानी राजद्वाराशीं धरणें धरून—अुपास करून—दे माझे स्वातंत्र्य परत-आण तो माझ्या राष्ट्राचा राजमुकुट अिकडे, नाहीं तर हे आम्ही सर्व मावळे, मराठे, ब्राह्मण तुझ्या घरांत अुपास करून मरतो! असें म्हणून विजापूरच्या नि औरंगजेबाच्या दारांत वा वेशींत प्रायोपवेशन करून?

हे अुपाय अनेक लोकांनीं करून पाहिले होते. अनेक वेळां मोंगल बादशहांनीं त्यांस भीक घातली नव्हती. अेकदां प्रत्यक्ष दिल्लींतसुद्धां ही गंमत होअून चुकली होती. हिंदूंना शक्य त्या अुपायांनीं बाटविण्याचा नि त्यांचेवर कराचे

जड ओझें अधिकाधिक लादण्याचा अवरंगजेबाचा प्रयत्न जेव्हां सर्व हिंदूस त्राहि त्राहि करविता झाला, तेव्हां अेकदां शेंकडों हिंदी पुढ्यांनीं दिल्लीस जमून आपली कागाळी प्रत्यक्ष अवरंगजेबाचे कानांवर घालावी नि त्या पीडेचा अंत होओपर्यंत तेथून हाळूंहि नये असा निश्चय करून दिल्लीस प्रयाण केलें. आपण प्रजा, तो राजा. आपण जर त्याचे दाराशीं न्याय मागावयास गेलों नि न्याय दे नाही तर आम्ही या आमच्यांतील अनेक ब्राह्मणांसह तुझ्या दाराशीं धरणें धरून बसतो. मग तूं आम्हांस लाथा मार, बुक्या मार, काय वाटेल तें कर असें म्हटलें नि वर्तलें असतां बादशहास दया आलीच पाहिजे, आत्मबलानें तो जिंकला गेलाच पाहिजे असें भाबडतपणें समजून ते सहस्रों लोक दिल्लीच्या राजवाड्याभोंवतीं गोळा होअूं लागले. तो शुक्रवारचा दिवस असल्यानें बादशहा अवरंगजेब मशिदीत जावयाचा होता. बादशहाची स्वारी सिद्ध झाली. हजारों घोडा थथथाटत स्वारीपुढें रांगांनीं जुभा राहिला. सहस्रों घोडेस्वार झकझकणाऱ्या तरवारी, भाले, बंदुका पेलीत त्या अश्वांवर अैटीनें स्वार झाले. मध्यें प्रचंड हत्तीवरच्या अुंच अंबारीत अवरंगजेब बसून अेखाद्या दुष्प्राप्य दानवासारखा दिसूं लागला. ती स्वारी थोडी पुढें सरकते तों ते धरणें धरावयास आलेले सहस्रों हिंदु “न्याय द्या ! महाराज, न्याय द्या !” म्हणून ओरडत स्वारीच्या मार्गावर आडवे झाले. त्यांस भालदार शिपाओी दूर करूं लागले. ते हटेनात. हिंदूंवर होत असलेले अत्याचार नि लादले जाणारे अन्याय कर दूर झाल्याविना आम्ही हालणार नाही अशी अेकच ओरड झाली. अवरंगजेब कषणभर जुभा राहिला. लोकांस वाटलें शेवटीं निःशस्त्र प्रतिकारानें डाव जिंकला. दगडासहि पाझर फुटला. दयेनें अग्नीहि थंड झाला. अितक्यांत अेक मुल्ला म्हणाला, निमाजाचा वेळ अगदीं सन्निध आला आहे ! अधिक थांबल्यास प्रार्थना अर्धम्य होओल. अवरंगजेब म्हणाला, “चालवा हत्ती पुढें !” ते सहस्रों हिंदु म्हणाले, “मायबाप ! आमचें म्हणणें अैकावें मग पुढें जावें.” अवरंगजेब म्हणाला, “त्यांस मार्ग सोडून जुभे करा” रक्षक म्हणाले, “ते मार्ग सोडून जात नाहीत, ते मार्गावर आडवे पडले आहेत !”

“बरें तर, त्यांच्यावरूनच हत्ती चालवा !!” अवरंगजेब म्हणाला.

तरीही ते त्रस्त हिंदु, आपण मार्गावर आडवे पडलों आहोंत, आतां सागर तरून राम जाअूं शकेल; पण ह्या सर्व दिल्लीच्या मार्गावर अुपाशीं-तापाशीं

पालथ्या पडलेल्या आमच्या आत्मबळास झुलंघून हा अवरंगजेब कसा जाअूं शकणार ? अशा विश्वस्त धैर्यानें तसेच मार्गावर पडून राहिले. तोंच त्या स्वारींतील अवरंगजेबाच्या आशेनें चवताळलेले अश्व, हत्ती, अुंठ नि पदाती अह्ना हो अकबरची गर्जना करीत तिळभरहि न डगमगतां त्या माणसांच्या फरशीवरून थयथयाटत घुसले ! त्यांस चेंदीतमेंदीत पार निघून गेले ! मअू पायघडीवर पाय टेकण्यास जितका अल्प अडथळा होतो तितक्याहि अडथळ्याविना बादशहाची स्वारी मशिदीत जाअून पोंचली. तो राजमार्ग चेंदामेंदा झालेल्या हिंदु रक्तमांसांनीं चिणून गेला.

तेव्हां पूर्वीच्या असल्या अनुभवास पाहून नि अैकून आलेला-अेक गोसावी महाराष्ट्रांतील सह्याद्रीच्या अेका शिखरावर अुभा राहून गर्जला :—‘ देशार्थ, धर्मार्थ, राष्ट्रार्थ प्राण द्यावयाचा निश्चित जो मार्ग तो असा नाहीं. पुण्यात्मा आणि पापात्मा ॥ दोहींकडे अंतरात्मा ॥ परंतु साधू भोंदू सीमा ॥ सांइंच नये ॥ हे धकाधकीचीं कामें ॥ तीक्ष्ण बुद्धीचीं वमें ॥ मोठ्या भावार्थें संभ्रमें ॥ कैसें घडे ॥ धटासी आणावा धट ॥ अुद्धटासि पाहिजे अुद्धट ॥ खटनटासी खटनट ॥ अवश्य करीं ॥ धर्मासाठीं मरावें ॥ मरोनि अवध्यांसी मारावें ॥ मारितां मारितां ध्यावें ॥ राज्य आपुलें ॥ हे धूर्तपणाचीं कामें ॥ राजकारण करावें नेमें ॥ ढिलेपणाच्या संभ्रमें ॥ जाअूंचि नये ॥’

महाराजांच्या चित्तांत हा अुपदेश पूर्णपणें ठसला. केवळ शौर्यानें नव्हे नि केवळ कातर्यानें नव्हे, केवळ दंडेलीनें नव्हे नि केवळ नरमाअीनें नव्हे, तर जिथें जसा प्रसंग पडेल तसा तिथें तसें वागून आपलें मुख्य ध्येय—आपलें मुख्य अवतारकार्य—साधावयाचें, हा त्यांनीं निश्चय केला. त्यांनीं निश्चय केला कीं—

॥ साप विखारी देशजननिचा ये घेअूं चावा ॥

॥ अवचित गांठुनि ठकवुनि भुलवुनि कसाहि ठेंचावा ॥

महाराज लहानपणीं शिकलेलें त्यांच्या राजनीतीचें हें मुख्य सूत्र प्रौढवर्यांहि कधीं विसरले नाहींत. ते विजापुरास आपल्या पित्यासह गेले होते. तेव्हां त्या यवनी बादशहास पाहून दिपून जाण्याचे स्थलीं त्यांचा सात्त्विक कोप भडकून अुठला. त्यांचे पाय अेखाद्या लोहस्तंभाप्रमाणें ताठ झाले. ते कुर्निसात करण्या-

साठी कांहीं केल्या लवेनात. त्याचप्रमाणे विजापूरच्या दरबारांत गाभीची होत असलेली हत्या पाहून त्यांनी स्वतः अेका मुसलमानास छाटून काढले. त्यांनी अफझुलखानाची मगरमिठी पडतांच त्या प्रचंड. दैत्यास अचाट साहस करून पोटांत वाघनखें खुपसून खाली लोळाविले! भर मध्याह्नरात्री शाहिस्तेखानाच्या प्रत्यक्ष राजवाड्यांत शिरून त्याच्या सहस्रों सैनिकांचे भर गोटांत त्यावर वार चढविला नि हां हां म्हणतां पुन्हा जसेच्या तसे निसटून सिंहगड पाठीशी घातला. असली अचाट कर्मे करणारा शिवाजी भ्याड होता असे समजण्यास वा सांगण्यास कोणाची छाती आहे? प्रत्यक्ष रामदासांना या त्याच्या अचाट साहसाची, कहातीपणाची, जीवाविषयीच्या निष्काळजीपणाची भीति पडून “मोहरा पेटला अभिमाना ॥ मग तो जीवाकडे पाहेना ॥” हे कांहीं ठीक नाही असे शिवाजीस सांगवें लागले. धुरेने युधास जाणें। अैसी नव्हेत कीं राजकारणें। धुराच करून सोडणें। कित्येक लोक ॥ अशी चेतावणी द्यावी लागली.

परंतु प्रतापाचा नि साहसाचा असा हा केवळ सूर्य असतांहि जेव्हां ते साहस वा तो प्रताप आपल्या अंगीकृत राष्ट्रस्वातंत्र्याचे विरुद्ध जाऊ पाही नि जेव्हां स्वीकृत महत्कार्याचे. यशास्तव शौर्यांचे स्थली शहाणपणा, शक्तीचे स्थली युक्ति नि तेजाचे स्थली थिल्लरपणा अधिक उपयुक्त दिसला तेथे तेच शिवाजीराजे असे वांकून घेत कीं, तेवढेच स्थली ज्यांनी त्यांस पाहिले वा त्यांचे तेवढेच कृत्य ज्यांनी अेकले अशा कित्येक कषुद्र मनुष्यांनीहि म्हणूं लागावें कीं, शिवाजीहून मी किंती तरी शूर मनुष्य आहे. हा केवढा भित्रा!

जावळीच्या विस्तीर्ण मंडपांत जेव्हां विजापूरचा पराक्रमी, तेजस्वी नि दैत्यासारखा धिप्पाड सेनापति अफझुलखान मिशांवर ताव देत बसला होता, जेव्हां त्याचे ते प्रचंड सैन्य शेजारीच मैल-मैल पसरले होते, जेव्हां त्याच्या केसास घक्का लागतांच शेंकडों तोफा धुव्वा झुडवून देण्यास गुरगुरत होत्या, तेव्हां या मंडपांत रुमालाने हात बांधलेला, ‘मला शस्त्राचे भय वाटते, कृपा करून आपण मला सडेच भेटावे’ म्हणून थरथरत कांपत म्हणणारा, टेंगणा, दचकत पाय टेंकणारा, विजापूरच्या अपराधांची सेवकास कषमा असावी अशी याचना करणारा नि मी माझे शीर कृतकर्मांची कषमा मागून आपले पार्यो

ठेवतो म्हणून अफझुलखानापुढे गयावया करणारा अक्र अगदी! थिल्लरसा मनुष्य त्या मंडपांत शिरला, तो शिवाजी होता. त्याच्या त्या वेळच्या मुद्रेवरून, शब्दांवरून नि वर्तनावरून पहाणारांस असेच वाटले की, त्याहून भित्रा मनुष्य या जगांत कोण आहे ?

तो अफझुलखानासमोर आला. अफझुलखाने त्यास सहज बगलेंत दाबले — जसे आपण सहज अखाद्या हरिणाची मान बगलेंत दाबतो. तो काय झाले ? तरवार चमकली. पोटांत वाघनखे घुसली. तो धिप्पाड खान ची ची करीत, अंकुशघाताने ची ची करणाऱ्या अखाद्या हत्तीसारखा कोलमडू लागला. पट्ट्यास पट्टा, खंजिरास खंजीर, तोफेस तोफ भिडली ! खान ठार झाला ! खानाची फौज ठार झाली, उधळली गेली.

शीर छाटून, पोट फोडून

गोट छुटून शिवाजी अखाद्या सिंहासारखा गड चढू लागला ! देवीचा सूड घेतला, देवाचा सूड घेतला. शत्रूचा बारा सहस्र घोडा पाडाव करून बांधून टाकला. अका कषणापूर्वी या जगांतील अत्यंत भित्त्या मनुष्यासारख्या दिसणाऱ्या त्या शिवाजीहून आतां या जगांत अधिक शूर, दीप्तिमान् नि साहसी कोण ? त्या वेळी तो थिल्लर दिसला म्हणूनच या वेळेस त्याच्या मुद्रेवरील त्या दिग्जयी दीप्तीवर कोणाची दृष्टि ठरत नाही. त्या मंडपांत शिरते वेळी तो मान अवनत करून शिरला म्हणूनच आतां तो त्या मंडपांतून विजयाचे पाठीवरील अन्नत अंबारीत बसून मान ताठ करून बाहेर येत आहे !

पुढे जयसिंग आला. पुन्हा ध्येयासाठी नम्रता स्वीकारून त्याच्याशी संधि करणे भाग पडले. घेतलेले गड दिले, बादशहाविरुद्ध केलेल्या बंडाची कषमा मागितली, पत्करून नये ती त्याची नोकरीहि पत्करली नि बादशहास पत्र लिहिले :—

“मी शिवाजी आपला गुन्हेगार नि अपराधी आहे. आपणांस शरण येऊन जीव नि धनदौलत रक्षण करण्याची अिच्छा धारण करीत आहे. अितःपर मी आपली नौकरी अिमानाने बजाविण्यास सदैव तत्पर राहीन आणि आपली आज्ञा पाळण्यांत भूषण मानीन. बंडाळी करून मी आपल्या सर्वस्वाचा घात

कधीहि करून घेणार नाही. मला सर्व अपराधांची क्षमा करून जीवदान द्यावे अवेढेंच या दासाचें आपणांपाशीं मागणें आहे.”

हें पत्र नि खाली दिलेलें मूलपत्र. जदुनाथ सरकारनें प्रसिद्ध केलें नि त्याचा आपल्या बखरीतून झुल्लेखहि आहे. हें पत्र जातांच धूर्त अवरंगजेवानें पानावर पान ठेवून शिवाजीस क्षमादानाचें पत्र, पोशाख नि आज्ञा धाडली. तें कळतांच “मुसलमानी धर्मरक्षक” शिवाजी त्या आज्ञेचे सत्कारार्थ सह्य मैल पार्यो चालून सामोरा गेला ! नि पुन्हा प्रत्युत्तर लिहिता झाला :

“बादशाही ठसा नि पंजा यांनीं अलंकृत झालेली आपली कृपापूर्ण आज्ञा येथून पावली. ह्या योगें बादशाहांनीं मला जीवदान दिलें आहे. या पापी दासाचे अपराध क्षमेस पात्र नसतां हि बादशाहांनीं केवळ अुदार अंतःकरणानें कृपा केली हें त्यांस मोठें भूषण आहे. मी आज्ञेप्रमाणें विजापूरकरांवरहि चालून जाथून नि त्या युद्धांत विशेष पराक्रम गाजवून पूर्वीचा काळिमा धुअून काढीन. आपल्या अनंत अुपकारांची फेड अंशतः तरी करीन.”

या ‘मुसलमानी धर्मरक्षक’ शिवाजीनें पुढें मुसलमानी धर्माचें ‘गोब्राह्मण प्रतिपालक’ छत्र अुभारून किती संरक्षण केलें नि ‘तुमची नोकरी अिमानानें पाळीन’ म्हणून वचन देणाऱ्या या अँद्रजालिकानें त्या औरंगजेबाची चाकरी पुढें कशी बजाविली हें अितिहास-प्रसिद्धच आहे !

पण शिवरायांच्या कृत्यांचा पुढचा अितिहास ज्यांच्या आंधळ्या डोळ्यांना दिसूं शकला नाही किंवा त्या वीरसिंहाच्या मागच्या अनंत धाडसाची, अपूर्व साहसाची नि दीप्ततम तेजाची दीप्ति नि स्मृति ज्यांच्या थिल्लर नि कृतघ्न मनांत राहूं शकली नव्हती अशा तत्कालीन बायाबापड्यांनीं अेकच कोल्हे-कुअी करण्यास आरंभ केला. अफझुलखानाकडे नुसत्या पहाण्यानें हि ज्यांची गाळण अुडाली असती, आजन्म मुसलमानांपुढें कुरानिसात करतां करतां ज्यांच्या गुढग्यांस घट्टे पडले होते नि विजापूरच्या नि दिल्लीच्या मार्गांतून गार्गीच्या कसाअीखान्यांसमोरून चालतांना मुसलमान रांगावतील या भयानें नाकास पदर लावून चालण्याचें हि साहस ज्यांनीं केलें नाही असले भ्याड, देश-शत्रूच्या नौकराणीचे नौकर तेहि नाक मुरडून म्हणाले कीं, “छी, भ्याला लेकाचा ! असलीं पत्रें धाडण्यापेक्षां शिवाजी मेला असता तर पत्रकरलें असतें. !”

मूर्खानो ! विजापूरच्या भर मार्गांत गोवधानें चिडून मुसलमान कसायाचा लहानपर्णीच शिरच्छेद करणारा, अफझुलखानाचा हंता, शाहिस्त्याचा शास्ता, रामदासांचा पट्टशिष्य, अखिल हिंदुराष्ट्राची मूर्तिमंत महत्त्वाकांक्षा असलेला हा ' भित्रा ' शिवाजी तुमच्यासारखा गुलामगिरीच्या नरकांत पिचणाऱ्या लाखां " वीर्यशाली " कीटकांपेक्षां जर अधिक भित्रा होता आणि तुम्ही जर आपणांला अेवढे वीर्यशाली समजतां तर तुम्ही कां या धर्मयुद्धांत नि स्वातंत्र्ययुद्धांत त्याच्याहून अधिक शूरतेनें लढत नाहीं ? शाहिस्त्याला पिटाळून नि पांच शाह्यांस रगडून मग अेक पत्र शिवाजीनें लिहिणें नि तेंहि अेवढ्यासाठीं कीं, त्या योगें रगडलेल्या पांच शाहींस नि अुरलेल्या या मुख्य बादशाहीसहि पिसून पिसून मातीला मिळवितां यावें म्हणून ! तुम्ही जेव्हां शाहिस्त्याला माराल नि पांच पादशाह्या रगडाल आणि तरीहि भित्रे पत्र लिहिणार नाहीं तेव्हां कुठें तुमच्या या बालिश बडबडीचें समर्थन क्षणभर कोणी श्रवण तरी करील. तोंपर्यंत हा अेक शिवाजी मेला असता तर बरें असें म्हणण्याचे स्थलीं स्वदेशासाठीं रक्ताचा अेक थेंबहि ज्यांनीं सांडिला नाहीं, शत्रूचे जे जन्माचे मिंधे, जे शत्रूवर धर्मयुद्धांत हात अुगारणें तर दूरच ; पण दुसरे कोणी अुगारूं लागतांच गर्जू लागणाऱ्या शत्रूच्या क्रोधाच्या डुरकाण्या अैकतांनाहि सकंप, दार लावून आंत चुलीपाशीं जाअून बांगड्या भरून लपून बसतात नि जे तिथें मात्र शिवाजीच्या भित्तेपणाला हसतात अशा तुमच्यासारख्या लाख बायाबापड्या मेल्या तरी चिंता नाहीं असेंच अितिहास गर्जत रहाणार !

अितक्यांत ' मुसलमानी धर्मरक्षक ' शिवाजीस बादशहानें पत्र लिहिलें—

“ भेटास या म्हणजे बादशाही कृपा संपादन कराल ! ” महाराजांनीं युक्तीनें मूग गिळून भेटास जाण्याचें ठरविलें तों अवरंगजेबानें दरबारांत पांच हजारों स्वारांत शिवाजीला अुभें केलें. पांच हजारों स्वारांत शिवाजीला !—कीं, ज्यानें अखिल भारताचे सिंहासनावर आपला अधिकार सांगितला—त्याला अुभें केलें. अंतर्गत तेज उसळून बाहेर येअूं लागलें. मुद्रा लाल झाली, रागानें पुटपुटत महाराज कांहीं वांकडेतिकडे शब्दहि पुटपुटत गेले ; पण त्वरित त्या क्रोधाच्या तलवारीस तितिकपेच्या कोषांत तसेंच बळेंच दाखून शिवाजी राजे नेमून दिलेल्या घरीं गेले. तों तें घर तुहंग झाला नि अवरंगजेबाचे सशस्त्र

पहारे उभे राहिले. त्या वेळेस आपल्या अंगीकृत कार्याकडे जावयास, हिंदु-स्वातंत्र्यश्रीच्या भावी राजमंदिरांत घुसावयास एक लहानशी दिंडी काय ती झुघडी होती; पण तीतून मान अगदी खाली घालून, गर्वाचा ताठा अगदी नाहीसा करून, अपमानाच्या आकुंचनांत अंगे अगदी दडपून टाकून गेलें तरच क्वचित् त्या दिंडीतून निसटून पुढें जाण्याचा संभव होता. जर तिथे शिवाजी म्हणता, मी मान लववायचा नाही! मी हिंदु स्वातंत्र्याचा ध्वज! मी जीव गेला तरी लवणार नाही, तर तें कृत्य जरी निंदनीय झालें नसतें तरी अभिनंदनीयहि झालें नसतें. तेव्हां ताठपणा नव्हे तर आकुंचनच अभिनंदनीय! पण निष्फळ नव्हे तर अभिनंदनीय असूनहि सफळ होणारें होतें. म्हणून महाराजांनी त्या दिंडीतूनच हिंदु राज्यश्रीच्या मंदिराकडे जाण्याचा निश्चय केला. जो पहारेकरी येथील त्याची स्तुति केली. कोणास पेटाऱ्यांतून मेवा धाडला. मी “मुसलमानी धर्मरक्षक शिवाजी. मी कधीहि बादशहारी वर करणार नाही. मी गरीब आहे. मी अपराधी आहे!” अित्यादि निरोप त्यांनी मुसलमानी सरदारांस धाडले नि एक दिवस त्या पेटाऱ्यांतील पेटे, मिठाभी नि अफू खाऊन गुंग झालेल्या सर्व सरदारांचे हातांवर तुरी देऊन महाराज त्यांचे हातून निसटून गेले! ज्या वेळेस ते एका पेटाऱ्यांत अंगे आवळून, वर भूस, खाली भूस, वर मिठाभी खाली मेवे असे अखाद्या पिंजऱ्यांत पडलेल्या अंदरासारखे बसले होते त्या वेळेस ते तसेच पहारेकऱ्यांस सांपडते तर अवरंगजेब मोठ्याने हसून निश्चित म्हणाला असता, “बेशक यह बेशरम एक पहाडका चुवा है! कैसा चुबके माफक छिपता है, देखो!” पण त्या वेळीं अंदरासारखें होणें हेंच खरें शौर्य होतें. त्या वेळेस सिंहासारखी गर्जना करणें ही शौर्याची केवळ विटंबना मात्र झाली असती!

थोडाच वेळ निघून गेला. महाराज सुरक्षित रायगडला आले आणि मग सिंहगर्जनेची खरी वेळ आली! दरी डोंगरांतून तोफेनें अशी गर्जना केली. तो महाराष्ट्राचा सिंहनाद अकून पूर्वी ज्यास तुच्छतेनें अवरंगजेब ‘अंदीर’ म्हणत होता त्यासच ‘सैतान’ असें त्यासनें म्हणूं लागला.

थोडेच दिवसांत रायगडावर हिंदुपदपादशाहीची मुहूर्तमेढ रोवून, हिंदुश्रीचा स्वातंत्र्यध्वज झुभारून, हिंदु सिंहासनावर गोब्राह्मणांचे पालनकर्ते श्रीशिव-छत्रपतिमहाराज अवरंगजेबाचे छातीवर हिंदुसाम्राज्याची प्राणप्रतिष्ठा करते झाले!

जयसिंगाला तें शरणागतत्वाचें पत्र लिहितांना, मल्लयुद्ध पूर्ण भरांत असतांना शत्रूला पेंच मारून झुलथून पाडण्यासाठींच पण त्याचे पुढें नम्र होअून त्याचे पायाला हात घालतांना बायाबापड्या मूर्खपणाच्या डौलानें नि तिरस्कारानें शिवाजीवर ओरडल्या होत्या, “ थू : शरण गेला ! शत्रूचे पाय धरले ! ” आतां त्या पाय धरणाच्या हातानें तोच शत्रूचा पाय हिसडून टांग मारून त्याच पेंचानें शत्रूस चीत करतांच हरिद्वारापासून कन्याकुमारीपर्यंत हिंदु जनता टाळी देखून गर्जली — गर्जत आहे — आणि गर्जत राहील कीं, “ भले वीर ! खूप पेंच मारला ! शत्रूस चारी मुंड्या चीत केला ! ”

ही झाली शत्रूची गोष्ट. दुष्टाशीं महाराज असे वागले. कपटनीतिपट्टशीं हें वर्तन झालें. पण सुष्टाशीं ? साधूशीं ? रामदास म्हणतात, “ आचारशील, विचारशील । न्यायशील धर्मशील । सर्वज्ञ सुशील । जाणता राजा ॥ ” कीं ज्यानें अितक्या खटाटोपानें संपादिलेलें राज्य अेका कागदाच्या केवळ चिटोच्यावर केवळ अेका शब्दानें हें राज्य ‘ रामाचें ’ म्हणून निर्देश करून दासांचे झोळींत भिक्षा घातली आणि आपण ‘ हिंदुधर्मासाठीं फकिरी घेतली ! ’

आदानं हि विसर्गाय सतां वारिमुचामिव ।

साध्य जर पवित्र आहे तर त्याचेसाठीं गाजविलेलें शौर्य नि दाखविलेली नम्रता, केलेलें रण वा निघालेलें शरण हीं दोन्हीहि पवित्रच आहेत. जें जें साधन पवित्रतम साध्याचे सिद्धीस्तव अपरिहार्य नि अंती मनुष्यजातीस लाभकारक ठरतें त्याचें त्याचें अवलंबन पवित्रच होय.

हिंदुधर्माचें पुनरुज्जीवन करून स्वराज्याचा प्राणाधार जें स्वराज्य तें संपादन करणें ही अिच्छा जर न्याय्य आहे, हें कृत्य जर धर्म्य आहे, हें ध्येय जर दैवी— अीश्वरी संपत्तीचें आगर आहे, तर मग त्यां ध्येयाचे सिद्धीसाठीं जेव्हां शौर्यानें काम होण्यासारखें असेल तेव्हां सिंहाच्या तोंडांत हात घालून त्याचे दांत उपटण्यास धांवणारें दुर्दांत शौच्य मी प्रकट करीन ; पण जेव्हां तें महाकार्य शौच्यानें साधण्याचे स्थलीं झुलट विघडणारें आहे, तेथें मी भयंकर भुजंगास भुलवून आणणारी आपली नम्रपणाची मंजुळ पुंगी वाजवीन. ह्या ध्येयाचें पूर्णतेसाठीं, देवाच्या कार्यासाठीं, जनतेचे कल्याणासाठीं मी केव्हां ‘ बळीस ’

अगदीं दुर्बळ दिसणारी वामनमूर्ति धारण करीन, जरासंधाच्या नगराच्या महाद्वारांतून विजयवाद्यें वाजवीत शिरण्याचा मूर्खपणा करण्याचे स्थळीं छद्मवेशांत आडमार्गानें दीनासारखा प्रवेशीन, कालवनापुढें भरधांव पळ काढीन, मुक्कुंदाच्या गुहेंत लपेन, भीमासारखा सैपाकी होअीन, पण संधि साधतांच अेकाअेकीं झुलटून रामासारखा रावणावर तुटून पडेन, नृसिंहासारखा घोर होअीन, अभिमन्यूसारखा विजय पाहण्याचीहि आशा न घरतां मारला जाअीन — पण —

व्यूहीं शिरेन सरसा मार्गें परतेन अेक पदही न ।

शिवरायांच्या राजनीतीचें हें सूत्र होतें, म्हणूनच अवरंगजेबासारख्या कपटी, चापास बाप न म्हणणाऱ्या, मुसलमानी बादशहाचे तोडीस तोड देखून त्यांना हिंदुपदपादशाही स्थापन करतां आली.

शिवरायांच्या यशस्वी राजनीतीचें हें मर्म होतें. अेतदर्थच

॥ कातर्यं केवला नीतिः शौर्यं श्वापदचेष्टितम् ॥

॥ अतः सिद्धिं समेताभ्यामुभाभ्यामन्वियेष सः ॥

ह्या नीतिसूत्राचे आधारानें वागून शिवाजी स्वराज्य स्थापूं शकले ! शिवाजी शिवाजी होअूं शकले !!

अटकेवर हिंदु विजयाचा

‘श्रद्धानंद’
१०-५-१९२८ अिसवी

भगवा झेंडा

(पूर्वार्ध)

[हिंदूंच्या अर्वाचीन अितिहासांतिल अत्यंत अभिमानास्पद दिवस तो होय कीं, ज्या दिवशीं अटकेवर हिंदु विजयाचा भगवा झेंडा पुनः रोविला गेला !]

हिंदूंच्या अर्वाचीन अितिहासांत, म्हणजे कर्मांत कमी गेल्या अेक हजार वर्षांत हिंदुमात्रास अत्यंत मंगलकारक, अत्यंत अभिमानार्ह आणि अत्यंत गौरवास्पद असा जर कोणता दिवस अुगवला असेल, तर तो तो होय कीं, ज्या दिवशीं हिंदूंच्या भगव्या झेंड्यास अुजवीत नेअून, मुसलमानांच्या बादशाहीचे तुकड्यांमागून तुकडे अुडवीत, हिंदूंच्या साम्राज्याचे प्रांतांमागून प्रांत अिस्लामी राज्यसत्तेच्या गुर्मीच्या छाटून टाकलेल्या पंजांतून विमुक्त करीत, हिंदूंच्या विजयी सैन्यांनीं त्यास अि. स. १७५८ च्या अप्रिल-मेच्या संर्धांत अटकेवर रोविले !

अेकंदरींत पहातां दाहिर राजाच्या पराभवापासून म्हणजे आठव्या शतकापासून हिंदूंच्या पडत्या काळास आरंभ अाला. अफगाणिस्थानापासून तों बंगालच्या शेवटच्या नगरापर्यंत आणि काश्मीरपासून तों रामेश्वरपर्यंत हिंदूंची सारखी पीछेहाट होत होत सर्व हिंदूंची राजसत्ता मुसलमानांच्या हातीं गेली. जर या पराभवाचे अुट्टे हिंदूंना केव्हांहि काढतां आले नसते तर हिंदु जातीस आणि हिंदु संस्कृतीस जगांत तोंड काढण्यास जागा अुरली नसती. जेथे तेथे सारखी हिंदूंचीच हार होत आली होती. त्यामुळे मुसलमानांसच नव्हे तर अुभ्या जगास सहजच असे वाटू लागले असते कीं, हे हिंदु स्वभावतःच दुसऱ्यांचे दास होअून रहाण्यास योग्य आहेत. हिंदु संस्कृति ही मनुष्यमात्रास शेळपट, घरघालू, भित्ता आणि निर्जीव करणारी आहे. हिंदु हा जिवंत कलहांत मुसलमान

किंवा पोर्तुगीज किंवा अंग्रज यांच्यापुढे टिकाव धरू शकण्यास कधीहि समर्थ होणारा नसल्यामुळे, सृष्टीच्या निर्दय पण कार्यक्षम नियमाप्रमाणे ते हिंदु राष्ट्र राष्ट्रान्च्या झुंजीत मेलेंच पाहिजे. मुसलमान तर अितकेंच म्हणून थांबेनात. त्यांचे सहस्रावधि मुल्ला आणि मौलवी मुसलमानांनीं हिंदूंवर मिळविलेल्या अखंड जयाकडे बोट दाखवून सर्व जगास सांगू लागले कीं, 'हे पहा ! हे हिंदु मुसलमानांपुढे जे गोगलगाय होऊन जातात, ते कांहीं त्यांच्यांत जूट नाहीं म्हणून, मुसलमानांवर ते भोळसटपणे विश्वास टाकतात म्हणून, त्यांचे सैन्यसंघटन ढिलें आहे म्हणून किंवा त्यांच्यांत आत्मनाशक दुष्ट रूढी शिरल्या आहेत म्हणून नव्हे तर ह्या आनुषंगिक दोषांपेक्षां त्यांच्या प्रत्यक्ष मूलप्रकृतीतच अनुस्यूत असलेल्या न्यूनांमुळेच होय. हिंदु सामरिक कूटनीतीत अक्षम, फूट पडलेला, असंघटित आहे, म्हणूनच तो मुसलमानांपुढे गोगलगाय झाला असें नव्हे, तर हिंदु हिंदु आहे म्हणूनच तो मुसलमानांपुढे हतबलःठरतो आणि हिंदु हिंदु आहे तोंवर तो तसाच ठरणार ! हिंदु मूर्तिपूजक आहे— मुसलमान मूर्तिभंजक आहे. हिंदु हरला, मुसलमान जिंकला. अर्थात् मूर्तिपूजक हा हरावयाचाच आणि मूर्तिभंजक हा जिंकावयाचाच ! हिंदूंचा धर्म खोटा, हिंदूंचें तत्त्वज्ञान फोल, हिंदूंचें रक्त निःसत्त्व म्हणून हिंदूंकडे देवानें स्वतःच पाठ फिरविली आहे आणि त्यांना तो जय देत नाहीं. अहिंदूंना देव जय देतो, यावरूनच अहिंदूंचा धर्म खरा ; त्यांचें तत्त्वज्ञान सत्य ; त्यांचें रक्त जिवंत नी जिवंत रहाण्यास योग्य ! असा कोटिक्रम मुल्ला आणि मौलवी सरसकट करू लागले होते. अितकेंच नव्हे, तर त्यांच्या त्या पुष्पितवाक्विवादाचा पगडा पडून शेंकडों हिंदूंचा देखील वुद्धिभ्रंश होत चालला. मुसलमानांच्या प्रत्येक समरविजयाबरोबर हिंदूंचा अेकेक राजमुकुटच चूर्ण होत असे. त्यांच्या संस्कृतीच्या आत्मविश्वासाचा आणि हिंदुत्वाच्या जीवनाचाहि अेकेक धागा तुटत जाओी. जर हीच स्थिति तशीच रहाती, जर रणक्षेत्रावर हिंदूस पराजयामागून पराजयच येत रहाते, अहिंदूच काय पण सृष्टि देखील तिच्या निर्धृण, निष्ठुर स्वभावानुरूप तशा अकर्मण्य आणि दुर्बल राष्ट्राकडे पाठ फिरविती आणि त्यांच्या भाळीं ' जविनकलहांत मरणासच योग्य ' अशी मुद्रा ठोकून त्यास काळाचे जबड्यांत ढकलून देती ! आज हें जगत् हिंदुशून्य होऊन रहातें. हा देश स्वतःस हिंदूंचें हिंदुस्थान न म्हणवितां हिंदूंचें कबरस्थान म्हणवितां !

कारण कुणीं कांहींहि म्हटलें तरी ज्यास झगड्यांत झडगतां येत नाही आणि जिंकतां येत नाही त्यास जगांत जगतां येत नाही-येणार नाही ! हा सृष्टीचा निष्ठुर नियम आहे. दुर्बलांनीं पंगु अिच्छेच्या गुलाबांच्या फुलांमध्ये 'झगड्यांत जो जिंकिल तो जीवनांत जगेल !' हा निष्ठुर नियम खोदलेली ती निसर्गाची तंलवार कितीहि झांकली तरी तिची जीवघेती धार आणि त्या निसर्गाची ती 'red in tooth and claw' असणारी रक्ताळ वाघनखें हीं कांहीं बोथट होत नाहीत ! लपूंहि शकत नाहीत !

'शेवटीं न्यायाचा विजय होईलच ! भगवान करील तें खरें !', 'भजन करीत बसूं या म्हणजे झालें !' अशा दुर्बलांच्या पंगु अिच्छांच्या गुलाबांत तीं निसर्गाचीं वाघनखें झांकूं पहाणाऱ्या अेकर्मण्य हिंदूंच्याच पिढ्या जर वाढत जात्या तर, जर रणक्षेत्रांत हिंदूंना जिंकतांच येतें ना तर, हिंदूंना जगतांहि येतें ना, त्यांचा वेदान्त त्यांच्या वेदांचा खरोखरच अंत करणारा ठरला असता, जर त्या वेदास धनुर्वेदाचा पाठिंबा देणारा शिवाजी अि. स. १६२७ त जन्मास न येता !

पण हिंदूंच्या सुदैवानें तो शिवाजी जन्मास आला. अि. स. ७२७ पासून हिंदूंच्या पराक्रमास लागलेलें खग्रास ग्रहण बरोबर ९०० वर्षें टिकलें ! पण ९०० वर्षें पराभवाच्या राहूच्या पोटांत खिचपत पडला, तरी तो हिंदूंचा पराक्रम पचून गेला नाही आणि अगदीं पिचूनहि गेला नाही ! १६२७ त शिवाजी जन्मल्याघटीस त्या ग्रहणाच्या मोक्षकाळाचा पहिला विपल जन्मला. तो त्या वेळेस कोणास कळला नाही. केवळ अितिहासाच्या अुलट्या दुर्बिणीतून आज तो दिसूं लागला आहे. शिवाजीनें हिंदूंच्या स्वतंत्र साम्राज्याची संस्थापना केली. तो रणक्षेत्रांत अुतरला तेव्हां 'न्यायाचा जय होईलच !' ह्या दैववादाची माळ घेअून न अुतरतां तीं निसर्गाचीं निष्ठुर वाघनखें घेअून अुतरला. 'रणक्षेत्रांत जिंकिल तोच जीवनक्षेत्रांत जगेल !' हा निसर्गनियम आहे ना ? ठीक आहे, असेल ! पण तो अमोघ आहे ; तो अनुलंघ्य आहे. म्हणून त्याच्या त्या निष्ठुरतेस निष्ठुरतेनेच तोंड देअून त्या 'red in tooth and claw' असणाऱ्या जीवनकलहाच्या वाघनखानेंच अहिंदु गर्वाच्या अफड्डुलखानास

मी चिरीन, ही हिंदुपराक्रमानें प्रतिज्ञा केली आणि भगव्या झेंड्याच्या तळाखालीं भयंकर संगर माजलें !

लढाळीमागून लढाळी झाली ; पण पूर्वी हिंदूंना जितक्या निश्चिततेनें अपजय येई, तितक्याच निश्चिततेनें त्या दिवसापासून अहिंदूंना अपजय येत गेला. जेथें जेथें मुसलमान भेटला, मग तो मोगल असो वा पठाण असो, सय्यद असो वा शेख असो—तेथें तेथें हिंदूंनीं—मग तो रजपूत असो वा बुंदेला असो, मराठा असो वा शीख असो—त्यास पिटून काढलें. केवळ मुसलमानांसच नव्हे तर अंग्रज, पुर्तुगीज, डच—जो जो अहिंदु दिसला त्यास हिंदूंनीं होअून होअून टक्कर देऊन रणक्षेत्रांत चारी मुंड्या चीत केलें. अशी चढती कला अटकेच्या विजयापर्यंत सारखी चालली. रणक्षेत्रांत जो जिंकील तोच जीवनक्षेत्रांत जगावयास योग्य ! या शत्रूंच्या रानटी परंतु अखंडनीय कसोटीप्रमाणें विजेता हिंदु जगावयास योग्य ठरला आणि म्हणूनच आजही तो जगलेला आहे आणि भविष्यकालींहि जगूं म्हणून म्हणत आहे.

शिवाजीची जन्मघटी—हिंदुपराक्रमाच्या सूर्याचें सातशें वर्षांचें खग्रास ग्रहण सुटण्याचा पहिला विपल होता. तेथून तें ग्रहण सुटत सुटत ज्या दिवशीं हिंदुपदपादशाहीचा मराठी घोडा अबदाल्लीच्या सेनेस हाणीत, हटवीत, हुसकावीत अटकेस पोचला त्या दिवशीं तें ग्रहण पूर्णपणें सुटून हिंदूंचा प्रताप आपल्या सहस्ररश्मींनीं पुन्हा प्रकाशूं लागला. म्हणूनच शिवाजीचा जन्मदिन आणि मुसलमानादिक अहिंदु सत्तेस धुळीस लोळवून अटकेपर्यंत अखिल हिंदुस्थानभर हिंदुराष्ट्राचें वर्चस्व स्थापन करणारा हा अटकेचा विजयदिन हे दोन्ही दिवस हिंदुमात्रास अभिमानास्पद आहेत.

जयंती आणि विजयंती

पण त्यांतहि शिवाजीच्या जन्मदिनाहूनहि अटकेचा विजयदिन आपल्या हिंदूंच्या अतिहासांत अधिक तेजानें तळपत रहाणारा आहे. माधवाचार्य, हरिहर, बुक्क, श्रीशिवछत्रपति, राणा प्रताप, श्रीगुरुगोविंदसिंह, छत्रसाल अित्यादि तत्कालिन अनेक नेक हिंदु वीरांच्या जन्मदिनाचें महत्त्व तो दिवस अुगवला तेव्हां अर्थातच त्या त्या पिढीस कळणारें नव्हतें, त्या दिवशीं अितर

किती तरी मुलें जन्मलीं होतीं ! अितिहासाच्या अुलट्या दुर्विणीनें काय तें त्या दिवसाचें महत्त्व आज दिसूं शकेलें आणि आपण त्या जयंत्या पाळतो हें ठीकच आहे; परंतु ह्या सर्व जयंत्यांस जे महावीर जन्मले त्यांच्या पृथक् पराक्रमाचें संभूयफलित ज्या दिवशीं दृग्गोचर झालें, त्यांच्या अनेक कष्टांचें ज्या दिवशीं सार्थक झालें, ज्या दिवशीं त्यांनीं हिंदुत्वाच्या गौरवार्थ आरंभिलेल्या शतकव्यापक महान् युद्धाचें सार्थक होअून रामेश्वरापासून अटकेपर्यंत हिंदुस्थानभर हिंदूंच्या देशावर हिंदूंची सत्ता गाजूं लागली तो अटकेच्या विजयाचा दिवस हा अुगवला तेव्हां ह्या मित्रांचेच नव्हेत तर शत्रूंचेहि डोळे दिपून जावेत अशा महान् तेजानें तळपत अुगवला ! प्रतिज्ञेहून पूर्ति ही जितकी अधिक आश्वासक आणि अभिमानार्ह असते, तितकीच जयंतीतिथीहूनहि अटकेची ही विजयंतीतिथि अधिक अभिमानार्ह आहे. बीजारोपणाचें साफल्य जसें फलांच्या घोंसांनीं वांकलेल्या तरुंत होतें, पेरणीच्या दिवसाचें साफल्य जसें फलर्तूंच्या दिवसांत होतें, त्याचप्रमाणें वीर जन्मतिथीस ह्या वीरजयंतीतिथि सफल करतात. “ अशौवणमरामं वा । जगददयेति निश्चितः ॥ ” अशी घोर प्रतिज्ञा करून ठाणलेल्या अुर्जांत ज्या तिथीस रावणाचीं दाही शिरें रामानें छाटलीं, त्या विजयतिथीनेंच जशी रामाच्या जन्मतिथीस शोभा आली, किंबहुना या विजयतिथीनेंच त्या जन्मतिथीस जयंती असें नांव सार्थपणें धारण करणें शक्य केलें, त्याचप्रमाणें सात पिढ्यांच्या हिंदु पराजयाचा सूड घेणाऱ्या हिंदु वीरांच्या अटकेच्या विजयानें, त्या सात पिढ्यांच्या जन्मतिथींना जयंत्यांचें वैभव अर्पण केलें. अेतदर्थ अर्वाचीन हिंदु अितिहासांत जो दिवस व ज्या घटना गौरवपर आहेत त्या सर्व दिवसांत आणि घटनांत अटकविजयाचा दिवस आणि घटना अत्यंत गौरवास्पद आहे. कारण त्या दिवशीं सातशें वर्षांनंतर मुसलमानांच्या हातून अुभें हिंदुस्थान जास्तोत जास्ती अंशांनीं विमुक्त होअून हिंदुपदपादशाहीचा अुंचांतील अुंच कळस अुभारला गेला !

काबूल आणि दिल्ली या दोन्ही अिस्लामी सत्तांच्या सवतींस खिळ-खिळ्या करून आमच्या मराठ्यांनीं पंजाब प्रांतासहि अटकेपर्यंत मोकळा केल्यानंतर, पुढें आमच्या हिंदु-शिखांनीं पंजाबांतून मुसलमानी राज्याचें नित्याचें अुच्चाटन करून, अटकेच्याहि पलीकडे अुतरून काबूल नदीवर हिंदूंचे ध्वज रोवले हें खरें; पण त्या वेळेस अिकडे दिल्लीच्या खालच्या

हिंदुस्थान अेका नव्याच परकीय सत्तेचे-अंग्लंडचे-हार्ती पडला असल्याने हिंदुसत्तेच्या अधिकांत अधिक विस्ताराच्या दृष्टीने हा अष्टकदिवसच अग्रगण्य ठरतो.

खरोखर, महंमद गझनी सिंध ओलांडून आला त्या अि. स. ७३२ पासून जवळजवळ अेक हजार दोनशें वर काल गेला, त्यांत ज्या दिवशीं अहिंदूंना चौफेर सामन्यास तोंड देत आणि अब्दाल्लीच्या पठाणांना सिंधुपार पिटाळीत हिंदुवीरांनीं स्वातंत्र्याचा जरिपटका अटकेवर फडकविला तो १७५८ च्या अेप्रिल-मेच्या संधीचा आठवडा हा हिंदु पराक्रमानें आणि हिंदु गौरवानें गांठलेलें परमोच्च शिखर आहे ! त्या दिवशीं हिंदु शक्ति जितकी प्रखर तेजानें तळपली तशी आजपर्यंत पुनश्च कोणत्याहि दिवशीं तळपूं शकली नाहीं. यद्यपि यापुढें मात्र ती त्या दिवसापेक्षांहि अधिक तेजस्वी, ओजस्वी आणि यशस्वी होअूं अिच्छीत आहे.

तशी ती भविष्यकार्ती व्हावी म्हणून ह्या अत्यंत शक्तिहीन आणि स्फूर्तिहीन वर्तमानकालाच्या विषारी वातावरणांतून अेक दिवसभर तरी निघून त्या भूतकालाच्या अत्यंत स्फूर्तिदायक वातावरणांत शक्तिसंचयार्थ श्वासोच्छ्वास करण्यासाठीं, आपण त्या अर्वाचीन हिंदु विजयाच्या स्मृतीच्या अत्यंत अुच्च, पूज्य आणि पवित्र शिखरावर आजचा आठवडा घालवूं या !

[सन १७५९ च्या अेप्रिल-मे महिन्याचें वर्णन करतांना वीर सावरकर 'गोमांतक' काव्यांत लिहितात.]

- ॥ अेका अेका, हिंदुमात्र हो, वार्ता विजयाच्या आल्या ॥
 ॥ अुभ्या सात शतकांचा अुगवुनि सूड जिंकिलें जेत्याला ॥ १ ॥
 ॥ म्लेंच्छमदासी तुडवित पार्यां मिरवित सोनेरी तोडा ॥
 ॥ पुनरपि आजी हिंदु जयाचा पिअी सिंधुचें जल घोडा ॥ २ ॥
 ॥ हिंदुविरांचा कीं श्रीशें असे यशस्वी हट केला ॥
 ॥ आज हिंदुचा जरिपटका कीं पुन्हां फडकला अटकेला ॥ ३ ॥

अटकेवर हिंदु विजयाचा

‘श्रद्धानंद’
१०-५-१९२८ अिसवी

भगवा झेंडा

(अुत्तरार्ध)

व्या दिवशीं मराठ्यांच्या सेना, त्यांचे सेनापति रघुनाथराव पेशवे यांचे हाताखालीं अटकेपर्यंत मुसलमानांस जिंकित गेल्या, त्या अप्रिल-मे सन १७५८ मधल्या दिवसांचा अभिमान प्रत्येक हिंदुमात्रास असला पाहिजे. कारण तो विजय हिंदुमात्राचा होता. आम्ही महाराष्ट्राच्या काय किंवा बुंदेल्याच्या काय, रनपुतांच्या काय किंवा शिखांच्या काय—हिंदुस्थानांत हिंदु-जगत् आणि अहिंदुजगत् ह्यांत झालेल्या अनेक शतकव्यापी महायुद्धास अेकाच संकलित हिंदु अितिहासाचीं केवळ पृष्ठें समजतां. त्या अखिल हिंदु दृष्टीनेच आम्हांस ह्या अटक-विजयाचा अत्यंत अभिमान वाटतो. कारण त्या दिवशीं हिंदु सत्ता प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षपणें सर्व हिंदुस्थानभर पुनरपि स्थापित झाली होती !

दक्षिणेकडून आरंभ करून सरासरी सन १७६० व्या वर्षांचें निरीक्षण करूं या. हें पहा त्रावणकोरचें राज्य; तें हिंदूच आहे. म्हैसूरचें अजून हिंदूंचेच हातांत होतें. अकोट-तंजावरपर्यंत लहानमोठीं राज्यें कांहीं प्रत्यक्ष, कांहीं अप्रत्यक्षपणें मराठ्यांचे कह्यांत होतीं. त्यापुढें कोंकणपट्टींत पोर्तुगीजांवर मराठ्यांनीं मोठा विजय मिळवून, त्यांस गोव्यापर्यंत मार्गें रेटले होते आणि कोंकण बहुशः आपल्या हिंदु राज्यांत समाविष्ट केले होते. महाराष्ट्र, अुभी गुजराथ, धार, अिंदूर, ग्वाल्हेर, बुंदेल खंड आणखी खालती नागपूर ते ओरिसापर्यंतच्या विस्तृत प्रदेशावर सलग आणि स्वतंत्र अशा मराठ्यांच्या हिंदुपदपादशाहीची प्रत्यक्ष सत्ता चालत होती. निजामचें तेवढें अेक मुसलमानी राज्य दक्षिणेंत होतें; पण त्यांतहि मराठ्यांच्या चौथाअींचीं

व सरदेशमुखीचीं नखें खोल स्तलेलीं असून, तें वस्तुतः अेक मांडलिक राज्य झालेलें होतें. ओरिसाच्यापुढें बंगाल. त्या बंगालच्या नबाबाभें महाराष्ट्रीय हिंदुसत्तेस चौथाभीची लक्षावधि रुपये खंडणी देण्याचें मान्य करून त्याच वेळीं आपला जीव सोडवून घेतला होता. अशा रीतीनें राजपुतन्यापर्यंतचा प्रदेश प्रत्यक्ष मराठी हिंदूंचे राज्यांत मोडला गेलेला. राजपुताना पंजाबपर्यंत रजपूत हिंदूंच्या हातांत. जाटहि हिंदूच. दिल्ली मराठ्यांचे कऱ्यांत. पलीकडे नेपाळ हिंदूच. अयोध्येचा वजीर तेवढा झुरला. तोहि मराठ्यांच्या चौथाभीनें निजामाप्रमाणेंच नरम करून सोडलेला. मुसलमानी सत्ता अशी रामेश्वर ते दिल्लीपर्यंत बहुधा नांवाची देखील झुरली नव्हती. राहतां राहिला पंजाब.

मराठी सेनेपुढें चीत झालेल्या हिंदी मुसलमानांनीं मोठा कट करून पंजाबांतील राहिली-साहिली मुसलमानी सत्ता वांचविण्यास आणि हिंदूंच्या वाढत्या शक्तीस नार्हीशी करण्यासाठीं अबदाल्लीला हिंदुस्थानांत बोलाविलें. अि. स. १७५६-७ त त्यानें पंजाब आपल्या हातांत घेतला, दिल्लींत प्रवेश केला. मथुरेपर्यंत हिंदु तीर्थांचा आणि कषेत्रांचा विद्ध्वंस करीत तो खाली आला; परंतु मराठ्यांच्या मोठमोठ्या सेना दिल्लीकडे चालत येतातसें पाहून तो परत फिरला. त्याचे मनांत त्याचा मुलगा तैमूरशहा यास दिल्लीच्या सिंहासनावर बसवावयाचें होतें; पण सध्यां त्यास पंजाबचा प्रांत सांभाळण्यास नेमून अबदाल्ली परत गेला.

अितक्यांत मराठी सेना दिल्लीवर आल्या ! सखाराम भगवंत, गंगाधर यशवंत अित्यादि मराठी सेनानायकांनीं दुआबांत प्रवेश केला आणि रोहिल्यांस आणि पठाणांस मोडून काढलें. विठ्ठल शिवदेव दिल्लीवर चालून गेले आणि अबदाल्लीच्या पक्षास पिटून दिल्ली हिंदूंचे हातांत घेतली. हिंदूंचा हाडवैरी नजीब झुद्दौला यास जिवंत पकडला आणि पंजाबवर स्वारी केली. सरहिंदला अबदुल सय्यद दहा हजार पठाणांनिशीं अबदाल्लीनें ठेवला होता. त्या दहा हजारांशीं लढाभी देखून त्यांच्या नायकाला मराठ्यांनीं पाडाव करून धरलें. ह्या मराठ्यांच्या अप्रतिहार्य बलापुढें टिकाव धरणें अशक्य पाहून हिंदुस्थानचा बादशहा होळूं पहाणारा अबदाल्लीचा पुत्र आणि प्रतिनिधि तैमूरशहा भिअून पळूं लागला. लाहोरांत मराठ्यांनीं विजयाच्या

दुंदुभि वाजवात प्रवेश केला. तत्काळ ते पळत्या पठाणी सेनेवर चालून गेले. तैमूरची युद्धसामुग्री मराठ्यांच्या हातांत पडली. त्याचे शेंकडों लोक कापले गेले आणि प्रत्यक्ष शिबिर मराठ्यांनी लुटून काढले ! अुभ्या हिंदुस्थानचा बादशहा होणारा तैमूर आणि ते पठाण जीव हार्ती घेअून कसेबसे सिंधूपार झाले आणि हिंदूंच्या विजयी घोडयानें सिंधूनदीपर्यंत चाल करून अटकेलाच काय ते आपले लगाम, आपले रस्मी ढिले केले. अेवंच मराठ्यांच्या हातांत पंजाब आणि मुसलमान सिंध ह्या दोन अुरलेल्या सुभ्यांचीहि सत्ता आली.

अशा रीतीनें त्रावणकोर ते नेपाळपर्यंत अुमें हिंदुस्थान वास्तविकतः हिंदूंच्याच सत्तेखालीं आलेले होते. त्रावणकोर, म्हैसूर, महाराष्ट्र, वऱ्हाड, ओरिसा, गुजराथ, काठेवाड, राजपुताना, अिंदोर, ग्वाल्हेर, नेपाळ हा प्रचंड प्रदेश तर संपूर्णपणें हिंदूंच्या राजसत्तेखालींच होता ; निजाम, बंगालचा नबाब, अयोध्येचा वजीर त्यांस चौथाभी देत होते आणि दिल्ली ते पंजाबपर्यंतचा प्रदेश महाराष्ट्रीय हिंदु सेनापतीच्या सैनिक शासनाखालीं होता. अर्थात् अि. स. ७३२ पासून आज सन १९२८ पर्यंत हिंदूंच्या हातांत हिंदुस्थानचा जितका विस्तृत प्रदेश कधींहि आला नाहीं तितका अटक-विजयाच्या आठवडयांत आलेला होता ! हे स्पष्ट होण्यासाठीं त्या विजयी स्वारींतील हिंदु सेनापतींचीच अेक-दोन तत्कालीन पत्रे आम्ही आज प्रसिद्ध करीत आहोंत. तीं पत्रे अशीं :-

रघुनाथरावांस अंताजी माणकेश्वरांचें पत्र

(हिंदूंचे सेनापति श्रीमंत रघुनाथराव ह्यांनीं लाहोरवर आक्रमण करून ती घेतल्याचें वृत्त कळल्यानंतर अंताजी माणकेश्वर ह्यांनीं जें त्या वेळीं पत्र लिहिलें आहे तें आम्ही खालीं देत आहों. ह्या पत्रावरून पृथ्वीराजानंतर हिंदूंचा विजयी अश्व पुन्हा जेव्हां त्या पवित्र पंचनद्यांच्या-पंजाबच्या प्रदेशांत दौडत गेला, त्या वेळीं प्रत्येक हिंदु अंतःकरणास कोण अभिमान वाटला हें वाचकांस दिसून हृदय गर्वानें अुत्तेजित होईल.)

अंताजी माणकेश्वर म्हणतो :—“ सेवकास स्वामींनीं कृपा करून पत्र (१८ अप्रिल १७५८ चें) पाठविलें तें पावलें. वर्तमान लाहोरच्या फत्तेचें, शत्रूच्या पारिपत्याचें व तिकडील मुख्ख काबीज केल्याचें लिहिलें तें सविस्तर

वाचून परम आनंद झाला, तो पत्नी कोठवरी लिहावा ! हिंदुस्थानांत कीर्त लौकिक मातबर जालीं. कुलराजे, अमराव, सुभे यांस दहशत पडली. सारे हिंदुस्थानचा सूड अब्दालीपासून अक स्वामींनीं घेतला. तेणेंकरून यशाचे पर्वत जाले. स्वामी यशस्वीच आहेत. याचा विचार सेवकास लेखन करावयास सामर्थ्य कैचें. वर्तमान वजीरांनीं अकौन बहुतच हर्ष मानिला. स्वामी अवतारी पुरुष आहेत. त्यांची स्तुति मनुष्यांनीं काय करावी.....जरी स्वामींची छावणी लाहोर प्रांतीं जाली तरी वजीर पातशहास घेऊन छावणीस आपल्याजवळ घेऊन येतो.”

राघोभरान्यांचें अटकेहून शनवारवाड्यास पत्र

(हिंदुपदपादशाहीची मर्यादा अटकेपार नेणारे हिंदूंचे सुप्रसिद्ध सेनानी श्रीमंत रघुनाथराव पेशवे ह्यांनीं खालील पत्र श्रीमंत नानासाहेब पेशव्यांस पाठविलें होतें. त्या वेळच्या मराठ्यांच्या मनगटांत केवढें दुर्दान्त सामर्थ्य व हृदयांत केवढी विश्वव्यापी महत्त्वाकांक्षा असूळत होती हें हल्लींच्या कूप-मंडूकवृत्तीच्या त्यांच्या वंशजांनीं नीट पारखून पाहवें !)

दि. ४-५-१७९८ दिवशीं रघुनाथराव पेशव्यास लिहितो :—लाहोर, सुलतान, काश्मीर वगैरे अटकेअलीकडील सुभ्यांचा बंदोबस्त करून अंमल बसवावा, त्यांस कांहीं जाला, कांहीं होणें तोहि लवकरच करितो. त्यमुर, सुलतान व जहानखान यांचा पाठलाग करून फौज लुटून घेतली. थोडीशी झडत पडत अटकेपार पिशावरास ते पांचले. अब्दाली अिराणावर चालून गेला, त्याची फौज अिराणच्या पातशहानें लुटून घेतली. अब्दाली कंदा-हारास आला, अिराण्याची फौज पाठलाग करीत आली आहे. जबरदस्तखान व मुकर्रचखान या प्रांतीचे सरदार व जामीनदार अब्दालीचे जबरदस्तीमुळे त्यास रुजूं होते, तेही बदलोन हंगामा करितात. हल्लीं रफीक होऊन, सेवा करून दाखवूं, अब्दालीस तंबी करा असा त्यांच्या अर्ज्यां आल्या आहेत. अब्दालीचा धर सुटला आहे. सारांश, त्याचा जोर तिकडून होतो असें नाहीं. तिकडून अिराणचे शहानें जेरदस्त केलें, अिकडून जोरा पांचवून सरकारचा अंमल अटकेपार करावा. त्याचा पुतण्या व दौलतेचा वारस स्वामीपार्शी देशास आला तो स्वामींनीं आम्हांकडे पाठविला होता त्यास अटकेपलीकडे थोडीशी

जागा बसावयास देऊन अटकेपार काबुल पिशावरचा सुभा देऊं. अब्दालीच्या फौजेवर अब्दुल-समदखान सरहिंदेत होता, तो सरकारांत पाडाव आहे. तो व आणखी या प्रांतीची फौज, अिराणी, मोंगल देऊन मशारानिल्हेची खानगी करतो, हे तिकडील पैरवी करितील, स्वामीचे पुण्यप्रतापें अब्दालीस जोरा पोंचवून तंबी करितील, पारिपत्य अुत्तम प्रकारें करून अटकेपार अंमल बसवितील. लाहोर प्रांती रेणंको अनाजी व रायाजी सखदेव अैसे ठेविले. गोपाळराव गणेश यांचाहि पैगाम आहे. तेहि रहातील. अिराणचे पातशहाचे स्वदस्तुरचे कागदहि आम्हांस व मल्हाररावास आले होते, कीं लवकर कंदाहारेस यावें आणि याचें पारिपत्य करून अटकेची हद्द करावी; परंतु आम्ही तरी काबुलचा सुभा अब्दुल रहिमखान स्वामीनीं पाठविला, त्यास देतो. फौज वगैरे थोडेंबहुत साहित्यहि करीतो. काबुल व कंदाहार हे अटकेपारचे सुभे हिंदुस्थानकडे अकबरापासून अलमगीर पावेतो होते, ते आम्ही विलायतेंत कां द्यावे ? यास्तव तूर्त येथें सुभे देतो. त्यासही (इराणचे शहास) या सुभ्यांची दरकार नसेल. तो इराणचा अंमल करील. आम्ही कंधार पावेतो अंमल बसवून, तूर्त त्यास गोडच जाब पाठविणार आहों. जंबु, काश्मीर वगैरे तमाम वकील आले आहेत. मामलत थोडीबहुत अटकेअलीकडील करीत आहों. पलीकडील तूर्त होत नाही, खटपट मात्र होतील. तूर्त तांतडीमुळें जें होतील तें करितों. पुढील स्वारीस जो कोणी सरदार मातबर येतील तो बंदोबस्त करील. मुलूख दोचौ करोडींचा वसुली, परंतु जमीनदार मवास मोठेमोठे आहेत. आम्ही नांवास मात्र खंडणी करितों. जेथें पंचवीस लक्षांचा मुलूख तेथें अेक दोन लक्ष येणेंच कठीण आहेत. तूर्त माघारें फिरायचा डौल स्वामीचे आज्ञेवरून धरिला आहे. याजमुळें जें होतें तेंच करितों, तटीं लावीत नाही. तूर्त अदिनावेगावरच सारा यखातियार दिलहा आहे. त्यासच कमाविसिनें लाहोर, मुलतान दिलहें आहे. यंदां तर सारें शिबंदीखालींच जातील. शिबंदी वारतांच कठीण पडेल. दोन-तीन वर्षांनीं कांहीं सोअीस लागेल. स्वामींस कळावें. '

हिंदूंच्या ह्या गौरवाच्या दिवसाची स्मृति सर्व हिंदुमात्रानें आज अभिमानपूर्वक साजरी करावी. कारण, महाराष्ट्राच्या अेखाद्या प्रांतिक प्रश्नाकरितां नव्हे तर हिंदुपदपादशाहीच्या महान् ध्येयाकरितां महाराष्ट्रीय वीरांनीं तें प्रचंड युद्ध लढाविलें होतें. दुसरें असें कीं, हिंदूंनींलच कांहीं राजांशीं किंवा लोकांशीं

मराठ्यांस लढावें लागलें. तरीहि त्या आपसांतील यादवीच्या प्रश्नांचा ह्या विजयाच्या राष्ट्रीय स्वरूपाशीं कांहीं संबंध पोंचत नाहीं. महाराष्ट्राच्या काय किंवा बंगालच्या काय—जेवढा हिंदु इतिहास आहे तेवढ्याचें सामष्टिक अवलोकन करूनच असल्या महान् हिंदु विजयाचें रहस्य जाणतां येतें—महत्त्व मापतां येतें. चंद्रगुप्त हा मगधाचा राजा. त्याचें साम्राज्य पंजाबपासून दक्षिणेपर्यंत त्यानें स्थापिलें. अर्थात् आकुंचित प्रांतिक दृष्टीनें पाहिलें, तर पंजाबचा तो शत्रु ठरेल. महाराष्ट्रास चंद्रगुप्ताच्या विजयाचें अभिनंदन करण्याचे ठार्यी त्याचा द्वेष करावा लागेल; पण अर्थात् ही भयंकर आणि राष्ट्रघातक चूक होतील. राष्ट्रीय स्वातंत्र्याच्या दृष्टीनें चंद्रगुप्ताच्या दिग्विजयाकडे आणि अफगाणिस्थानापासून दक्षिणेपर्यंत शुभा हिंदुस्थान अेका प्रबळ संघटित करणाऱ्या त्यांच्या राष्ट्रीय साम्राज्याकडे आपण पहातो आणि त्याचा गौरव राष्ट्रीय गौरव मानतो. तीच स्थिति विक्रमाची किंवा श्रीहर्षाची. कनोजचा श्रीहर्ष आणि महाराष्ट्र-कर्नाटकचा पुलकेशी लढले; पण आपण आज राष्ट्रीय दृष्टीनें उभयतासहि आपल्या हिंदु-वैभवाचे स्तंभ समजतो. आज महाराष्ट्रास श्रीहर्षाचा आणि कनोजच्या हिंदूस पुलकेशीचा अभिमान वाटत आहे. पृथ्वीराजानें अनेक रजपूत राजांवर स्वाऱ्या केल्या. गृहकलह झाले; पण तो घरगुती विचार. अखिल हिंदुदृष्टीनें महंमद घोरीशीं मरेपर्यंत जो पृथ्वीराज हिंदूंच्या साम्राज्याकरितां लढला, तो त्यानें ज्यांच्याशीं गृहकलह केले त्या हिंदूंनाहि हिंदुवीर म्हणून पूज्य आहे—असला पाहिजे. तीच मराठ्यांची, शिखांची, रजपुतांची, हिंदूंची प्रत्येक उपजातीची, अखिल हिंदुदृष्टीनें पाहिलें असतां महाराष्ट्र जसा अशोक, चंद्रगुप्त, विक्रम, राणा प्रताप अित्यादि थोर हिंदु वीरांस त्यांच्या जयास आणि अपजयास आपले वीर, जय आणि अपजय मानतो त्याचप्रमाणें महाराष्ट्रानें हिंदुपदपादशाहीच्या प्रस्थापनेसाठीं शिवाजीपासून अव्याहत जे परिश्रम केले आणि प्रचंड विजय मिळविले ते आपणां अखिल हिंदुस्थानांतील हिंदु-मात्रास अभिमानास्पद आणि ममत्वपूर्ण गौरवाचे वाटले पाहिजेत. हिंदूंची कोणीहि थोर झाला तर त्यांतच प्रत्येक हिंदु अंशतः थोर होतोच. हिंदूंत कोणीहि स्वतंत्र झाला, तर त्यांतच प्रत्येक हिंदु अंशतः स्वतंत्र झालेलाच असतो.

हिंदुसंघटनाच्या सामष्टिक चेतनेनें उदार उत्स्फूर्ति पावलेल्या प्रत्येक हिंदु

हृदया! यास्तव हा अटकेचा विजय तुझा आहे. आजच्या स्थितीत त्याचें स्मरण कर ! तुझा आत्मविश्वास प्रबळ होतील.

आणि हिंदूंच्या शत्रूंना ! तुम्ही कोणत्याहि जातीचे वा गोताचे वा देशाचे असता, तुम्ही जे कोणी हिंदूस तुच्छ लेखीत असाल त्या तुम्हीहि ह्या अटकेच्या विजयतिथीकडे पाहून अेकदां तुमचे मदान्ध हिंदुद्वेषी डोळे त्या तेजानें दिपूंचा ! हा जातिभेद, 'हा विटाळ', ही दुही, ही फूट, ही अस्पृश्यता, ही शिवाशिव, हा धर्मभोळेपणा ह्या सर्व लटांबरांचा धोंडा गळ्यांत अडकविला असतांना देखील हा हिंदु पराक्रम तुमच्या बादशाहीस आणि शाहीस पायां-खालीं तुडवीत अटकेपर्यंत आपला विजयी घोडा फेंकीत गेला ! मग आज तर आतां सर्व राष्ट्रघातक चालींचें लटांबर तो हिंदु पराक्रम दूर फेंकीत आहे ! आज तो हातांत घेतलेल्या अेका शौर्याच्या तलवारीवांचून दुसरें कांहींहि ओझें जवळ न घेतां सड्या स्वारीनिशीं आपल्या न्याय्य अधिकारास जिंकावयास निघूं पहात आहे. ज्याला त्यांच्या वाटेत आडवें यायचें असेल त्यानें विचार करून यावें ! !

हिंदु भिन्ना आहे ? तो पहा अटकेवरचा शत्रूंच्या गर्वाच्या प्रेतांवर शुभारलेला त्याचा भगवा झेंडा. तो पहा वसअीवर पुतुंगीजावर चालून जाणारा चिमाजी-अप्पा ! जे पूर्वी बादशहा होते त्यांची हिंदूनें दाढी खेचून दिल्लीच्या सिंहासनावर आपला पाय रोविला. वैदिक काळाच्या गोष्टी नाहीत; अगदीं कालची गोष्ट. आतां तर सर्व पूर्व वैरी त्यांच्या दुष्कृत्यांनींच हतबल आणि हीन झालेले आहेत. आतां तुमच्या पीरास तो वीर कसला भितो ? पीरास न पाड्यास, न काळ्यास न गोच्यास, जो जो आड येतील त्यास परास्त केल्याविना आणि ह्या आपल्या हिंदुस्थानच्या अिंद्रप्रस्थीं, पुनरपि अिंद्राचेंच प्रस्थ स्थापिल्या-विना तो रहात नाही !

हिंदुद्वेष्यांच्या हृदयांत ही प्रबळ भीति ह्या अटकेच्या विजयदिनाची स्मृति अुत्पन्न करो ! आणि हिंदु हृदयांत त्या भीतीस सार्थ करील अशी कोण्या मोठ्या भीमपराक्रमाची जयिण्णु स्फूर्ति जागृत करो ! ! !

मुसलमानांच्या खिलाफतीचा

अुदय, ऱ्हास आणि विनाश

[मुसलमानांच्या धर्मग्रंथांचें, अितिहासाचें आणि त्यांच्यातील पंथोपपंथांचें साधार नि सत्य ज्ञान हिंदूतील सुशिक्षित लोकांना तरी थोडेंवहुत झाल्यावांचून मुस्लिम समाजाच्या मूलभूत धार्मिक नि राजकीय मनोवृत्ति हिंदूंना केव्हांहि कळणार नाहींत आणि मुस्लिमांची ती कूटस्थ मनोवृत्ति तशी कळली नाहीं तोंवर मागें खिलाफत चळवळीची घोंड काँग्रेसच्या गांधीजीप्रभृति हिंदु पुढाऱ्यांनी स्वतःच्या गळ्यांत वळेंवळें बांधून घेऊन जशी हिंदुत्वघातक नि राष्ट्रविनाशक घोडचूक केली तसे प्रमाद हिंदूंचे हातून वारंवार घडल्यावांचून रहाणार नाहींत. तसें घडूं नये म्हणून त्या खिलाफत चळवळीचे वेळीं वीर सावरकरांनीं हिंदूंना सावध करण्यासाठीं त्या खिलाफत चळवळीविरुद्ध अनेक लेख लिहिले. खिलाफतीचें मूळ अैतिहासिक स्वरूप कसें होतें तें हिंदूंना कळावें म्हणून हा खाली दिलेला खिलाफतीचा अितिहास साधार सांगणारा लेखहि त्यांनीं सन १९२५-२६ मध्ये लिहिला. त्यांत कांहीं वाक्ये न्यूनाधिक करून आम्हीं तो अैतिहासिक महत्त्वाचा लेख खालीं प्रसिद्धीत आहोंत.

कुराण शरीफचें अिंग्लिश भाषांतर करणारे सेलसाहेब, कुराणशरीफचें मुसलमानी दृष्टिकोणांतून अिंग्रजीमध्ये भाषांतर करणारे डॉ. महंमद, 'History of the Saracens', 'Spirit of Islam' चे लेखक जस्टिस अमीरअल्ली, 'Moors in Spain' प्रभृति प्रमाणभूत ग्रंथांच्या नि ग्रंथकारांच्या अधिकृत वृतांतांना संकलून हा अैतिहासिक लेख वीर सावरकरांनीं लिहिलेला आहे.

— प्रकाशक]

महंमद पैगंबर अुदयास येण्यापूर्वी साऱ्या अरबस्तानांत मूर्तिपूजक (बहुधा शैव पंथानुयायी) धर्माचा प्रसार झालेला होता. महंमदांचे वडील, चुलते, त्यांची कोरेश जातीहि त्याच मूर्तिपूजक पंथाची अनुयायी होती; परंतु महंमदांनीं

जेव्हां त्यांचा धर्मपंथ चालू केला तेव्हां त्या पंथांत मूर्तिपूजा निषिद्ध ठरविली गेली. त्यामुळे त्यांच्या कोरेश जातीतील आणि अितर अरब जातीतील मूर्तिपूजक धर्माच्या अनुयायांत फारच असंतोष माजला. महंमद पैगंबर स्वतःस मूर्तिभंजक म्हणून म्हणवितात; अितकेंच नव्हे तर आपल्या त्या वेळीं अगदी थोड्याशा असलेल्या अनुयायांच्या बलावर गुप्त छापे घालून कोरेश लोकांच्या मक्केतील कांहीं मूर्तिहि छिन्न-भिन्न करण्याचा क्रम त्यांनीं चालविला आहे असा जुन्या कोरेशप्रभृति लोकांनीं त्यांच्यावर आरोप ठेविला; परंतु त्यांस पकडण्यासाठीं जेव्हां सत्ताधीश शिपाजी आले तेव्हां महंमद पैगंबरांनीं आपला आवडता तरुण शिष्य अली यास आपले अंथरुणावर आपले सोंग घेऊन निजवून ठेवला आणि आपण स्वतः खिडकातून झुडी टाकून बाहेर निसटून गेले.

‘ हिजरी ’ म्हणजे ‘ पलायन शका ’चा आरंभ

ते अनेक यातना सोशीत लपत-छपत मदिनेस आले. या त्यांच्या पलायनाच्या वर्षापासूनच महंमदी हिजरी शक—म्हणजे ‘ पलायन शक ’ चालू झाला. कारण या वर्षीं मदिनेस पोंचतांच त्यांनीं प्रकटपणें आपल्या धर्मप्रचारास आरंभ केला. अितकेंच नव्हे तर आपले मक्केतील थोडेसे अनुयायी आणि मदिनेतील त्यांस सहाय्य देणारे लोक यांचा अेक निराळाच जथा बनवून त्यांचें अधिपत्यहि त्यांनीं आपल्याकडे घेतलें. या मक्केतील ‘ मोहजरीन ’ म्हणजे पलायित आणि मदिनेतील ‘ अनसार ’ म्हणजे मित्, सहायक अशा लोकांच्या टोळींचे महंमद हे पैगंबर आणि राजे झाले. त्या नवीन जथ्याची धर्मसत्ता आणि राजसत्ता ह्या दोन्हीहि सत्ता अशा प्रकारें या अेकाच पुरुषाचे हातीं क्रमप्राप्तपणेंच अेकत्रित झाल्या. मदिनेंत महंमद पैगंबरांनीं “ आपण अीश-प्रेषित पैगंबर (दूत) आहोंत ” अशी घोषणा करून आपल्या अनुयायांचें अेक संघटित संस्थान स्थापलें. जुन्या धर्माच्या मूर्तीहि फोडण्यांत आल्या.*

* The Right Honourable Justice Amir Ali, LL. D. says in his book ‘ The Spirit of Islam ’ (P. P. 96) :—“ The idols of the nation were unrelentingly struck down. Sorrowfully, the idolators stood down and watched the downfall of the images they worshipped. Mohammed destroyed the ancient idols and abolished every pagan rite. ”

हे कळतांच त्यांच्यावर त्यांच्या जुन्या मताच्या कोरेश जातीचे लोकच नव्हत तर आजूबाजूच्या अनेक अरब जाती तुटून पडल्या. महंमद पैगंबर आणि त्यांच्या अनुयायांच्या त्या जुन्या धर्ममतांच्या अनुयायांशी लहान लहान लढाया सारख्या चालू लागल्या. त्यामुळे आपल्या अनुयायांचा धर्माधिपति किंवा राज्याधिपतिच न राहतां महंमद पैगंबर हे त्यांचे सरसेनाधिपतिहि झाले. लवकरच मक्काहि त्यांनी जिंकली आणि मग आजूबाजूच्या प्रदेशास 'माझा नवीन धर्म तरी माना नाही तर युद्धास तरी सज्ज व्हा' असा संदेश धाडून त्यांनी चढाओढीचे धोरण स्वीकारले. अेका साधारण सौदागराचा असा अकस्मात् अेक विजिगीषु राज्यधुरंधर नेता झालेला पाहून प्रत्यक्ष महंमद पैगंबराचे आयुष्यांतच त्यांच्या पैगंबरपणास खोटे पाडून ते ज्या शिडीने या धाडसी वैभवास चढले त्याच शिडीने आपणाहि तेंच वैभव मिळविण्याची आकांक्षा धरणारे निदान दोन तरी साहसी पुरुष अरेबियांत अुदय पावले. त्यांनीहि हजरत महंमदाप्रमाणेच "देवाचा खरा दूत मी, पैगंबर मी" अशी घोषणा केली. त्यांनाहि अनुयायी मिळाले. या अल अस्वाद, मोसिलेमा अित्यादि महंमदांच्या समकालीन प्रतिस्पर्धी पैगंबरांपैकीं खरा पैगंबर कोण, देवाचा खरा दूत कोण हे स्वतःच प्रत्यक्षपणे खाली येऊन सांगण्याचा त्रास क्वचित् कार्यबाहुल्याचे योगे— देवाने न घेतल्यामुळे आणि असले प्रश्न सोडविण्यांत प्रत्यक्ष प्रमाणांनीं कधीच हात टेकले असल्यामुळे आपआपले पैगंबरत्व सिद्ध करण्याचे कार्यां तलवारीच्या कोटिक्रमावांचून दुसरा कोणाताहि कोटिक्रम या सर्व स्पर्धालू वीरांस अुरला नाही. त्या योगे त्यांची युद्धे होऊन त्यांत पैगंबरपदावर अधिकार सांगणारे त्या काळचे अितर प्रतिस्पर्धी ठार झाले नि शेवटीं महंमदांच्या अनुयायांची तलवार विजयी होऊन 'ज्याची तलवार त्यांचे सत्य' अशा न्यायास मान तुकविणाऱ्या अरबांच्या झुंडीच्या झुंडी महंमदांस शरण येत चालल्या. अितक्यांत महंमद पैगंबर वारले. तेव्हां त्यांनीं स्थापिलेल्या या राज्याच्या आणि धर्माच्या धुरंधरतेचा अधिकारी कोण हा प्रश्न दत्त म्हणून अेकाअेकीं अुभा राहिला. महंमदांनीं अल्ली नांवाच्या आपल्या अेका अत्यंत लाडक्या मुलास स्वतःचा दत्तक मुलगा म्हणून मानले होते. पुढे त्यासच आपली मुलगी देऊन जांवओहि करून घेतले आणि केव्हां केव्हां त्या आपल्या जांवयानेच—अल्लीनेच—आपल्या मागे आपले अुत्तराधिकारी व्हावे अशीं वाक्येहि

अुचारलीं होतीं. त्या अर्थीं अल्लीनेंच मुसलमानांचें धुरीणत्व स्वीकारावें असें अेक पक्ष म्हणाला; परंतु महंमद पैगंबरांनीं अबूबेकर या धरिरोदात्त शिष्यास कित्येक वेळां प्रार्थना चालविण्याच्या प्रमुखतेचा आपला मान स्वतःच दिलेला होता. त्यावरून त्या अबूबेकरासच पैगंबरांच्या अनुयायांचें धुरीणत्व द्यावें असें दुसरा पक्ष म्हणूं लागला. पैगंबरांच्या और्ध्वदेहिक क्रियेचे धांदलींत अल्लीप्रभृति त्याचें कौटुंबिक मंडळ गुंतलें असतां या दुसऱ्या पक्षानेंच घाभीघाभीनें सभा भरवून अबूबेकरला मुसलमानी धर्मपंथाचें पुढारीपण अर्पण केलें. झाली गोष्ट आतां मोडणें सोपें नव्हे, बरेहि नव्हे, असें समजून अल्लीनेंहि शेवटीं त्यास मान तुकविलीं. अशा प्रकारें पैगंबराचा पहिला प्रतिनिधि अर्थात्

मुसलमानाचा पहिला खलिफा अबुबेकर

हा झाला. खिलाफत संस्थेचाहि हाच उगम. या वेळेपासून अल्ला (अीश्वर), पैगंबर (अीशप्रेषित) आणि खलिफा (पैगंबराचा प्रतिनिधि) अशी मुसलमानी धर्माची अधिकारपरंपरा प्रस्थापिली गेली. अर्थात्च महंमद पैगंबरांत अेकीकृत झालेली धर्माध्यक्षत्वाची, राज्याध्यक्षत्वाची आणि सेनाध्यक्षत्वाची तिहेरी सत्ता त्याचा प्रतिनिधि जो खलिफा त्याच्यांतहि परंपरेनें अुतरली. ही तिहेरी सत्ता चालविण्याची योग्यता ज्यांत आहे, ज्यास हें खलिफाचें अत्युच्च पद शोभते अशाच प्रकारचा मुसलमानांचा पहिला खलिफा अबुबेकर हा अेक थोर पुरुष होअून गेला; पण तो लवकरच वारला. त्यानें मरणाआधीं आपल्या मार्गे अुमर यानेंच खलिफा व्हावें असें सांगितल्यामुळें तो मरतांच अि. स. ६३४ मध्यें

दुसरा खलिफा अुमर

हा झाला आणि अल्लीस पुन्हा मार्गे पडावें लागलें. हा अुमर मोठा पराक्रमी पुरुष होअून गेला. त्यानें मुसलमानी धर्माचा आणि राज्याचा झपाट्यानें प्रसार केला; पण शेवटीं तो अंतस्थ कटांत फसून सन ६४४ त मारेकरऱ्यांच्या हातीं माराविला गेला. त्यानें मरतांना खलिफा नेमण्याचा अधिकार अेका सहा

जणांच्या निर्वाचक मंडळास दिला होता ; पण त्या मंडळाने अुस्मान नांवाच्या अेका ओमियेड जातीच्या पुरुषासच निवडिले. तेव्हा

तिसरा खलिफा ओमियेड जातीचा अुस्मान

हा झाला. त्यामुळे पैगंबराच्या त्या जांवयाच्या, अल्लीच्या, कोरेश पक्षास फार वाभीट वाटले. अरेबियांत अनेक जाती वंशपरंपरेने आपसांत लढत-झगडत आलेल्या होत्या. त्यांत पैगंबराची आणि त्याची मुलगी फतिमा ज्यास दिली होती त्या ह्या अल्लीची जात कोरेश. तिला आपले खलिफापद ओमियेड जातीचे अुस्मानाचे हाती पडलेले सहन कसे व्हावे ? नुसते खलिफापदच नव्हे तर अुस्मानाने मुसलमानी सत्तेखाली आलेल्या विस्तृत राज्यावरील झाडून साऱ्या अधिकारी स्थानांवर ओमियेड कुलांतील लोकच नेमण्याचा सपाटा चालविला. त्या कार्या मरयान आणि मोअविया हे त्याचे दोन प्रबळ सहायकारी होते. या त्रिकूटाच्या जातीय छळास कंटाळून शेवटी अल्लीच्या पक्षाने बंड केले. अुस्मान खलिफा अकस्मात् मारला गेला आणि अल्लीच्या कोरेश जातीच्या पक्षाने शेवटी अेकदाचे अल्लीस खलिफापदावर स्थापन केले. मुसलमानांचा

चौथा खलिफा अल्ली

हा होय. अल्ली हा खलिफा होताच ओमियेड लोकांचा प्रबळ पुढारी मोअविया ह्याने सीरियांत बंड अुभारले. फार काय महंमदाची लाडकी धाकटी बायको सुद्धा महंमदाच्या या दत्तक मुलाच्या नि जांवयाच्या म्हणजे अल्लीच्या विरुद्ध बंडांत सामील झाली. मोअवियाच्या ओमियेड जातीच्या या बंडखोरांची सेना अल्लीवर चालून येतांना मोअवियाने अशी युक्ति केली की, आपल्या भाल्यास कुराण बांधून तो ध्वज सैन्यापुढे चालविला. त्यामुळे कुराण पहातांच अल्लीचे सैनिक त्या ध्वजाखालील सेनेवर हल्ला करीनासे झाले आणि अल्लीचे मनांत नसतांही त्यास मोअवियाशी संधि करणे भाग पडले. तेव्हां खलिफा सर्व-संमत निवडणुकीनेच निवडलेला असावा हे तत्त्व मान्य होऊन पंच नेमले गेले ; पण ते मोअवियाच्या हातांतील असल्याने अल्लीची निवड होण्याचा मुळांच संभव दिसना. अरबांच्या जातीजातींतील ही भांडणे पाहून अुद्विग्न

झालेल्या कांहीं मुसलमानांनीं मध्यंतरीं तिकडे अेक निराळाच धाडसी कट केला आणि अल्ली आणि मोअविया या दोघांचीहि हत्या करून ह्या पक्ष-भेदांचें मूळच अुखडून टाकावें म्हणजे सगळे मुसलमान अेक होअून निःपक्षपातें योग्य तो खलिफा निवडूं शकतील अशा हेतूनें त्यांनीं मारेकरी घांतले. पण त्या छाप्यांत अल्ली हाच तेवढा मारला जाअून मोअवियावरचा वार खालीं गेला ! अल्लीच्या हत्येनें त्याचा कोरेश पक्ष चिडून गेला. अल्लीचीं मुलें, अर्थात्च पैगंबराची मुलगी फतिमा हिचे पुत्र दोन : अेक हसन, दुसरा हुसेन. आपल्या अिकडे ताडूतांतून ज्यांच्या हत्येविषयीं अजूनहि लाखां मुसलमान प्रतिवर्षीं शोक करतात ते हेच हसन-हुसेन होत. अल्लीच्या पक्षानें हसनला खलिफा केलें. मोअवियाच्या पक्षानें तें जुमानलें नाहीं. शेवटीं मोठ्या बंडाळीनंतर मोअवियाच्या प्रबळ शक्तीपुढें हसननें नम्रतें घेतलें; आपल्या खलिफापदाचें त्यागपत्र दिलें आणि दोन्ही पक्षांची तडजोड होअून असें ठरलें कीं, मोअवियानें प्रथम खलिफा व्हावें; परंतु मोअवियानंतर हुसेनला खलिफापद द्यावें. अशा प्रकारें ओमियेड आणि कोरेश या जातींचा अल्पकाळपावेतो का होअीना पण संधि होअून मुसल-मानांचा पुन्हा अेकदां अनन्य खलिफा नियुक्त झाला. तोच हा

पांचवा खलिफा मोअविया

बगदादच्या ओमियेड खलिफांच्या वराण्याचा संस्थापक.

त्यानेंच बगदाद ही आपली राजधानी केली. हा ओमियेड खलिफांचा वंश पुढें फार प्रबळ आणि वैभवसंपन्न असा झाला; परंतु तो वंश तसा स्थिर होण्याचे आधीं आणि स्थिर होण्यासाठींच मोअवियाला अनेक क्रूर कर्में करावीं लागलीं. त्यानें खिलाफत आपले वंशांतच चालावी म्हणून संधि सांपडतांच पैगंबराचा वडील नातू जो वर अुल्लेखिलेला हसन त्यालाहि विषप्रयोग करविला. आणि धाकटा नातू जो हुसेन त्यालाहि बाजूस सारून करार मोडून आपला मुलगा येझिड यास आपल्या मार्गे खिलाफतीचा वारस ठरविला. त्याप्रमाणें मोअविया मरतांच सन ६८० त येझिड खलिफा झाला.

सहावा खलिफा येझिड

हा खलिफा जितका पराक्रमी होता तितकाच विलासी होता. त्याला प्रबळ प्रतिस्पर्धी असा कोणीच न अुरल्याने तो मनः पूतं समाचरेत् । अशी धार्मिक नि राजकीय सत्ता साऱ्या मुस्लिम जगावर गाजवू लागला. प्रति शुक्रवारी तो मुसलमानांचा धर्माध्यक्ष या नात्याने मशिदीत प्रार्थना चालवी; परंतु मुसलमानी धर्मात त्याज्य मानलेले अनेक भोगविलास तो अुघड अुघड भोगी. मद्यपानांत तो धुंद असे. त्याच्या या धार्मिक स्वैराचाराविरुद्ध जाणाऱ्या मौलवींची कुचेष्टा करण्यासाठी तो अेका माकडास मौलवीसारखा वेष देऊन आणि शोभिवंतपणे सजविलेल्या गाढवावर ['On a beautifully caparisoned donkey,' Amir Ali, Page 83] बसवून त्यास अुघडपणे मिरवीत नेअी. त्याने करारभंग करून मार्गे सारलेल्या हुसेनशी येझिडला अर्थात्च घोर संग्राम करावा लागला. शेवटी

करबेलाच्या प्रसिद्ध लढाईत

पैगंबरांच्या त्या नातवाला त्याच्या अनुयायांसह अत्यंत क्रूरपणाने येझिडच्या मुसलमानी सैन्याने ठार मारले. महंमद पैगंबराच्या या प्रत्यक्ष नातवाचे डोकें कापून जेव्हां ते येझिडच्या 'ओबेदुल्ला' नांवाच्या करबेलाकडे लढणाऱ्या सेनापतीसमोर आणले गेले तेव्हां त्या येझिडच्या सेनापतीने त्या त्याच्या मृतवदनाच्या ओठावर छडी घेऊन सपासप मारले. (Amir Ali, P. P. 86) याच ओठांचे लहानपणी स्वतः पैगंबराने चुंबन घेतले होते ! अशी आठवण काढून शियापंथी मुसलमानांना अनांवर शोक झाला ; परंतु येझिडचा क्रोधानल अेवढ्यानेच शांत झाला नाहीं. हुसेनचा पक्ष घेणाऱ्या मदिना नगरावर त्याने चाल केली आणि मुसलमानांच्या त्या खलिफाने मुसलमानांच्या त्या पवित्र महाक्षेत्राची

त्या मदिना क्षेत्राची धुळधाण

करून टाकली. तेथील मशिदींच्या घोडशाळा बनवून टाकल्या ! पण मनुष्याने तर नव्हेच पण देवाने सुद्धां येझिडचे कांहीं वांकडे केले नाहीं. अुलट तो

सर्वत्र विजय पावत गेला. आपल्या मार्गे आपल्या मुलास खलिफा नेमून तो अि. स. ६८३ त मरण पावला.

ह्या ओमोडिया खलिफांच्या अनुयायांस 'सुनी' म्हणत; परंतु त्यांना महंमद पैगंबराच्या फातिमा नांवाच्या मुलीच्या त्या हसन-हुसेनचे अनुयायी 'खुनी' म्हणत. हुसेनच्या हत्येनंतर त्याच्या अनुयायांनी सुनी लोकांतून नित्याचेंच फुटून सुनींच्या खलिफाप्रमाणेंच त्याचा प्रतिस्पर्धी असा अल्लीच्या वंशांतील 'अिमाम' ते नेमूं लागले. या वेळेपासूनच मुसलमानांत दोन तट नित्याचे पडले. ते सुनी आणि हे शिया. त्यांचा मुख्य खलिफा, यांचा मुख्य अिमाम. साऱ्या जगांतील मुसलमानांच्या अेककेंद्री खिलाफतीचे नि सत्तेचे येथून पुढें तुकडे तुकडे अुडत चालले.

शिया पंथाचे अिमाम

हे अर्थात्च महंमदाची मुलगी फातिमा हिचे वंशज. त्या शियांच्या अिमामास म्हणूनच फातिमाअिड म्हणतात. हसन-हुसेनचा हा वंश. त्या अिमामांत कांहीं पुरुष खरोखरच फार विद्वान्, साधु नि देवलसी निघाले; परंतु सुनींचे खलिफा अत्यंत प्रचळ असल्यामुळें त्यांच्याकडून पिढ्यान् पिढ्यां या अिमामांना फारच छळ सोसावा लागला. ह्या शियांच्या अिमामांना खलिफाचे अनुयायी केवळ तोतयेच नव्हत तर पापी मानीत. प्रत्यक्ष खलिफा प्रार्थनेच्या वेळीं या अिमामांवर शापांचा वर्षाव करून त्यांचा नायनाट करण्याची देवास राष्ट्रीय विनंति करी आणि देवांनींहि ती अैकली कीं काय न कळे; पण कांहीं पिढ्यांतच शियांच्या त्या अिमामांचा अगदीं नायनाट झाला खरा. कारण कांहीं कालानें सन ८७४ चे आगेंमार्गे त्यांच्या शेवटच्या सत्ताधारी अिमामाला त्याच्या प्रतिस्पर्धी खलिफानें धरून नेलें आणि नाहींसा केलें. त्याचें अेक पांच वर्षांचें अर्भक-मूल-तेवढें मार्गे अुरलें होतें. तें अर्भक-मूल-अजाणपणें जो मार्ग दिसला त्या मार्गानें बाबा! बाबा! म्हणून हांका मारीत चाललें. पुढें त्याच मार्गानें अेक तांडा आला त्यांत तें मिसळलें आणि त्या तांड्याबरोबर आपल्या बापाला भेटण्यासाठीं जें गेलें तें गेलेंच! त्या अर्भक-मुला-चें कोणीं काय केलें असेल तें असो; पण तें पुन्हां कांहीं कोणाचे दृष्टीस पडलें नाहीं. ही करुण कहाणी जेव्हां शिया लोकांस कळली

तेव्हां त्यांच्या दुःखात पारावार राहिला नाही. त्या दुःखाचे सांत्वनाचा अकचमार्ग काय तो त्यांस अुरला होता. तो अवलंबून त्यांनी असा विश्वास घरला की, त्यांचा तो बाल अिमाम सुनी लोकांच्या हातावर तुरी देऊन अश्वरानेच नेला आणि त्यास कुठे तरी अजून सुरक्षित ठेवलेला आहे ! संधि साधतांच तो शिया लोकांना मुक्त करण्यासाठी अजूनहि परत येणार आहे ! ही घटना अि. स. ७८४ चे जवळपास झाली. पुढे शेंकडो वर्षे अुलटून गेली तरी शियांचा तो प्रेमळ विश्वास डगमगला नाही. मधून मधून कोणी भुमका अुठविली की, 'ते मूल परत येत आहे' की त्यासरशी हजारों शिया लोक लांबवरून येऊन त्या तांड्याच्या मूळच्या मार्गावर जमतं नि संध्याकाळपर्यंत आपल्या त्या बाल अिमामाची परत येण्याची वाट पहात बसत. संध्याकाळी त्यांच्या त्या आतुरतेच्या दृष्टीस निराशेच्या रात्रीत कांहीं दिसेनासें झाले म्हणजे शोक करीत ते परत जात ! आजहि लाखों शिया मुसलमानांचा हा विश्वास आहे की, आज नाही अुद्यां तो बाल अिमाम परत येतील आणि पृथ्वीवर शियांचा धर्म नि राज्य स्थापील ! यास्तवच ते त्यास "मुताझार" (प्रतीक्षित) नि "फातम" (सत्) - 'असलेला' - असे संबोधितात. शियांचे आपल्या अिमामावरील हे करुणमनोहर प्रेम पाहून कोणालाहि कौतुकच वाटेल. मुसलमान लोक जर हिंदूतील अशाच अनेक प्रेमळ समजुतींच्या आणि भक्तिमनोहर विश्वासांच्या गाभ्यांत अंतर्हित असलेल्या अुदात्त मनोवृत्तीस दुखवून त्यांना मूर्ख भावडेपणाचा दोष देण्याची आणि आपण मात्र त्यापासून अलिप्त असण्याचा दंभ मिरविण्याची खोड सोडतील तर त्यांच्या अशा निष्ठांनाहि दुसरे कोणी भावडेपणा म्हणून अुपहासणार नाहीत. अुलट मनुष्यस्वभावाच्या ह्या कोमल वृत्तीतील वत्सल नि भक्तिरसाचा आस्वाद सद्गदित हृदयाने घेतच रहातील !

अन्योन्य प्रतिस्पर्धी खलिफांचे पीक !

शियांच्या 'अिमाम' शाहीची ही दुर्दशा उडत असतां तिकडे सुनींच्या खिलाफतीतहि सारखी धुमश्चकरी चालू होती. वर वर्णिलेली ओमियेड जातीच्या खलिफांची बगदाद येथे जी खिलाफत होती तिला त्या ओमियेड जातीतीलच मरवान आणि त्याचा मुलगा अबदुल मलिक हे भयंकर

प्रतिस्पर्धी उत्पन्न झाले. तेहि स्वतःस खलिफा म्हणवीत आणि दमास्कस येथे स्वतंत्रपणे राज्य करीत. ह्या अबदुल मलिकने मक्केमध्ये तिसरा अेक खलिफा म्हणून जो गाजत होता त्या अबदुल्लावर चाल केली. बगदादचा खलिफा येझिड याच्या मुसलमानी अनुयायांनी मुसलमानी धर्मक्षेत्र जें मदिना हिची जशी मार्गे विटंबना केली तशीच आतां दमास्कसचा खलिफा अबदुल मलिकने मुसलमानांचें

दुसरें धर्मक्षेत्र जें मक्का त्याचीहि विटंबना

केली. मशिदीना घोडशाळा बनविल्या. साऱ्या नगराची लूट केली. शतावधि मुसलमानांना कापून काढलें. जे खलिफ आपल्याच मुसलमानी धर्मक्षेत्रांची अशी विटंबना करीत आणि राज्यलोभापार्थी किंवा धर्मवेडापार्थी पिसाळून जे मुसलमान मुसलमानांचीच अग्नी निर्घृण कापाकापी करीत तेच मुसलमान पारसिकांच्या किंवा हिंदूंच्या देवस्थानांची राक्षसी विटंबना करण्यास कचरले नाहींत यांत काय आश्चर्य ! धर्मवेडाचें आणि असहिष्णु क्रूरतेचें हें बालकडू त्यांच्या धर्माच्या आरंभापासूनच ते पीत आलेले होते !

दमास्कसचे ओमियेड खलिफा

वरील अबदुल मलिकनंतर वालिद हा दमास्कसचा खलिफा झाला. मुसलमान आपसांत कितीहि भांडत असले तरी परधर्मीय लोकांवर स्वाऱ्या-मागून स्वाऱ्या करून त्यांनी मुसलमानी धर्माचा आणि राज्याचा प्रसार चालविण्यांत लवलेशहि कसूर केलेली नव्हती. पारसिकांचें विस्मृत साम्राज्य नाशून, त्यांस मुसलमान करून ते सिंधुनदी अिकडे ओलांडीत होते तर या दमास्कसचे वालिद खलिफाचे राजवटींत ते तिकडे उभें आफ्रिका खंड पादाक्रांत करून अटलांटिक महासागरात जाऊन भिडले होते. असें सांगतात कीं,

आफ्रिका खंडाचा विजेता तारीक

हा वादळासारखा पुढें घुसत घुसत जेव्हां शेवटीं अटलांटिक महासागर त्यास अकस्मात् आडवा आला तेव्हां त्याचा घोडा थयथयाटत तसाच पुढें घुसूं

लागला. त्याचे गळ्यापावेतों पाण्याची लाट आली तेव्हांच काय तें त्या सेनापति तारीकनें त्यास मार्गें खेंचलें आणि तो दुःखित मनानें म्हणाला, “अरेरे! ह्या सागरानें केवढा घात केला ! जर हा जलनिधि आडवा येता ना तर हा माझा विजयी अश्व समोरचा तो सूर्य मावळतो तिथपर्यंत जाऊन पृथ्वीच्या त्या दुसऱ्या टोंकावरच काय तो विश्राम पावता !” असें म्हणत त्यानें पश्चिम दिशा सोडली आणि किंचित् उत्तरेच्या रोखानें ससैन्य निघाला. तो स्पेनची सामुद्रघुनी उतरून स्पेनवर जाऊन आदळला. जिथें तो अरब विजेता तारीक स्पेनांत उतरला त्यास अजूनहि जेबल अि तारीक (जिब्राल्टर) तारीकची टेकडी, असें म्हणतात.

आफ्रिका खंड पादाक्रांत करणारीं मुसलमानी सैन्ये नुसता ते प्रदेशच मुसलमानी राज्यांस जोडीत जात नसत तर त्या लक्षावधि लोकांसहि स्वेच्छेनें वा बळानें वा छळानें मुसलमानी धर्मांत ओढीत जात. शत्रूंच्या पाडाव केलेल्या पुरुष-स्त्रिया मुसलमानी सैन्यांतील सैनिकांत दासदासी म्हणून वांटून देण्याचा आपला हक्क पैगंबरास ‘रुजू’ आहे असें ते मानित आणि महंमदापासून ते तसेच वागतहि आले होते. आफ्रिकेत तर कांहीं राजांपासून खंडणी जी घेत तीच मुळीं अर्धे रुपये आणि अर्ध्या स्त्रिया अशी नाण्यांत ठरत असे. ह्या हजारों स्त्रिया मुसलमानी सैन्यांत लुटीचें धन म्हणून वांटल्या जात आणि त्यायोगें त्या देशांतील नवी पिढीचे पिढी जन्मतःच मुसलमानी धर्मांत जन्मे. ज्याच्या राजवटींत मुसलमानी लाट अशी स्पेनपर्यंत पसरली तो दमास्कसचा हा खलिफा वालिद सन ७१५ त मरण पावला.

या वालिदनंतर ह्या ओमियेड खलिफाच्या दमास्कस आणि बगदाद येथील दोन्ही राजधान्यांत विक्रमापेक्षां विलासांत आणि विक्षिप्तपणांतच अधिक नांवाजलेले खलिफा बहुधा होत गेले. एका खलिफाची गोष्ट अतिहासांत अशी सांगतात की, त्यास दारूच्या व्यसनानें अितकें घेरलेलें असे की, सर्व मुसलमानी जगताचा प्रार्थना चालविणारा प्रमुख म्हणून तो धर्माध्यक्ष जेव्हां प्रार्थनेस झुठे तेव्हां निशेत चूर झाल्यामुळें वारंवार खाली पडे. एकदां तर त्यास बळें बळें झुभें करण्यांत आल्यानें तो प्रार्थनेच्या मंत्राचे जागी मोठ्यानें प्रार्थिता झाला की, “हे देवा ! मला थोडी अधिक

दारू दे !!” खलिफा दुसरा वालिद यानें तर अेकदां शुक्रवारीं प्रार्थनेस जाण्याचा कंटाळा आल्यानें आपल्या अेका सुंदर नाटकशालेसच खलिफाचीं आपलीं वस्त्रें लेववून प्रार्थना चालविण्यास आपल्या स्थलीं धाडली आणि तिच्या प्रमुख मौरोहित्याखालींच त्या दिवशींची प्रार्थना तिनें चालविली आणि मुसलमानांनीं आपल्या गुरुनिष्ठेस बंडा लागूं नये म्हणून ती अनुवादिली ! (Ameer Ali, P. P. 196). अितिहासांतील बहुतेक प्रसिद्ध राजवंशांची होते तशी ओमियेड खलिफांची ही अशी सारखी अवनति होत चालली.

शेवटीं महंमद पैगंबराच्या कोरेश जातीनें त्यांच्या हातून पूर्वी अल्लीच्या वेळेपासून खिलाफत हिसकून घेणाऱ्या ह्या ओमियेड जातीचा सूड अुगविण्याची संधि साधून घेतली. पैगंबराचा चुलता अबास यांच्या वंशांतील अबदुल अबास ह्या धाडसी पुरुषानें आपल्या कोरेश जातीस संघटित करून दमास्कसचा ओमियेड जातीचा शेवटचा खलिफा अब्राहिम यास पकडलें आणि चुन्याच्या तोबऱ्यांत त्याचें तोंड कोंधून त्यास हालहाल करून ठार मारिलें. त्याच्या कुटुंबांतील आणि अनुयायांतील ओमियेड जातीच्या लोकांचीहि अशी क्रूरपणें कत्तल केली. मग तो बगदादवर चालून गेला. तेथील ओमियेड खलिफांचा वंशहि असाच अुद्ध्वस्त करून त्यानें ७४९ अिसर्वांत आपल्या कोरेश जातीच्या अबासाअिड वंशाची स्थापना केली.

अबासाअिड खलिफा

दमास्कस नगर सोडून या अबासाअिड खलिफांनीं बगदाद येथें आपली राजधानी आणली. सिंधूपासून स्पेनपर्यंत विस्तारलेल्या मुसलमानी साम्राज्याचें अधिपत्य या खलिफांनीं गाजविलें. या वंशांत अबदुलचा पुत्र मनसूर, त्याचा पुत्र महादी, त्यानें नियुक्त केलेला हरून रशीद हे मोठे बलाढ्य नि भाग्यशाली खलिफा होअून गेले. अरेबियन नाअिटच्या प्रसिद्ध कादंबरींतील खलिफा हेच होत; परंतु अुत्तरोत्तर ते कषीण होत जाअून त्यांचे प्रतिस्पर्धी खलिफा खालीं वर्णन केल्याप्रमाणें अुत्पन्न नि प्रबळ होअून आणि मुसलमानांत अनेक पंथांची वीण वाढत चालल्यामुळें त्यांना यादवीचा दुर्धर कषयरोग लागून हा वंश अितका पतित झाला कीं, त्यांच्या

अरब जातीतील कोणाहि पक्षावर किंवा मनुष्यावर त्यांच्या खलिफांना आपल्या संरक्षणासाठी विश्वास ठेवतां येईना. आपसांतील जातिवैमनस्यामुळे कोणचें अरबी सैन्य कोणच्या अरबी सैन्यावर तुटून पडेल-याचा कांहीं नियम धुरला नाही. यांनून मार्ग काढण्यासाठीं ऐकच तोड धुरली होती ती म्हणजे जे अरबहि नाहींत आणि मुसलमानहि नाहींत असले नुकतेच अुदय पावत असलेले परस्थ आणि परकीय तुर्क लोकांचें सैन्य आपल्या संरक्षणासाठीं चाकरीस ठेवणें ही होय. हें तुर्क सैन्य मुसलमान नव्हतें. त्या वेळेपर्यंत तुर्कांनीं मुसलमानी धर्म स्वीकारलेला नव्हता. त्यामुळे खिलाफतीतील अरबी वंशांच्या भानगडीचें त्यांना कांहींच सोयरसुतक नसे. मुसलमानांतील जो पक्ष त्यांना पैसे देई त्याचे वतीनें ते वाटेल त्या अितर पक्षाशीं लढत. अशा तुर्की सरदारांचे हातीं ह्या अरेबियन दुबळ्या खलिफांचें सर्व भाग्य जातांच खलिफा म्हणजे त्यांच्या हातांतलें ऐक बाहुलें होऊन बसलें. खलिफा वासिक हा मरतांना जेव्हां म्हणाला, 'माझे मार्ग माझा लहान पुत्र खलिफा व्हावा' तेव्हां ह्या अमुस्लीम तुर्क सरदारांनीं त्यांना झुगारून दिलें. कारण, तो अृक्ष तुर्क सरदार म्हणाला, 'खलिफाचा तो धाकटा मुलगा खलिफा होण्यास ऐवळ्यासाठीं अयोग्य आहे कीं, महंमद पैगंबरापासून त्याचा जो राजदंड, मुकुट नि झगा प्रत्येक खलिफाला घालावा लागे तो झगा त्या मुलांस फार मोठा होईल!' (Ameer Ali, P. P. 289) त्या आडदांड तुर्कांचा हा नकळत विनोद किती मर्मज्ञ होता!

तथापि पुढें पुढें अनुभवानें तुर्कांचा कल या वरील आक्षेपाच्या अगदीं अुलट होत चालला. जणुं काय तो पैगंबरापासून खलिफांच्या अंगावर अुतरत आलेला झगा लहान मुलासच बेताचा होतो असें त्या तुर्कांना आढळून आलें! कारण लहान मुलेंच खलिफापदावर स्थापण्याचा तुर्क सरदारांनीं पुढें पायंडाच पाडला. खलिफाचे मोठ्या वयाचे वंशज जरी असले तरी त्या सर्वांना दूर सारून कुठल्या तरी नात्यांतलें लहान मूलच आणून तुर्क सरदार त्याला खलिफा करूं लागले. कारण अुघडच होतें कीं, लहान खलिफाचे संरक्षक म्हणून तुर्कांचे हातीं आलेला अधिकार त्यांना बजावतां यावा आणि सारी राज्यसत्ता त्यांच्या हातीं परंपरेनें चालावी. शेवटीं त्या तुर्कांची पीडा अितकी परमावधीला गेली कीं, ८६९ सनांत सेनेचा पगार दिला नाही म्हणून मुताझ

ह्या खिलाफत तुर्कीनी फरफटीत वाड्याबाहेर खेंचलें, त्याला पदच्युत केलें, तुरंगांत कोंबलें आणि ठार मारून टाकलें. कोरेश जातीच्या अबासाअिड खिलाफांची त्यांच्या राजधानींत ही निर्भर्त्सना चालली असतां तिकडे त्यांचे प्रतिस्पर्धी खिलाफाहि त्यांना खाअूं का गिळूं करीत होते. त्यांपैकी

स्पेनचे ओमियेड खिलाफा

हे अत्यंत प्रबळ नि वैभवशाली होते. वर सांगितलें आहे कीं, दमास्कस आणि बगदाद येथील पहिल्या ओमियेड खिलाफांची या कोरेश जातीच्या अबासाअिड खिलाफांनी कत्तल केली. त्या धांदलीत पूर्वी अबदुल रहिमान नांवाचा त्या ओमियेड खिलाफांच्या वंशातील एक पुरुष मोठ्या साहसानें स्पेनकडे निसटून गेला होता. त्यानेंच स्पेनमध्ये मुसलमानी विजय पुरा करून ९७१ त तेथें आपली ओमियेड वंशाची स्वतंत्र खिलाफत स्थापिली. हे स्पेनचे ओमियेड खिलाफा युरोपला थरथर कांपवीत. ह्यांनीच मुसलमानी अर्धचंद्र फ्रान्सच्या राजधानीपर्यंत फडकावीत नेला. तिथें मात्र मुसलमानी विजयाची अप्रतिबंध लाट ख्रिस्त्यांनी शेवटीं थांबविली. चार्लेस मार्टेल-ज्याला ख्रिश्चन मोठ्या गर्वानें Hammerer 'घणघारी' म्हणतात-त्याच्या घणाखाली फ्रान्समध्ये मुसलमानी आक्रमण शेवटीं चक्काचूर झालें. दोन शतकें आपल्या वैभावानें आणि सौंदर्यानें युरोपभर गाजलेल्या ह्या खिलाफांच्या स्पेनमधील त्या दोन सुंदर राजधान्या-कार्दोवा नि तालेडो नगरी ह्या शेवटीं अितक्या दुबळ्या झाल्या आणि मी खिलाफा कीं तूं, ही बाचाबाची ह्या राजवंशांतहि अितकी माजली कीं, एक खिलाफा स्पेनमधील ख्रिश्चन संस्थानांपैकी एकाचें सहाय्य घेअी तर त्याचा प्रतिस्पर्धी दुसरा खिलाफा दुसऱ्या ख्रिस्ती सरदारार्चें ! शेवटीं १४९८ अिसवीमध्ये स्पेनमध्ये एका ख्रिस्ती संस्थानानें मोठी अुठावणी करून

स्पेनमधील मुसलमानी सत्ताच नव्हे

तर मुस्लिम धर्महि नामशेष करून टाकला

आणि तोहि अेखाद्या नाटकी थाटानें ! त्या ख्रिस्ती विजेत्यानें एक दिनांक ठरविला. स्पेनमधील यच्चावत् मुस्लिमांना एक आज्ञा सोडली कीं, त्या

दिनांकाचे आंत अेक तर ख्रिस्ती धर्म स्वीकारा नाहीं तर स्पेन सोडून चालते व्हा ! तेव्हां सहस्रावधि मुसलमान ख्रिस्ती झाले. जे थुरले त्यांना स्पेनमधून हुसकून दिले आणि ज्यांनीं प्रतिकार केला त्या मुसलमानांना सरसकट कापून काढले ! त्या ठरलेल्या दिनांकाला स्पेन असें अगदीं निर्मुस्लिम होऊन गेले कीं, जणूं काय तीन शतके तिथें मुसलमानांचें प्रबळ राज्य म्हणून कधीं झालेलेंच नव्हतें !

अिकडे आशियांत मार्गे सांगितल्याप्रमाणें अि. स. ८७४ नंतर शियांचे अिमामांचा जरी पुरता विद्ध्वंस ह्याला होता तरी हसन-हुसेनची माता आणि महंमद पैगंबरांची मुलगी जी फतिमा तिच्या वंशांत जन्म पावल्याचा अधिकार सांगणाऱ्या महादी नांवाच्या अेका पुरुषानें बंड थुमारून, बगदाद येथील अबासाअिड खलिफांचे विरुद्ध अिजितमध्ये आपली शियांची अेक स्वतंत्र खिलाफत स्थापन केली. तेव्हांपासून

अिजितमध्ये फतिमाअिड वंशाचे खलिफा

राज्य करूं लागले. या वंशांतहि कांहीं प्रबळ नि थोर पुरुष खलिफा होऊन गेले ; परंतु मध्यंतरी बगदादमधल्या खलिफांच्या राज्यांत ज्याप्रमाणें तुर्की लोकांनीं सर्वसत्ता हिसकून आपल्या हातीं घेतली होती त्याच पद्धतीनें या अिजितच्या खलिफांची सर्व सत्ता अितर तुर्की सरदारांनीं बळकावून टाकली. याचे आधींच राज्यलोभानें आणि संधिसाधुपणामुळे अनेक तुर्की सरदार नि त्यांचे अनुयायी ह्यांनीं मुसलमानी धर्म स्वीकारला होता. त्यांपैकी कांहींनीं स्वतःस सुलतान (स्वतंत्र राजा) अशी पदवी घेऊन स्वतःच राज्यपद स्वीकारले आणि अल्पवयी खलिफा हे त्यांच्या हातांतील केवळ बाहुली बनून गेले. बगदाद, दमास्कस, अिजित, स्पेन प्रभृति, स्वतंत्र राजधान्यांतील हे मुसलमानी सुलतान नि खलिफा आपआपसांत झुंजत असतां तिकडे तातरी देशांत जें अेक भयंकर वादळ थुठले होतें त्याच्या सपाट्यांत तीं सारीं मुसलमानी दुबळीं राज्यें अकस्मात् सांपडलीं. हें वादळ म्हणजे

चैंगिझखानची स्वारी

ही होय. चैंगिझखान स्वतः मुस्लीम धर्माचा नि राज्याचा कट्टर द्वेषा होता.

बहुतेक आशिया आणि अर्धा युरोप त्याने आपल्या वज्रपातासारख्या आदळणाऱ्या तातार सैन्याच्या स्वातंत्र्याखाली चिरडून टाकला होता. दमास्कस आणि बगदाद या मुसलमानांच्या दोन्ही राजधान्या त्याने मातीस मिळविल्या. मुसलमानी राज्यांच्या चेंगिझखानाने अुडविलेल्या दुर्दशेचे वर्णन ह्याच ग्रंथाच्या लेखांक २ नि ३ मध्ये दिलेले आहेच.

• तुर्की सुलतान

चेंगिझचे हे प्रलयकर वादळ अपशम पावून जेव्हां आशिया खंड पुन्हां दृष्टिगोचर झाले तेव्हां पहातात तो अुभ्या मुसलमानी जगतांत खलिफा असा अुरला नाही. कांहीं वर्षे अर्शाच खलिफाविना गेल्यानंतर अिजित्तच्या सुलतानाने अबिसियाड वंशातील जो अेक दूरचा पुरुष चेंगिझच्या कत्तलीतून वांचला होता त्यास मोठ्या प्रयासाने अिजित्तला आणविले नि मुसलमानांनी त्यास खलिफा म्हणून मानून १४६१ व्या वर्षी मोठा अुत्सव केला ; पण ह्यापुढे खलिफा म्हणजे केवळ अेक निःशक्त, निस्तहाय्य नि निर्मल्यवत् झालेला धर्माचार्य होता. सुलतानांच्या राजसभेची अेक शोभा नि त्यांच्या लहरीवर नाचणारा अेक तरंग होता. सोळाव्या शतकामध्ये तुर्की सुलतान सेलिम ह्याने अिजित्त घेतल्यानंतर ही शोभाहि ठेवणे बंद केले नि त्या खलिफाकडून खिलाफतीचे सर्वाधिकार आपल्याकडे लावून घेतले. तेव्हां पासून पुढे तुर्कस्थानचे सुलतान हेच मुसलमानांचे खलिफा समजले जाऊ लागले.

सुलतानपदाचा नि खिलाफतीचा संपूर्ण अुच्छेद

शेवटी गेल्या १९१४ च्या महायुद्धानंतर तुर्कस्थानांत तरुण तुर्कांनी जेव्हां तुर्की प्राजकच (Republic) स्थापन केले तेव्हां त्याचे पहिले अध्यक्ष आणि सैन्याधीश जे केमालपाशा त्यांनी शेवटच्या सुलतानाला आणि खलिफाला पदच्युत केले आणि त्या संस्थांचेहि अंतिम विसर्जन केले. ती साविस्तर माहिती ह्या ग्रंथातील वर उल्लेखिलेल्या “ केमालपाशाने केलेले

तुर्कस्थानांतील अरबी संस्कृतीचे अुच्चाटण ” या नांवाच्या २ नि ३ लेखां-
कांत जिज्ञासु वाचकांनी अवश्य वाचावी.

त्याचप्रमाणे ह्या लेखांचे अंतरंग ज्यांना अधिक मर्मज्ञपणे समजून
ध्यावयाचे असेल आणि मुसलमानांच्या धार्मिक नि सांस्कृतिक अंतःकलहाची
नि यथावत् स्वरूपाची रूपरेखा अभ्यासावयाची असेल त्यांनी आमच्या
'जात्युच्छेदक निबंध' या पुस्तकांतील "मुस्लीमांतील पंथोपपंथांचा परिचय"
या लेखाचा पूर्वार्ध नि उत्तरार्ध हे दोन्हीहि लेखांक अवश्य वाचावेत.
('जात्युच्छेदक निबंध' पृष्ठे १८६ ते २१९.)

डॉ. आंबेडकरांना उत्तर

फेब्रुवारी
सन १९३७ खिसवीं

विजयशील हिंदुराष्ट्र !

[“ हिंदूंचें जिणें हें आजच केवळ नव्हे तर सदासर्वदा अखंडित शरणागतीचें नि अेकसारख्या पराभवाचेंच होतें. हिंदु अजूनहि ज्या पद्धतीनें जगत आहेत तीं प्रत्येक हिंदुमात्रास लाजिरवाणी आहे ” असे आरोप डॉ. आंबेडकर यांनीं पंजाबच्या जातपात-तोडक-मंडळाच्या परिषदेतील होअूं घातलेल्यां त्यांच्या अध्यक्षीय भाषणांत केले होते. त्याला स्वा. वीर सावरकर यांनीं या लेखांत आपल्या साधार नि वक्तृत्वपूर्ण, पद्धतीनें उत्तर दिलें आहे.

— T. S. S. —

“ There is not a petty state in Rajasthan that has not its Thermopylae and scarcely a city that has not produced its Leonidas ”

— Todd's Rajasthan

कर्नल टॉडसारख्या परकीय अंग्रजी लेखकानें राजपुतान्याविषयी जे वरील वाक्यांत म्हटलें आहे कीं, तेथें ज्यांत अेकेक थर्मापिली नाहीं असें संस्थान नाहीं. अेकेक लिओनिडास निघाला नाहीं असें नगर नाहीं. तेंच या आसिंधुसिंधु विस्तारलेल्या अखिल हिंदुराष्ट्रासंबंधीहि म्हणतां येईल !

परंतु हें ऐतिहासिक सत्य डोळ्यांआड करून हिंदुराष्ट्राचे शत्रूहि जें सहसा लावीत नाहींत तें दूषण डॉ. आंबेडकर आजकाल येतां-जातां हिंदुराष्ट्रास लावीत आहेत ! हिंदुराष्ट्राशीं त्यांना कोणताहि संबंध ठेवावासा वाटत नसेल तर तो त्यांनीं सुखेनैव तोडावा. आम्ही तो तोडूं अिच्छीत नाहीं; अुलटपक्षीं तो समतेच्या नि ममतेच्या रज्जूनीं अधिक दृढ करण्यासाठीं

यथाशक्ति झटतहि आलों आहों; परंतु हिंदुराष्ट्रावर उपकार करण्यासाठी म्हणूनच काय तें कोणी हिंदुत्वाच्या ध्वजाखाली यावे अशी कोणाची पाय-धरणी करण्याअितके कांहीं आजहि हें हिंदुराष्ट्र स्वाभिमानशून्य वा हतबल वा हताश झालेलें नाहीं ! आणि तशी वेळ दुर्दैवानें कधी आली तरीहि अशा बाजारवुणग्यांच्या औदार्यावर जगण्यापेक्षां हिंदुत्वाच्या सन्मानास्तव झुंजतं मरणेंच कोणताहि मानधन हिंदु श्रेयस्कर मानील !

आंबेडकरांचा आचरट आक्षेप !

“ हिंदूंचें जिणें हें आजच केवळ नव्हे तर सदासर्वदा लाजिरवाणेंच काय तें होतें, हिंदु अजूनहि जे जगत आहेत ते कांहीं त्यांच्या पराक्रमानें नसून दुसऱ्यांच्या पायांखाली सदासर्वदा तुडविले जात असतांहि अशा जिण्याची लाजच त्यांना कधी वाटली नाहीं म्हणूनच काय तें होय ! कालाच्या ओघांत आम्ही जगतां आहोंत, धुरतां आहोंत, याचा हिंदुराष्ट्राला वांटणारा अभिमान पोकळ आहे. कारण हिंदुसमाजाचें जीवन हें सदासर्वदा दासाचें जीवन होतें, अखंडित शरणांगतीचें नि ऐकसारख्या पराभवाचेंच काय तें !!—The Hindus' has been a life of a continuous defeat. It is a mode of survival of which every Hindu will feel ashamed !” अशा आशयाचे आणि अशा कठोर शब्दांचे आक्षेप डॉ. आंबेडकरांनीं पंजाबच्या जातपात-तोडक-मंडळाच्या पारिषदेत होऊं घातलेल्या त्यांच्या एका अध्यक्षीय भाषणांत केलेले आहेत.

डॉ. आंबेडकरांचे वरील आक्षेप हे सर्वथैव खोटे आहेत. जर त्यांत सत्य असतें, तर तें कितीहि कटु असतें तरी आम्हीं त्याचा विषाद मानला नसता. डॉ. महाशयांनीं अस्पृश्यतेच्या आजच्या अत्यंत अन्यायी नि दुष्ट रूढीविषयी जी निर्भर्त्सना केली आहे किंवा जन्मजात जातिभेदाच्या घातक परिणामाविषयी जी जळजळीत टीका केली आहे तिच्या अितक्याच न्याय-निष्ठुरपणें आम्हीहि त्या दुष्ट रूढींना निषेधित आलेले आहों, त्यांच्या झुच्चाटनार्थ झटत आलेले आहों. आमच्या हिंदुराष्ट्राच्या अंगीं आज मुरलेल्या त्यासारख्या अितर अनेक दोषांनाहि आम्ही सडेतोडपणें राष्ट्रहितार्थच आविष्कारण्यास कचरत नाहीं, हें आम्हीं सांगितलेंच पाहिजे असें नाहीं.

आपल्या राष्ट्रीय दोषांना धिक्कारण्याचें साहस आणि प्रतिकारण्याची शक्ति ज्या राष्ट्रांत अुरलेली नसते तें राष्ट्र मृत्युपंथास लागलेंच म्हणून समजावें ; परंतु तसें साहस नि ती शक्ति आमच्या हिंदुराष्ट्रांत आजहि आहे असा आम्हांस पूर्ण भरंवसां असल्यामुळेंच आम्ही आमचे दोष अघडकीस आणण्यास भीत नाहीं. तेव्हां आमच्या राष्ट्राचे असलेले दोष कोणी काढले तर तेवढ्यासाठीं केवळ भावना दुखते म्हणून आम्ही त्यास निषेधूं लागतो असें आमच्याविषयी तरी कोणासहि म्हणतां येणार नाहीं. अर्थात् डॉ. अंबेडकर जें वरील आक्षेपांत म्हणतात कीं, हिंदूंचा अितिहास हा अखंड शरणागतीचाच अितिहास, हिंदूंचें जीवन म्हणजे प्रथमपासून आजपावेतो दास्याचेंच जीवन, 'The Hindus' has been a life of continuous defeat— तें जर अैतिहासिक सत्य असतें तर तो लज्जास्पद आक्षेपहि आम्हीं नाकारला नसतां.

पण तरीहि स्वऱ्या मानधन पुरुषाचें कर्तव्य

'ह्या परिस्थितींतहि काय ठरतें ? ज्या हिंदु राष्ट्रांत, हिंदु वंशांत, आपण जन्मलों नि वाढलों त्या आपल्या राष्ट्राचा मागचा अितिहास असा अखंड शरणागतीचा आहे, आपल्या वाडवाडिलांनीं पराक्रम असा केलेलाच नाहीं, मानधन पुरुष असा आपल्या वंशांत कोणी आढळतच नाहीं, असें ध्यानांत येतांच ज्यांच्या उदरीं जन्मलों त्यांनाच लाथाडून, तशा दुर्गतींत पचणाऱ्या स्वतःच्या वाडवाडिलांच्या पोटीं आम्ही जन्मलोंच नाहीं, स्वतःच्या वाडिलांना वडील म्हणण्याची आम्हांस लाज वाटते असें कापुरुषी रडगाणें गात दुसऱ्याचे वाडिलासच वडील म्हणण्यासाठीं हंपापणें हें का आपल्या पिढीचें कर्तव्य ठरतें ? ' जो बापासि बाप न म्हणे ' असा तो कुपुत्र त्या आपल्या नामर्द पूर्वजांहूनहि नामर्द ठरतो ! आपल्या झाडून साऱ्या पूर्वजांच्या ' अखंड शरणागती ' चा कलंक दिसण्याअितका आणि तो मनांत सलण्याअितका जो स्वतःस मानधन मानतो त्या पुत्राचें कर्तव्य आपल्या बापास बाप म्हणण्याचें सोडून दुसऱ्याचा बाप दत्तक घेणें हें नव्हे ! तर स्वतःच्या पराक्रमानें आपल्या वंशाला लागलेला तो अखंड शरणागतीचा कलंक धुअून टाकीन ही प्रतिज्ञा करून कर्तव्यरणांत उतरणें हेंच होय ! जर माझे पूर्वज दुर्गतींत

पिचत असतील तर मी आपल्या पुरुषार्थानें त्यांस उद्धारीन; माझ्या वंशांत मार्गें कोणी पराक्रम केलेला नसेल नि त्याची लाज मला वाटत असेल तर मीच त्या माझ्या वंशातील पहिला पराक्रमी पुरुष होऊन त्या माझ्या पुसट वंशावळीला जगांतील अतिहासामध्ये सोनेरी अक्षरांत ठळकपणें छापविणें माझ्या कुलशत्रूंनाहि भाग पाडीन; माझ्या पूर्वजांनी कोणाचाहि पराभव केला नाही म्हणून हंसणाऱ्यांचे दांत माझ्यासारख्या पराक्रमी पुरुषाला जन्म देण्याअतका त्यांचा जो बीजभूत पराक्रम होता तो दाखवून त्यांच्याच घशांत घालीन; तितकेंहि न साधलें तरी निदान माझ्या आभीच्या घरांत चूल वा पंती पेटविण्याअतकी देखील चेतना नसल्यामुळें अंधेरच अंधेर पसरलेला आहे ह्यासाठी तिला त्याच भुकेंत नि अंधारांत खितपत सोडून त्या तिच्या दुर्गतीच्या विटंबनेनेच तिच्या शत्रूंची हांजी हांजी करीत, त्यांच्या घरच्या तुकड्यांवर पोट भरीत, त्यांच्या दिव्यांच्या दिवट्या पाजळीत राहाणारा त्या आभीच्या पोटी आलेला जंत न होतां तिच्या त्या निराश नि निरभ्र दुर्दशेचा अंधकार घालविण्यासाठी

आपल्या हृदयाचीच आगकाडी पेटवून

निदान माझ्यापुरती तरी जी कांहीं चेतना, प्रकाश नि श्रूब तिला देतां येतील ती माझ्या आभीला देईन, असाच निश्चय नि प्रयत्न स्वतःस मनुष्य म्हणविणाऱ्यानें केला पाहिजे !

जर खरोखरीच Hindus' Life has been a life of continuous defeat, जर हिंदु राष्ट्राचें जीवन हें अेक अखंड नि संतत पराभवाचेंच जीवन असतें तर आम्हीं तेंहि सत्य न लपवितां किंवा ह्या योगानें हताश न होतां हिंदूंच्या ह्या नि पुढच्या पिढ्यांना असेंच अुत्साहिलें असतें कीं, चला, आतां आपल्या पराक्रमानें त्या 'अखंड पराभवाचें' अुट्टें काढून आपल्या राष्ट्राचा तो कलंक धुऊन टाकण्यासाठीं यापुढें तरी 'हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम्' हा महाभारतीय मार्गच अनुसरूं या !

यावरून हें स्पष्ट होईल कीं, आम्ही आंबेडकरांनीं वारंवार केलेल्या वरील विधानांना जे निषेधू अिच्छितो तें कांहीं तीं कडवट आहेत किंवा आमच्या

राष्ट्राच्या त्यांत केलेल्या निंदेनें आमच्या भावना दुखावतात यास्तवच काय ते नव्हे; तर तरे त्यांची विधाने मुळांतच अगदी खोटी नि खोडसाळ आहेत म्हणूनच काय ते होय. डॉ. आंबेडकरांसारख्या विद्वानाला, हिंदुधर्म-नीतीवर, श्रुतिस्मृतींवर, संस्कृतीवर अनेक व्याख्यानें नि प्रवचनें देत रहाणाऱ्या आणि ग्रंथ लिहिणाऱ्या एका उत्तरदायी (Responsible) पुरुषाला त्यांची ही विधाने कशी सर्वथैव मिथ्या आहेत हे कळण्याअितकें हिंदु अतिहासाचें ज्ञानहि असलेंच पाहिजे - निदान असावयास पाहिजे. तसें असतां हि त्यांनी ज्या अर्थी तापट अविवेकाचे भरीं भरून हिंदुराष्ट्राचे नांवास हे नसतें लांछन अितक्या अमर्यादपणें लावले आहे त्या अर्थी आम्हांस त्यांची ती विधाने नुसती खोटीच नसून खोडसाळहि आहेत, असेंच म्हणणें भाग आहे.

आपल्या पूर्वजांच्या समतेपार्थी त्यांची नसती स्तुति करीत सुटणें हे मूर्खपणाचें असलें तरी माणुसकीस कांहीं अगदीच सोडून नसतें; पण आपल्या पूर्वजांची नसती निंदा करणें किंवा ती कुणी कुत्सितानें जाणूनबुजून तोंडावर केली असतां तिचा तीव्र प्रतिवाद न करतां अकून घेणें हे माणुसकीस लांछनास्पद आहे. हिंदुत्वाचा संबंध, हिंदुराष्ट्राचें नातें, डॉ. आंबेडकरांनी तोडलें असलें तरीहि

केवळ न्यायाच्या, ऐतिहासिक सत्याच्या आणि निःपक्षपाताच्या दृष्टीनें तरी

हिंदुराष्ट्राविषयीं त्यांनीं असलीं अगदीं खोटीं नि खोडसाळ विधाने वारंवार करीत रहावयास नको होतें. अशा भरमसाट निंदेनें हिंदुराष्ट्राच्या सत्कीर्तीपेक्षां निंदकाच्या सत्कीर्तीसच जास्त बट्टा लागतो हे डॉ. आंबेडकरांनीं विसरूं नये. तथापि ते विसरून जर कोणी अशी कुत्सित नि असत्य विधाने वारंवार करीत राहिला आणि जर त्यांचा वेळोवेळीं साधार प्रतिवाद करीत गेलें नाहीं तर अनेकदां अैकतां अैकतां असें असत्यहि सहस्रावधि सामान्य नि अतज्ज्ञ लोकांना सत्यासारखें वाटूं लागून राष्ट्राच्या आत्मविश्वासालाच घक्का पोंचण्याचा अुत्कट संभव असतो, हेहि कांहीं खोटे नाहीं. यास्तव ह्या असत्य विधानांचा निषेध करणें आणि ऐतिहासिक कसोटीस लावून त्यांचा

आणि तो वैदिक नि पौराणिक कालखंडाहि कांहीं लहानसहान नव्हता; शतकांनीं न मोजतां सहस्रांनीं मोजला जावा अितका सुदीर्घ! त्या कालखंडांतील अजिप्शियन, बाबिलोनियन, खाल्डियन, असीरियन प्रभृति हिंदूंच्या त्या काळचीं समकालीन राष्ट्रे आपलें सारें जीवन-कार्य नि जीवन संपवून, मरून, अस्थिशेष वा अष्टिकाशेष वा नामशेषहि होऊन गेलीं !

*

*

*

(२) अतिहासिक काल : प्राचीन खंड

ग्रीकांची स्वारी आणि शेवटीं हिंदूंनीं त्यांची बुडवलेली धूळधाण— अतिहासकालाचे प्रारंभींच शिकंदरानें अि. स. पू. ३२६ वे वर्षीं हिंदुस्थानवर स्वारी केली. वैदिक नि पौराणिक काळांतील दैत्यदानव, असुरनाग, यक्ष-राक्षसादि परकीय शत्रूंशीं दोन हात करून हिंदूंनीं त्यांचा धुव्वा बुडवून दिला आणि त्या कित्येकांच्या बारशाप्रमाणेंच सर्वांच्या बाराव्यालाहि जेवून ते मोकळे झाले ! त्यानंतरचा काळ तो अतिहासकाळ. त्याच्या आरंभींच सर्व पृथ्वी पादाक्रान्त करूं निघालेल्या ग्रीकांसारख्या बलाढ्य शत्रूंशीं सामना देण्याचा प्रसंग ह्या शिकंदराच्या स्वारीमुळे त्यांना आला.

पण ग्रीस देशांतून निघाल्यानंतर सीरिया, अिराणप्रभृति देशविदेश पादाक्रांत करीत आलेल्या शिकंदराच्या दिग्विजयाची लाट ह्या हिंदुस्थानच्या हिमालयीन तटावर आदळतांच फुटून गेली आणि भारतविजेता म्हणवून घेण्याची शिकंदराची खुमखुम तर पंचनद ओलांडतो न ओलांडतो तोंच जिरून गेली ! त्यानें पौरसाचा पराभव केला, पण तो अितक्या निकराच्या लढाईनंतरच कीं ग्रीक सैन्याचें त्यापुढच्या साम्राज्याशीं गांठ घालण्याचें धैर्यच कांहीं अंशीं तरी खचून जावें ! व्यासनादी ओलांडून त्या मगध साम्राज्याशीं गांठ घालण्याचें शिकंदराच्या सैन्यानें साफ नाकारलें, बंड केलें आणि शिकंदराला परत फिरणें भाग पाडलें. ह्या बंडास अितरहि कांहीं कारणें असलीं तरी जर का मगध साम्राज्यामध्ये शिकंदरास अिराणप्रमाणेंच मोकळें रान सांपडण्याचा संभव असता नि चालतां चालतां जिंकतां येण्याअितकें दुर्बल आहेसं त्या ग्रीक सैन्यास वाटलें असतें तर ते मगधाच्या राजवाड्यांत दोनचार चम-

चमीत भोजनसमारंभ अुरकल्यावांचून थोडेच परत जाते ! आणि परत फिरले ते तरी कसै-तर पावलागणिक हिंदूंच्या लहानमोठ्या गणराज्यांनी केलेल्या लांडगेतोडीनें भीक नको पण कुत्रा आंवर असे संत्रस्त होत होत ! त्यांतहि क्वपुद्रक नि मालव येथील हिंदूंच्या गणराज्यांनी शिकंदराला असा अपद्रव दिला कीं, ग्रीक अितिहासकारांना देखील त्यांच्या शौर्याची वाखाणणी केल्या-वांचून राहवेना. त्या दिग्जेत्या शिकंदराला हिंदुवीरांनीं अेकदां तर व्याक्तिशः घेरून घायाळ करून समरांगणांत पाडला ! हिंदूंच्या खड्गाघातानें बेशुद्ध नि रक्तबंबाळ होअून पडलेल्या आपल्या त्या दिग्जयी सम्राटाला मोठ्या कडी-निकडीनें बचावून यावनी सैन्यानें रणांतून त्या दिवशीं वेळींच अुचलून नेलें म्हणून शिकंदर हिंदुस्थानांतून जिवंतपणीं परत तरी जाअूं शकला !

शिकंदर दिग्विजेता होताच होता ; पण तो
भारतविजेता नव्हताच नव्हता !

- पंचनदाच्या पुढें तो पाअूल देखील टाकूं शकला नाहीं. दक्षिण समुद्रा-पर्यंत पसरलेल्या हिंदुराष्ट्रसंघाचा केंसदेखील तो वांकडा करूं शकला नाहीं. दक्षिणेंत तर तो आला ही बातमी सुद्धां पोंचण्याचे आधीं सिंधु ओलांडून तो आला तसा परतलाहि होता ! अेक पंजाब तेवढा त्यानें आपल्या साम्राज्यास जोडला (अि. स. पू. ३२५) ; पण हिंदूंनीं ग्रीकांच्या अधिकांच्यांना पिटाळून लावून तो लगोलग परत घेतला (अि. स. पू. ३२२ चे आंत) ! अवघ्या चार वर्षांचे आंत जगतांतील त्या काळच्या बलाढ्य शत्रूचा पाय हिंदूंनीं हिंदुस्थानांतून रोवला जातां जातांच असा अुखडून टाकला !

पण अितेक्यावरच थांबलें नाहीं. हिंदूंचा हा विजय अप्रत्यक्ष विरोधाचा ; यावनी सैन्याशीं समोरासमोर खड्गास खड्ग भिडवून कांहीं हिंदूंनीं त्यांना धूळ चारली नाहीं, असें कोणी वावदूक म्हणूंच लागला तर त्याचेंहि तोंड बंद पाडणारी घटना ग्रीकांच्या अि. स. पू. ३२२ तील वरील अुच्चाटना-मागोमागच घडून आली. ग्रीकांसारख्या बलाढ्य शत्रूशीं सामना देण्यास पालटलेल्या परिस्थितींत जें अवश्य तें तें जुनें टाकून, चाणक्याच्या अलौकिक प्रतिभेनें नि चंद्रगुप्त मौर्यांच्या पराक्रमानें मगधांत मोठी राज्यक्रांति घडवून

आणली. हिंदुसाम्राज्याचीं सूत्रें त्यांच्या हातीं येतांच ग्रीकांच्या हातांतून हिंदूंनीं पंजाब लगोलग हिसकून घेतला. असें पहातांच शिकंदराचा प्रबळ सेनापति सेल्युकस हा यावनी सैन्यासह पंचनदावर अि. स. पू. ३०५ च्या संधीस पुन्हां चालून आला, तेव्हां सम्राट् चंद्रगुप्तानें त्याला रणांगणांत गांठून अभिमुखसमरांत ग्रीकांचा अितका पूर्ण पराभव केला कीं, पंचनदच नव्हे तर अफगाणिस्थान नि बलुचिस्थान हे प्रांतहि विजयी हिंदुराष्ट्रास देऊन वरतीं अहेर म्हणून ग्रीकसम्राट् सेल्युकसनें आपली कन्याहि हिंदुसम्राट् चंद्रगुप्ताला अर्पिली ! त्या काळच्या जगांतील बलाढ्यांतील बलाढ्य अशा ग्रीकांवर हिंदूंनीं असा निर्विवाद विजय मिळविला ! अि. स. पू. ३०५ च्या आधीं हिंदूंनीं ग्रीक राष्ट्राचा पुरता मोड करून अवघ्या वीस वर्षांचे आंत त्यांची धूळघाण बुडवून दिली आणि हिंदुकुश पर्वतावर हिंदुसाम्राज्याचा ध्वज नेऊन रोवला ! पुढें दोनशें वर्षेपर्यंत हिंदुराष्ट्राकडे पुन्हां डोळा उचलून पहाण्याची ग्रीकांची छाती झाली नाही ! हेंहि ध्यानांत ठेवलें पाहिजे. शिकंदरानें जिकलेलीं आशिया खंडांतील बहुतेक राष्ट्रे ग्रीकांच्या हातीं राहून तेथें त्यांची चिरस्थायीं राज्यें नांदलीं. त्यांच्या दिग्विजयाचे दांत अेका हिंदुस्थानानेंच काय ते पाडले !

त्या काळच्या जगांतील साम्राज्यांमध्ये चंद्रगुप्त-बिंबिसार, अशोकादि मौर्यसम्राटांचें हिंदुसाम्राज्य सर्वतोपरी श्रेष्ठ होतें कीं नाही, स्वतंत्र होतें कीं नाही, प्रबळ होतें कीं नाही तें परस्परें चंद्रगुप्ताचे राजधानींत असलेला ग्रीकांचा राजदूत जो मगस्थेनिस त्यालाच विचारा ! त्या 'देवानाम् प्रिय' अशोकाच्या यशःस्तंभांना विचारा ! ह्या पुराव्याला समोर ठेवलें असतां हिंदूंचें जीवन सतत 'शरणागतीचें' नि 'अखंड पराभवाचें' होतें असें कोणता पिशुन म्हणूं धजेल !

मीनांदरशी युद्धः—सेल्युकसला चंद्रगुप्तानें पराभविल्यानंतर कोणाहि अहिंदूस भारतवर्षाची सीमा अुल्लंघिण्याचें धाडस अव्याहत दीडशें वर्षेपर्यंत झालें नाही ; पण मौर्यवंशाचे बौद्ध राजे पुढें दुबळे झालेले पाहतांच आशियांतील ग्रीक राजांनीं हिंदुस्थानावर दुसरें मोठें आक्रमण करण्याचा घाट घातला. तेव्हां मार्गे नंदवंशीय सम्राट् असेच दुबळे झाल्यामुळें चाणक्य—चंद्रगुप्तानें त्या नंदवंशीय सम्राटांस ठार करून हिंदुसाम्राज्याची सत्ता जशी आपल्या हातीं घेतली होती तशीच वैदिक धर्माचा निस्सीम अभिमानी असलेल्या

सेनापति पुष्यमित्त्रानें त्या दुबळ्या बौद्ध बृहद्रथ राजास मारून या वेळीं हि साम्राज्यसत्ता आपल्या पराक्रमी हातीं घेतली. मगधांत ही राज्यक्रांति होत आहे तोंच ग्रीक राजा मीनांदर हा सिंधु ओलाडून पंचनदांत अि. स. पू. १८० चे संधीस घुसला. ग्रीकांनीं तडाक्यासरशीं चाल करून साकेत घेतलें आणि ते मथुरेपर्यंत चालून आले, तोंच सम्राट् पुष्यमित्त्रानें तेथें त्यांना गांठलें. रणामागून रणामध्ये हिंदुसैन्यानें ग्रीकांस चोप दिला आणि मार्गे रेटित रेटित शेवटीं पुष्यमित्त्रानें मीनांदराचा अितका धुव्वा बुडविला कीं, त्याला घावपळ करीत सिंधूपार होतां होतांच नाकी नव आले. ह्या विजयाची घोषणा करण्यासाठीं हिंदुसम्राट् पुष्यमित्र ह्यानें मोठा अश्वमेधयज्ञ आरंभून आपला यज्ञीय विजयाश्व संचारार्थ सोडला. त्यास कांहीं ग्रीक राजांनीं अडवितांच पुष्यमित्त्राचा पुत्र जो युवराज अग्निमित्र ह्यानें त्यांचाहि मोड केला. हिंदूंच्या अप्रतिरथ पराक्रमाची द्वाही अशी देशोदेशीं गाजवीत तो विजयाश्व परतल्यानंतर पुष्यमित्र सम्राटानें आपला अश्वमेधयज्ञ पुरा केला.

मीनांदरच्या ह्या स्वारीविषयीं हें लक्षांत ठेवलें पाहिजे कीं, मथुरेपर्यंतचा उत्तरपश्चिमेचा अेक प्रांत सोडला तर बाकीच्या स्वाच्या दक्षिणोत्तर अशा विस्तृत भारतवर्षाशीं शिकंदराच्या स्वारीप्रमाणें ह्या स्वारीचाहि लवलेश संबंध आला नाहीं आणि त्या परशत्तुंना आंत येतां येतांच हिंदूंनीं असें लागोलग पिटाळून लावलें.

शक आणि यूची ह्यांशीं महायुद्धः—सम्राट् पुष्यमित्त्राच्या वरील दिग्विजयानंतर हिंदुराष्ट्राला अहिंदु आक्रमणाशीं तोंड देण्याचा म्हणण्यासारखा प्रसंग शंभर वर्षे तरी कांहीं आला नाहीं. त्यानंतर साच्या आशियाला हादरून टाकणाऱ्या शक आणि यूची यांच्या टोळधाडी जेव्हां अुठल्या तेव्हां अिसवी सनाच्या पहिल्या शतकांत हिंदुराष्ट्रालाहि त्यांचा प्रचंड धक्का बसून हिंदूंच्या प्राचीन अितिहासाला अेक तत्कालीन लांछन लागावें अितका आमचा पराभव झाला. ग्रीकांच्या आक्रमक सैन्यांना हिंदुस्थानांत घुसतांच जसें अेका दशकाचे आंतच चंद्रगुप्तानें वा पुष्यमित्त्रानें पुन्हां सिंधूपार पिटाळून लावलें तसें या शक-यूचींचें पारिपत्य लागोलग कोणी करूं शकला नाहीं; अुलट काश्मीर, पंजाब, सिंध, काठेवाडप्रभृति प्रांतांत त्यांची राजसत्ता चिरस्थायीपणें स्थापिली जाअून त्या अहिंदु राजवंशांनीं अुज्जयिनीप्रभृति दोन-तीन राज-

घान्यांतून दोन-अडीच शतके तरी राज्य करू शकवें, ही वस्तुस्थिति त्या कालखंडापुरती लज्जास्पदच समजली पाहिजे.

परंतु असा तात्कालिक पराभव होणे आणि दोनचार प्रांत शत्रूचे हातीं पडणे हे निराळे आणि तो अल्पांशीं नि अल्पकालीन पराभव झाला म्हणून त्या यच्चयावत् राष्ट्राचें यच्चयावत् जीवनच 'संतत पराभवाचेंच काय तें होय' असें अप्रमाण नि आचरट विधान करणे हे निराळे !

विषप्रयोगाच्या संकटांत बलिष्ठ भीमसेनहि मूर्च्छित होऊन डोहांत बुडाले, त्या वेळीं कित्येक नागांनीं त्यांना विळखून टाकले, कित्येक बेडके त्यांच्या डोक्यावर नाचलीं, पण त्या नागांच्या त्या विपासहि पचवून त्या विषप्रयोगाच्या बेशुद्धीतूनहि ते सांवरले आणि त्या विषप्रयोगाचा सूड त्या त्या दुःशासनांचा कंठजाळ फोडून घेते झाले हेंच भीमाचें भीमपण ! पण ते विसरून आणि त्या तात्कालिक बेशुद्धीसच भीमसेनाचें संबंध जीवन समजून "भीमाचें जीवन म्हणजे एक अखंड बेशुद्धीच होती, जन्मभर त्या दुबळ्याचे डोक्यावर बेडके नाचलीं" असें जर कोणी ट्रांक्ट्रांक्टू धजेल तर ते कोणी फुगीर बेडकच काय ते !

शक-यूचांच्या भारतावर कोसळलेल्या या आपत्तीचीहि गोष्ट तशीच आहे. गुजरातपर्यंत त्यांची सत्ता चालू होती. भारतीयांस त्यांचा यशस्वी प्रतिकार करवला नाहीं; पण त्या अवधीत आंध्रीय हिंदु सम्राटांनीं आपली शक्ति एकवटून शक लोक नर्मदा अतूरून येतात तोंच त्यांशीं गांठ घातली. प्रथम त्यांना नर्मदेपार हुसकले आणि मग आंध्राचा प्रबळ हिंदु नृपति गौतमीपुत्र विलियनकूर शालिवाहन ह्यानें शकांच्या हातून उत्तरेकडील प्रांतामागून प्रांत परत घेत शेवटीं शकांचा प्रत्यक्ष राजा नहपान कषहराट यास तुमुल संग्रामांत पराभववून ठार मारले ! त्या हिंदु विजेत्याची आजी जी गौतमी तिला आपल्या वीरपुत्रानें अहिंदूंचा असा सूड अुगविल्याची बातमी कळतांच अितका परमहर्ष झाला कीं, त्याची स्मृति कालें येथील शिलालेखांत नित्याची कोरून ठेवली जावी ! अि. स. १०६ ते १३० पर्यंत ह्या प्रतापी गौतमीपुत्रानें राज्य केल्यानंतर त्याचा पुत्र राज्यावर बसला. तोच प्रख्यात शककर्ता पुलुमायी शालिवाहन हा होय ! त्यानें अुज्जयिनीचा दुसरा पराक्रमी राजा जो रुद्रदामन त्याचाहि पराभव केला.

अि. स. ३२० चे संधीस वैदिक धर्माभिमानी गुप्त वंशाच्या हातीं जेव्हां अुत्तरेच्या हिंदु साम्राज्याचीं सूत्रें गेलीं तेव्हां त्याचा पराक्रमी संस्थापक सम्राट् चंद्रगुप्त यानें अुत्तरेच्या यूचींचा नि शकांचा अुच्छेद मांडला. त्याचा पुत्र सम्राट् समुद्रगुप्त, ज्यास विदेशी अितिहासकाराहि भारतीय नेपोलियन म्हणतात, त्यानें पंचनदांत घुसून शक-यूचींशीं दोन-तीन पिढ्या चाललेल्या त्या महायुद्धांत विजयामागून विजय मिळवीत त्या परकीयांची धूळधाण अुडविली ! त्याचा पुत्र सम्राट् चंद्रगुप्त (द्वितीय) होय. विक्रमादित्य तो हाच ! कनिष्कापासून बळावलेली शक-यूचींची सत्ता त्यानें साफ लयाला नेली. त्यांचा शेवटचा शत्रु जो रुद्रसिंह त्याचा हिंदुसैन्यानें पुरतापराभव करून त्याची राजधानी जी अुज्जयिनी तीहि घेतली. सिंधु नदीपासून पूर्व, पश्चिम, दक्षिण सिंधुपर्यंत जिकडे तिकडे हिंदुराष्ट्राचे विजयदुंदुभी पुन्हां अप्रतिरथपणें दुमदुमूं लागले.

जवळजवळ दोनशें वर्षे काश्मीर ते नर्मदेपर्यंतचा सिंधु गंगेच्या-मधील भारतीय प्रदेश शक-यूचींच्या परकीय सत्तेखाली होता. हिंदु वंशांनीं रणामध्ये त्यांचा चक्काचूर अुडविला, हें तर झालेंच ; पण त्या सामरिक विजयापेक्षांहि अेक अत्यंत गौरवास्पद असणारा दुसरा जो विजय हिंदूंनीं त्या लाखों शक-यूचींवर मिळविला, तो होता सांस्कृतिक विजय ! वास्तविकपणें शक-यूची अंतःआले तेव्हांच काय ते खरे परकीय होते, खरे शक-यूची होते ; पण जेव्हां अि. स. १३० च्या संधीस कनिष्कानें बौद्धधर्म आणि अितरांनीं वैदिक धर्म स्वीकारला तेव्हांच हिंदूंनीं त्यांना खऱ्याखऱ्या अर्थी पाडाव करून टाकलें ! अेक शतकाचे अंत हिंदुसंस्कृतीचा ध्वज त्या शक-यूचींच्या राजधान्यांवर नि राज्यांवर फडकूं लागला ! त्यांच्यांतील सहस्रावधि जनतेनें नि शतावधि राजपुरुषांनीं, मोठमोठ्या राजवंशांनीं, वैदिक धर्म, भाषा, देश, वेष स्वीकारला-कित्येकांनीं बौद्ध ! हिंदुराष्ट्रानें त्यांचीं राज्येच काय तीं छिनावून घेतलीं नाहींत तर त्यांचें स्वत्वसुद्धां सर्वस्वीं छिनावून, महासर्प जसा त्याच्या प्रचंड जबड्यांत घुसणाऱ्या हरिणाला जिवंतच्या जिवंत गिळून पचवितो तसें हिंदुसंस्कृतीनें तिच्या जबड्यांत घुसणाऱ्या त्या लाखों शक-यूचींना आपल्या प्रखर जठराशीं गिळून गाळून नुसतें पचवून टाकलें, त्यांनाच हिंदु करून सोडलें !

आपल्या ह्या अि. स. ३०० ते ४०० च्या पराक्रमी कालखंडास विदेशीय अिग्रज अितिहासकाराहि (Golden Age) स्वर्णयुग म्हणून संबोधतात. सुदैवानें त्याच वेळीं चीन प्रवासी फाहाअिन हा भारतवर्षांत आला होता. मगस्थेनिसप्रमाणेंच त्यानें ह्या काळच्या हिंदु राष्ट्राच्या पराक्रमाचें, सुस्थितीचें नि वैभवाचें जें वर्णन लिहून ठेवलें आहे तेंच कुत्सित निंदेस सांगेल कीं, त्या काळीं देखील हिंदूंचें जीवन पराजयाचें वा शरणागतीचें नसून शत्रूंना दांती तृण धरविणाऱ्या पराक्रमाचें, राष्ट्रस्वातंत्र्याचें नि त्याच्या जगांतील प्रबलतम साम्राज्याचें होतें !

हूणांची स्वारी :—ह्या अैतिहासिक काळांतील प्राचीन खंडामध्यें हिंदु-राष्ट्राला ज्या शेवटच्या राक्षसी शत्रूस तोंड घावें लागलें त्या हूणांविषयी अितकेंच सांगतों आणि अितकेंच सांगणें पुरेहि आहे कीं, जी शक्यूर्चीची गोष्ट तीच हूणांची. या हूणांच्या प्रचंड प्रलयसमीरानें युरोपांतील रोमन साम्राज्याची कंबरच मोडली. रशिया ते चीनसुद्धां अुभें जग अुलथेंच्या पालथें घातलें. पण हिंदुस्थान ? हिंदुस्थानांत त्यांचा पाय शकांअितकाहिं रोंवला गेला नाहीं. त्यांनीं केलेला हिंदुस्थानांतील अुत्पात जितका भयंकर होता तितकाच त्यांचा अुच्छेदाहि त्वरित झाला. पंजाबांतून घुसून त्यांचा पुढारी तोरमाण ह्यानें ५०० सनाचे संधीस माळव्यापर्यंत आक्रमण केलें. ५०२ मध्यें त्याचा पुत्र मिहिरगुल गादीवर बसला आणि लगोलग हिंदुराजांचा प्रबळ संघ अेकवटून हिंदूंचा प्रतापी सेनापति जो यशोवर्धन त्यानें हूणांना रणांगणांत चोपून काढीत पंजाबापर्यंत रेटलें आणि शेवटीं अेका तुंबळ संग्रामांत मुलतानजवळ कोरूर येथें त्यांचा पूर्ण पराजय करून रणाग्नींत त्यांची हिंदुस्थानांतील राज्यसत्ता भस्म करून टाकली आणि जे सहस्रावधि हूण लोक मार्गें राहिले त्यांची बर्बरता ब्राह्मणांनीं यज्ञाग्नींत भस्म केली ! —त्यांना हिंदूच करून टाकलें !! Can this be called a life of continuous surrender or submission ? No, it is a life of Virile Triumph !

हिंदूंचें जागतिक आणि सांस्कृतिक साम्राज्य

या कालापर्यंत हिंदुराष्ट्रानें आपलें स्वतःचें राजकीय स्वातंत्र्य नि राजकीय वर्चस्व आसिंधु-सिंधु भरतखंडांत भरभराटत ठेवलें होतें. अितकेंच

नव्हे तर मोठमोठी नौसैन्ये, नौसाधने [आरमारें] शुभारूढ हिंदुमहासागरापलीकडे असलेल्या देशांवरहि आपल्या सांस्कृतिक साम्राज्याप्रमाणेच जें राजकीय साम्राज्य प्रस्थापिलें होतें तेंहि या अि. स. १००० पर्यंतच्या कालखंडापर्यंत अचाधित ठेवलेलें होतें. मिसर (अजिप्त) पासून मेक्सिकोपर्यंत बुद्धकालाच्याहि अनेक शतकांचे आधीं हिंदूंनीं स्थापिलेल्या राजकीय साम्राज्याच्या आमच्या पौराणिक किंवा पाश्चिमात्यांनीं लिहिलेल्या दंतकथात्मक ग्रंथांतील अस्पष्ट अुल्लेखांना आपण या लेखापुरतें सोडून देऊं. अगदीं ताम्रपट, शिलालेख, अुत्खनन अित्यादींच्या सहाय्यानें परकीय फ्रेंच आणि डच संशोधकांनीं निर्विवाद म्हणून लिहिलेल्या अितिहासाप्रमाणेच सिद्ध आहे कीं, अिसवी सनाचे आरंभापासून तीं सन १००० पर्यंत आज ज्याला सयाम, जावा, सुमात्रा, बाली, आनाम, हिंदुचीन (अिंडोचायना) म्हणतात, त्या सर्व देशांत भारतीयांचीं राज्ये थाटलेलीं होतीं. तिकडे चीन सम्राटांच्या सैन्यावर अनेक लढायांत भारतीय सैन्यानें विजय मिळविले. तेथील नगरांचीं, देशांचीं, पर्वतांचीं, नद्यांचीं भारतीयांनीं ठेवलेलीं संस्कृत नांवे रूढ झालेलीं होतीं. तीं आजहि बहुतांशीं तशींच टिकून राहिलेलीं आहेत. मलय (आजचा ' मलाया ') साम्राज्य हें तीन-चार शतके अत्यंत प्रबळ म्हणून गाजलें होतें. " अहो, पण तीं भारतीय बुद्धपंथीयांचींच राज्ये होतीं ! " असा निरर्थक श्लेष सुद्धां काढण्यास कोण्या हिंदुद्वेष्या वाव-दुकाला अिथें अवकाश नाही ! कारण तीं सारीं राज्ये क्षत्रियादि वैदिक धर्माभिमानांनीं राजांनींच स्थापलेलीं होतीं. बुद्धभिक्षुंप्रमाणेच शैव-वैष्णवादि पंडिताहि भारतीय धर्म नि संस्कृति यांचा प्रचार करीत होते. या आठ-नव्वे शतके चाललेल्या हिंदूंच्या भिन्न भिन्न राजवंशांतील नांवेच पहा ! चंपा (अनाम ते हिंदुचीन) त्या राज्यावर अि. स. ३८० मध्ये राजा भववर्मा हा बलाढ्य राजा राज्य करीत होता. त्याच्या राज्यांतील विभागांचीं नांवे अमरावती, विजय नि पांडुरंगपूर अशीं होतीं. वेदपारंगत म्हणून त्यांची ख्याति होती. चीनच्या राजानें चंपावर केलेल्या अेका प्रबळ चढाईंत चंपा राज्य धुळीस मिळण्याचा प्रसंग आला असतां नवे भूदल नि सिंधुदल शुभारूढ चिनी सैन्याचा नि सत्तेचा ज्यानें ५२६ मध्ये धुव्वा अुडविला त्या हिंदु-राजाचें नांव रुद्रवर्मा होतें. अशींच अिद्रवर्मा, पुरुषोत्तम, श्रीहरिवर्मा

प्रभृति राजांची नावेच सांगतात कीं, ते वैदिक धर्माभिमानांनी कषत्रिय राजे होते. कंबुज (Cambodia) चें हिंदुराज्यहि असेंच होतें. सयामच्या राजवंशांत राजाराम पहिला, राम दुसरा असे सहासात राजे राम या नांवानेच होऊन गेले. अलीकडेच राजत्याग केलेल्या राजांचेहि नांव “राम” च्च हे वृत्तपत्रांच्या चालचलाअू वाचकांनाहि ठाऊक आहे. बुद्धांप्रमाणेच शंकराचीं नि विष्णूचीं प्रचंड मंदिरे या साऱ्या देशांतून अुभारलेलीं होतीं. रामायण, महाभारत यांचीं पारायणे नि राममंदिरांतून त्यांच्या कथांचीं लोकनाट्ये होत होतीं. बुद्ध भिक्षु नि वेदविद् ब्राह्मण यांचा सन्मान सारखाच होआी. राज्याभिषेक ब्राह्मणांच्या करवीं वैदिक संस्कारांनीं होत. हिंदूंच्या त्या बृहत्तर भारतीय राजकीय दिग्विजयांत त्यांनीं स्थापिलेलीं राज्ये न्यूनतम नअूशें वर्षे तरी भरभराटलेलीं होतीं. हीं बहुतेक राज्ये मलय, पांड्य, चेर, चौल, कर्लिंग नि आंध्र ह्या हिंदुराजवंशांनीं आणि केव्हां केव्हां सर्वसाधारण हिंदु जनतेतच निर्माण झालेल्या पराक्रमी पुरुषांनीं स्थापिलेलीं होतीं. अिकडील समुद्रांतून भारतीयांची शेवटची अुल्लेखनीय स्वारी म्हणजे पांड्य राजाचें अेक बलाढ्य सिंधुदल घेअून ब्रह्मदेशावर केलेली स्वारी होय. ब्रह्मदेश जिंकून परत येतां येतां अंदमान द्वीपपुंजहि त्यानें हस्तगत केला नि नंतर त्या स्वारीच्या गौरवार्थ भारतांत आल्यावर अेक जयस्तंभ अुभारला. ही घटना अकराव्या शतकांतिलच होय.

पण परकीयांनीं केव्हां केव्हां तरी

हिंदूंचा पराभव केलाच ना ?

पण अितक्या परकीयांनीं हिंदूंवर स्वाऱ्या करून तात्कालिक विजय तरी मिळविलेच कीं नाहीं म्हणून विचाराल तर आम्ही विचारूं कीं, ग्रीस देशाच्या शौर्याची खरी कसोटी केव्हां लागली असें युरोपियन ग्रंथकार मानतात ? त्यांच्यावर जेव्हां पर्शियनांसारखे परकीय प्रबळ लोक चालून आले, ग्रीस जवळजवळ त्यांनीं गिळला आणि तरीहि हतोत्साह न होतां ग्रीकांनीं त्यांना शेवटीं पिटाळून लावलें, तेव्हांच ना ? मग त्याच कसोटीनें ह्या लेखावर अुद्धृत केलेल्या टॉडच्या वाक्याप्रमाणें तशा थर्मापिली नि लिओनिडास ज्या भारतांत पावलोपावली आढळून आले त्या भारताच्या

पराक्रमाचीहि खरी कसोटी तीच कां समजू नये? ग्रीस, रोम, अँग्लंड, फ्रान्स, जर्मनी, अिटली, रशिया, चीन यांच्या जीवनकालांतहि परचक्राची दहा दहा आक्रमणे आणि पारतंत्याची शतके आढळत नाहीत का? अेका टीचभर ब्रिटनचीच गोष्ट घ्या. रोमन्स, अँजल्स, सॅक्सन्स, डेन्स, नॉर्मन्स किती परकीयांनी कितीदां तें बेट जिंकून तिथें राज्ये चालविली!! मग तेवढ्यासाठी त्या ब्रिटनचें किंवा त्या अितर राष्ट्रांचें जीवनहि 'A life of continuous defeat' आहे, अखंड शरणागतीचेंच आहे असें म्हणण्याची तुमची छाती आहे काय? त्यांच्याविषयी तसें जें तुम्ही म्हणूं शकत नाही तें अेवढ्याचसाठी ना, कीं जरी परचक्रें त्यांच्यावर आलीं नि त्यांच्या राजधान्याहि शत्रूंनीं घेतल्या तरी शेवटीं त्या त्या राष्ट्रांनीं त्या शत्रूंना जिंकून स्वराष्ट्र राखलें, शत्रूच्या आहारीं नित्याचें जाअूं दिलें नाही; तर मग त्या कसोटीसच ज्या ह्या हिंदुराष्ट्राचा प्राचीन अितिहासकाल शतपट अधिकपणें अुतरत आहे त्या हिंदुराष्ट्राविषयी 'The Hindus' life has ever been a life of continuous defeat' असें निर्लज्ज विधान करणें हा निव्वळ शिवराळपणाच ठरत नाही का?

त्यांतहि हें ध्यानांत ठेवलें पाहिजे कीं, ग्रीक वा शक वा यूची वा हूण हे कोणीहि आमच्या सीमा-प्रांताबाहेर फारसे घुसूं शकले नाहीत, गंगा अुतरुं वा विंध्य ओलांडूं फारसे शकलेच नाहीत!

हूणांना नामशेष करून टाकल्यानंतर

काश्मीर ते नेपाळ, द्वारका ते कामरूप-हिमालयापासून लंकेपर्यंत हिंदूंचें साम्राज्यच पुन्हा भरभराटलेलें होतें. त्याची साक्ष श्रीहर्ष नि पुलकेशी ह्या अुत्तर-दक्षिण हिंदुस्थानांतील दोघां दिग्गजांच्या रक्षणाखालीं भारतवर्ष नांदत असतां आलेला प्रख्यात चिनी प्रवासी जो युवानचंग (ह्यूअेनत्संग) त्याचें जगत्प्रसिद्ध प्रवासवृत्त देतच आहे! सम्राट् श्रीहर्ष अि. स. ६४६ चे संधीस वारला. आमच्या अैतिहासिक काळाचा प्राचीन खंडहि येथेंच संपला!

(३) औतिहासिक काल : अर्वाचीन खंड

हिंदुराष्ट्रावर पूर्वी झालेल्या कोणत्याहि आक्रमणापेक्षां मुस्लीमांचें आक्रमण हेंच अत्यंत भयंकर आणि दीर्घकालीन असें झालें.

निष्कारण बाष्कळ आत्मनिंदा ही जशी राष्ट्रघातक तशीच निष्कारण नि बाष्कळ आत्मप्रौढीहि राष्ट्रघातकच असते. झालेला पराजय मान्य करण्यास ते कचरतात कीं, ज्यांना ज्यांना त्या पराजयांचा सूड घेण्याची अंगांत धमक नसते !

तशी अत्यंत घनघोर संकटांतूनहि झुंजून त्यांना जिंकून, पुरून अुरणारी धमक हिंदुराष्ट्राच्या रोमारोमांत भिनलेली असे आणि तिच्या बळावर त्या हिंदुराष्ट्रांनें पराजयांचा पुरा पुरा सूड पुन्हां पुन्हां अुगविला हें आमच्या राष्ट्राच्या युगव्यापी अितिहासाच्या या लेखांतील आतांपर्यंत केलेल्या समीक्षणवरून निर्विवादपणें सिद्ध झालेलेंच आहे. म्हणूनच मुस्लीमांच्या भयंकर आक्रमणामुळें पहिल्या तीन-चार शतकांत हिंदूंचे पराभवामागून पराभव होत गेले. हें सत्य जसें घडलें, तसेंच पण ज्या प्रमाणांत तें घडलें त्याच प्रमाणांत काय तें स्पष्ट न सांगण्याचा भेकड यत्न आम्ही मुळाच करीत नाही. औतिहासिक वर्णन हा ह्या लेखाचा विषयच नव्हे, तर त्या अितिहासाचें धांवतें समीक्षण हाच अेवढा या लेखाचा जो विषय आहे, त्यास अनुसरून आम्ही अेका वाक्यांतच स्पष्टपणें सांगून टाकतो कीं, साधारण अि. सन १००० व्या वर्षापासून मुस्लीमांशीं हिंदूंचें जें महायुद्ध घडलें गेलें त्यांत साधारणतः सन १५०० पर्यंत हिंदुसैन्यांच्या मुस्लीम सैन्यांशीं जिथें जिथें मोठ्यामोठ्या लढाया झाल्या तेथें तेथें शेंकडा नव्वद लढायांत हिंदु पक्षाचा धुव्वा अुडत गेला.

हिंदु-मुस्लीम महायुद्धाच्या पूर्वार्धातील हिंदुराष्ट्राच्या या सतत पराभवानें कोणाला आनंदाची अुकळी फुटत असेल तर त्यांच्या त्या आनंदांत तेवढ्या प्रकरणीं विरजण घालण्याचा मोह आम्हांस मुळींच होणार नाही ; पण ज्याप्रमाणें मुसलमानांनीं पूर्वार्धांत अफगाणिस्थानापासून तों कन्याकुमारीपर्यंत हिंदूंच्या शेंकडा नव्वद लढायांमागून लढायांत धुव्वा अुडवीत आणि हिंदूंचीं राज्यामागून राज्यें घेत सर्व भरतखंडभर ' हिरवा

चांद' फडकविला, त्याचप्रमाणें त्यांना प्रत्येक पावली टकरा देत देत, प्रतिकार करीत करीत त्या शतकव्यापी शस्त्रसंघर्षांत शेवटीं जेव्हां हवी ती ठिणगी पडून सह्याद्री पेटला, तेव्हां हिंदुविक्रमापुढें मुसलमानांसही पळतां भुभी थोडी झाली ! तोडीस तोड अुडाली ! साधारणतः सन १६०० पासून तों १७९३ पर्यंत जेथें जेथें हिंदुसैन्याची मुसलमानी सैन्याशी लढाई जुंपली तेथें तेथें शेंकडा नव्वद लढायांत हिंदूंनीं मुसलमानांचा धुव्वा अुडाविला. मुसलमानांच्या बादशाह्यांमागून बादशाह्या नि नबाबामागून नबाब बुडवीत हिंदूंच्या सेना मराठ्यांच्या सेनापत्याखालीं प्रत्यक्ष अटकेवरील ' हिरव्या चांदाला ' धुळींत लोळवून तिथें भगवा ध्वजच अुभारत्या झाल्या !

भाअसाहेब पेशव्यांनीं अकबर-अवरंगजेबाचें बादशाही तक्त हिंदु घणाचा घाव घालून अकषरशः फोडून टाकलें ! भाट-चारणांच्या जयघोषांनीं आकाश दुमदुमूं लागलें.

॥ आज सात शतकानें पार्यीं मिरवित सोनेरी तोडा ॥

॥ पुनरुपि अजी हिंदुजयाचा पिअी सिंधुचें जल घोडा ॥ १ ॥

॥ हिंदुविरांचा कीं श्रीशें असे यशस्वी हट केला ॥

॥ आज हिंदवी जरिपटका कीं पुन्हा पांचला अटकेला ॥ २ ॥

त्यांतहि हें ध्यानांत ठेवलें पाहिजे कीं, मुसलमानांशीं हें सप्तशतकव्यापी महायुद्ध लढवीत असतांनाच ' फिरंगाण ' (युरोप) मधील अंग्लिश, डच, पोर्तुगीज, फ्रेंच प्रभृति राष्ट्रांशींहि हिंदूंना टक्कर घावी लागत होती. ह्या सर्व परकीयांशीं हिंदूंचें पुढारीपण घेअून विशेषतः महाराष्ट्र हा भूमीवर नि समुद्रावर समकालीन नि सतत युद्ध अुजवीत राहिला. भाट गातात :—

॥ पठाण, मोंगल, तुर्क, अिराणी, हवशी, शिद्दी परोपरी ॥

॥ पोर्तुगीज वलंदाज फिरंगी अंग्रेजादिक गौरखली ॥ १ ॥

॥ अिराणपासुनी फिरंगाणपर्यंत शत्रुची अुढे फळी ॥

॥ सिंधुपासुनि सेतुबंधपर्यंत रणांगण भू झाली ॥ २ ॥

॥ तीन खंडिच्या पुंडांची ती परंतु सेना तुडवीली ॥

॥ सिंधुपासुनी सेतुबंधपर्यंत समर भू लढवीली ॥ ३ ॥

ह्या कालखंडाचे शेवटीं मुसलमानांच्या राजसत्तेचा चककाचूर अुडवून

हिंदुस्थानामध्ये पुनरपि हिंदुराज्य जिंकडे तिकडे कसें प्रस्थापित केले गेले ते अुल्लेखिलेल्या ओळीतच निर्विवादपणे दिसून येतील. जवळजवळ काबूल-नदीपासून काश्मीर, पंजाब, पतियाळापर्यंत शीख-रजपूत-जाटांची हिंदुराज्ये, नेपाळांत गुरख्यांचे हिंदुराज्य, दिल्लीपासून तंजावरपर्यंत आणि काठेवाड-पासून ओरिसापर्यंत मराठ्यांचे हिंदुसाम्राज्य आणि खाली म्हैसूर, त्रावणकोरची हिंदुराज्ये !! सात शतके लढत लढत सतराव्या शतकाच्या आरंभी आरंभी हिंदूंनी हिंदुस्थानातून मुसलमानी राजसत्तेचा असा पुरा पुरा नाथनाट केला होता !

पण आज ? आज हिंदुस्थान अंग्रेजांचे हातांत आहे ते ? त्यास अुत्तर अितकेच की, तो प्रश्न अजून अनिर्णित आहे. त्या 'आज'चे अुत्तर अुद्यां किंवा परवां देतां येतील !

हिंदूंच्या अेकंदर जीवनाविषयांचा प्रश्न अिथे प्रस्तुत होता. त्यासाठी हिंदु-अितिहासाचे गेल्या पांच सहस्र वर्षांचे धांवते समालोचन वर केलेले आहे. हिंदुराष्ट्रावर अनेक आपत्ति अशा आल्या की, त्यांच्या फटकांच्यासरशी मोठमोठी राष्ट्रे नामशेष होऊन गेली; परंतु क्वचित् चीनचा अपवाद सोडतां जगाच्या अितिहासांत अशा अनेक आपत्तीशी अुंजून, अनेक बलाढ्य शत्रूंना पादाक्रांत करून शतकव्यापी महायुद्धे लढवून जर कोणते राष्ट्र आज पांच सहस्र वर्षे आपले अस्तित्व आपल्या पराक्रमाने टिकवून राहिले असेल, आपले स्वातंत्र्य पुन्हा पुन्हा प्रस्थापित करित आलेले असेल, आपल्या धर्माचा, आपल्या संस्कृतीचा, आपल्या अंतिम अजिंक्यतेचा प्रभाव गाजवित आलेले असेल तर ते हिंदुराष्ट्रच काय ते होय ! भयंकर जीवनकलहांत ते अुंजत राहिले, जिंकित राहिले, म्हणून हे हिंदुराष्ट्र जगले आहे. राष्ट्राराष्ट्रांच्या साऱ्या प्रति-पक्षांमध्ये ते आपल्या चिवटपणाने नि प्रबळतेने या जीवनकलहाच्या स्पर्धेत निसर्गनियमाप्रमाणे जगावयास योग्य ठरले—In the struggle for existence it proved fittest to survive—म्हणून हे हिंदुराष्ट्र आजहि जिवंत आहे. हिंदुराष्ट्राचा अितिहास अपजयशील नसून कोणत्याहि राष्ट्रापेक्षां तो अुत्कटपणाने विजयशीलच आहे !

हिंदुसंघटकांनी आपल्या राष्ट्राचा

अतिहास कसा लिहावा नि वाचावा ?

[ज्याच्या अतिहासाचें पहिलें पान अज्ञातच आहे पण दुसऱ्या पानापासूनच अतिहासहि पृथ्वीवरील इतर कोणत्याहि राष्ट्रांपेक्षां प्राचीन कालांतून प्रारंभ होत आहे त्या या आपल्या हिंदुराष्ट्राचा अतिहास कसा अभ्यासावा यासंबंधी आपले विचार स्वा. वीर सावरकरांनी या लहानशा लेखांत अगदीं त्रोटकपणें मांडले आहेत.]

— प्रकाशक]

अतिहास कसा लिहावा नि वाचावा ह्या सर्वसाधारण प्रश्नावरच अेक प्रबंध लिहावा असा विचार माझ्या मनांत अनेक वर्षे घोळत आहे; पण नैमित्तिक राजकारण नि समाजकारण हेंच परिस्थिति—प्राचल्यामुळें जीवनाचें मुख्य कर्तव्य होअून बसलें आणि तें पार पाडतां पाडतांच जीवनाचा दिवस संपत आला. त्यायोगे जीं अनेक साहित्याचीं नि विज्ञानाचीं आवडीचीं कामें राहून गेलीं त्यांतच हा प्रबंधहि आजवर अिच्छेचे फाटकापार्शी अडकून पडला आहे; परंतु सध्यां आपल्या हिंदुराष्ट्राच्या अस्तित्वासाठीं सुद्धां जी झुंज अनिवार्य झाली आहे ती लढण्यासाठीं अितर साधनांप्रमाणेंच प्रत्येक हिंदुसंघटकाला आपल्या हिंदुस्थानचा अतिहास कसा लिहावा नि वाचावा, हिंदुसंघटनाला वर्तमानकालांत अधिक बलशाली करण्यासाठीं भूतकालाचा कुठवर नि कसा अुपयोग करून घ्यावयाचा हें कळणें अगदीं अवश्य आहे. नाहीं तर संघटनाच्या ठार्यां विघटना होण्याचें भय अंहे. आपल्या हिंदुत्ववादाच्या बौद्धिक मांडणीमध्ये हिंदुस्थानचा अतिहास हिंदुसंघटकांनी कसा लिहावा नि वाचावा हाहि अेक अध्याय अवश्य हवा. त्याविषयी या लेखांत कांहीं प्राथमिक विधेयें (Points) तेवढीं अगदीं संक्षेपतः देत आहें.

प्रत्येक हिंदुसंघटकानें हिंदुस्थानच्या वैदिककालापासून तो आजपर्यंतच्या अतिहासाचा हिंदुत्वाच्या विशिष्ट दृष्टिकोनांतून अभ्यास केलाच पाहिजे. आपल्यापैकी जे पुढारी, पत्रकार, अध्यापक, शिक्षक, बौद्धिक वर्गचालक, वक्ते असे असतील त्यांनी तर आपल्या अतिहासाचे विशेषज्ञ झालेच पाहिजे. देवदैत्य, देवदानव, सुरासुर, आर्यानार्य या द्वंदांचा अर्थ काय तो समजून घेतला पाहिजे. त्यांची युद्धे नि संधि होतां होतां उत्तरापथाचा नि दक्षिणापथाचा संबंध कसा आला, तेथेहि संघर्ष नि समन्वय चालू असतां यक्ष, राक्षस, किन्नर, नागा, अहिप, भूत, तक्षक प्रभृति उत्तरेतील नि दक्षिणेतील पौराणिक कालांत अुल्लेखिलेल्या जाती अेका महान् भारतीय राष्ट्रांत कशा समाविष्ट झाल्या, मोठमोठ्या सम्राटांच्या कधी अुरारेकडून दक्षिणेकडे नि कधी दक्षिणेकडून उत्तरेकडे नि बळावलेल्या साम्राज्यामुळे ह्या राष्ट्राच्या संस्कृतीत अनेक अुपजातीय संस्कृति, चालीरीति, भाषा, विभाषा मिसळत जाअून त्या सर्वांची मिळून अेक महान् भारतीय संस्कृति कशी अुत्पन्न झाली, मनुस्मृतीत विस्तरशः वर्णिल्याप्रमाणे अुनुलोम-प्रतिलोमाच्या पद्धतीचे सहस्रावधि विवाह होअून ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र ह्यांचे रक्तबीजही अेकमेकांत कसे मिसळले; अितकेच नव्हे तर नव्या वन्य वा अन्य जाती जशा जशा ह्या भारतीय राष्ट्रांत नि संस्कृतीत सामावू लागल्या तसे तसे त्यांचे आपसांत रक्तसंबंध कसे जुळत गेले, क्षत्रिय भीमाचे हिडिंबा राक्षसीशीं कोणीहे न बहिष्कारलेले लग्न किंवा अर्जुनाचे मणिपूरच्या नागराजाच्या कन्येशीं झालेले लग्न आणि अशा सुप्रसिद्ध अुदाहरणांवरून नि अनुलोम आणि विशेषतः प्रतिलोमप्रथेवरून सिद्ध होणारी अशीं सहस्रावधि लग्ने ह्यांच्या योगाने हे भिन्न भिन्न लोक रक्तबीजानेहि कसे अेका महत्तम राष्ट्रांत अेकरूप पावले, सगळ्यांची मिळून अेक संस्कृति, अेक राष्ट्रीय भाषा, अेकराष्ट्रीयत्वाची जाणीव कशी विकसत गेली, पुढे आपल्या ह्या प्राचीन अतिहासाच्या अर्वाचीन काळीं ग्रीक, शक, हूण अित्यादि परचक्रें आलीं असतां त्यांचीं राज्ये तीन तीन शतके जिथे चालत असतां आपल्यांत मोठे पराक्रमी विक्रम वारंवार जन्मास येअून त्या परकीय राज्यशक्तींना रणांगणांत धूळ चारून पुनः पुन्हां आपलीं साम्राज्ये कशीं स्थापिलीं गेलीं आणि त्या लक्षावधि परकीयांना आपली

संस्कृति, धर्म, भाषा यांच्या प्रभुत्वाखाली आणून त्यांस आपल्या या भारतीय राष्ट्रांत कसे जिरवून पचवून टाकले; पुढे मुसलमान आले त्यांच्याशी सातआठ शतके सारखे युद्ध खेळत त्यांच्याहि साम्राज्यसत्तेची आम्हीं हिंदूंनी रणांगणांत कशी धूळधाण बुडविली आणि ' हिंदुपदपादशाही ' पुनः कशी स्थापन केली हा वैदिकपूर्वकालापासून ब्रिटिशांची सत्ता स्थापन होऊपर्यंतचा इतिहास हिंदुसंघटनी ऐतिहासिक विशेषज्ञांनी सांगोपांग आणि अर्थसमन्वयी दृष्टीने अभ्यासावा. त्यावर ग्रंथ लिहावे. प्रसिद्धीची साधने मिळतांच ते प्रसिद्धिले जातील; पण तोंवर निदान लिहून तरी ठेवावे.

त्यांतील निवडक कालखंडांची लहान, सुबक नि सारांशमय पुस्तके मात्र शक्य तितक्या लवकर प्रसिद्धिली जावीत. कै. वैद्यांचे रामचरित्र किंवा कृष्णचरित्र किंवा श्री. सरदेसायी यांची शिवाजी, संभाजी, बाजीराव यांची चरित्रे, त्रोटक चरित्रे, वसुदेवाचे वेदा, श्रीहर्षाचे चरित्र, चंद्रगुप्त विक्रम यांची चरित्रे, चाणक्यांच्या त्या अत्यंत मूल्यवान् असणाऱ्या अर्थशास्त्रांतील कांही राज्यघटनात्मक नि राज्यसंचालनात्मक भाग, त्या वेळच्या समाजाचे मूर्तिमंत चित्र आंखणारी सुरेख वर्णने अशी एकेक प्रकरणाची, मार्ग " धनुर्धारी " लिहित तशी पण अद्ययावत् असलेली ऐतिहासिक लहान पुस्तके प्रसिद्धिली जावीत. ही लहान पुस्तके प्रत्येक हिंदुसंघटनी प्रचारकाने अभ्यासिली पाहिजेत.

आपल्या ह्या वेदपूर्वकालीन नि वेदकालीन आरंभापासून तों आजवर ह्या वर बुल्लेखिलेल्या आर्य, अनार्य, यक्ष, राक्षस, भूत, पिशाच, शक, यवन, हूण प्रभृति प्राचीन नि अनेक अर्वाचीन परकीय वा स्वकीय जातींची अत्यंत कौशल्याने घडवून आणलेली ह्या आपल्या आजच्या ' हिंदु राष्ट्रांत ' जी सलग, समन्वित नि ऐकजीव परिणति झाली आहे ती जगाच्या इतिहासांतील मानवी संघटनांचे ऐक अत्यंत आश्चर्यकारक उदाहरण आहे. भरतखंडांतील नाना लहानमोठ्या नदनद्या, भिन्न दिशांनी वहात वहात शेवटीं जशा सिंधुसागरापासून तों गंगासागरापर्यंत विस्तारलेल्या हिंदुमहासागरांत ऐकजीव झाल्या आहेत त्याचप्रमाणे वैदिक युगापासून तों आजपर्यंतच्या नाना जाती, उपजाती, धर्मपंथ, प्रांत ऐकत्र होत होत, ऐकमेकांत मिसळत मिसळत,

आमच्या वैदिक पूर्वजांनी जें ध्येय आंखलें होतें तें शेवटीं गांठून आजच्या आमच्या ह्या ' हिंदु ' राष्ट्रांत एकजीव झाले आहेत. आसिंधुसिंधु भारतभूमिका हीच ज्याची पितृभू आणि पुण्यभूहि आहे तो तो हिंदु पूर्वी आम्ही कोणी आर्य असूं वा अनार्य, गोंड असूं वा भिल्ल, ब्राह्मण असूं वा शूद्र, वैदिक असूं वा अवैदिक, जैन असूं वा बौद्ध, सारस्वत असूं वा द्राविड, शैव असूं वा वैष्णव, आज आम्ही सर्व राष्ट्रीय अर्थानें " हिंदु " आहोंत. हें आमचें एक-जीवन आज ज्या एकाच शब्दांत वरील व्याख्येप्रमाणें व्यक्तवितां येतें तो अनन्य शब्द आहे " हिंदु ! "

या शब्दाच्या " हिंदु " या दोन अक्षरांत अगस्तीच्या अंजलींत जसा महासागर तसें तीस कोटी लोकांचें राष्ट्रच राष्ट्र सामावलेलें आहे.

अितक्या दीर्घ कालावधींत परस्परांशीं संबंध आलेल्या अनेक घटकांतील राष्ट्रभेद, जातिभेद, धर्मभेद, भाषाभेद, संस्कारभेद ह्यांना एका हिंदुराष्ट्रांत एकजीव करण्याचें महत्कार्य आजच्या परिणतीपर्यंत तरी जें आम्हांला पूर्वी ज्ञानां आणून ठेवले आहे तें शस्त्र नि शस्त्र या दोन्ही साधनांच्या साहाय्यानेच होय. केवळ विग्रहानेंच, जित नि जेते म्हणून ते एकरूप पावते ना. केवळ संधीनेच ते सांधले जाते ना. केवळ मन वळवून ते वळते ना किंवा केवळ परस्परांचा अुच्छेद करून सगळ्यांना विनाशून एकच कोणी तरी अवशिष्ट अुरता ना. संधि, विग्रह, शस्त्र, शस्त्र, समर नि समन्वय अशा दुहेरी नीतीनेच लहान टोळ्यांच्या जातींचीं अुपराष्ट्रे आणि अुपराष्ट्रांचीं महान् राष्ट्रे बनतात. सगळ्यांच्या माहितीचें म्हणून लहानसें ब्रिटनचेंच अुदाहरण घ्या. मूळचे ड्यूअिड्स, ब्रिटन्स, अेंजल्स, सॅक्सन्स, नॉर्मन्स, एक ना दोन अनेक परस्थ वा त्रयस्थ जातींच्या स्वाऱ्या, कलह, संधि होतां होतां शेवटीं तीन मोठे भाग अुरले. ते स्कॉटलंड, अिंग्लंड नि वेल्स हेहि परस्परांशीं आज विग्रह तर अुद्यां संधि, कांहीं धर्मांच्या प्रेमबंधानें तर कांहीं राजनीतीच्या वशिल्यानें, कांहीं शरणागति, कांहीं देवाणघेवाण अशा दीर्घकालीन प्रक्रियेंतूनच शेवटीं एक सबळ राष्ट्र बनलें. त्यांतहि धार्मिक-राजवंशीय, पक्ष-विपक्षीय अशी कारणपरत्वे पुन्हां पुन्हां यादवी माजली. शेवटीं आज बाह्य परिस्थितीचें दडपण, अंतर्गत अेकराष्ट्रीयत्वाच्या भावनेचा विकास, सर्वांचे

राजकीय प्रभृति हितसंबंध नि प्रभाव, आपल्या राष्ट्रैक्यामुळेच काय तो टिकू शकत आहे ही अनुभवाने पटलेली निश्चिती ह्या नि अशा कारणांनी ब्रिटनचे राष्ट्र ऐकजीव आणि ऐकप्राण झाले आहे. यांत आयर्लंड गोंवण्याचा यत्न झाला; पण तो अजून तरी सफल झाला नसल्यामुळे ब्रिटनचे ग्रेट-ब्रिटन बनू शकले नाही; पण समन्वयाची ती प्रक्रिया अजूनहि चालू आहे. ब्रिटन-सारख्या केवळ चार-पांच कोटींच्या राष्ट्राची जर मूल कथा अशी आहे तर तीस कोटी लोकांच्या भरतखंडासारख्या विस्तीर्ण भूभागावर निवसणाऱ्या आमच्या आज ऐकजीवित्व पावलेल्या ह्या महान् “ हिंदुराष्ट्राची ” कुलकथा त्या राष्ट्रनिर्मात्या प्रक्रियेपासून अलिप्त कशी असणार ?

हिंदुराष्ट्राचा अतिहास लिहितांना हीच अडचण प्रत्येक हिंदुसंघटनाच्या अभिमानी असणाऱ्या लेखकासमोर दत्त म्हणून अुभी राहिल्यावांचून राहणार नाही; पण तरीहि प्रत्येक अतिहासलेखकाचे; आद्यकर्तव्य बजावण्यास त्याने मुळीच टाळाटाळ करूं नये. अतिहास लिहावयाचा तर तो अगदी ‘ अति-ह-अस्त ’ असाच लिहावा. त्याचे वर्तमानकालावर काय परिणाम होतील, ह्याची तो अतिहास लिहिते वेळी, त्याने मुळीच चिंता बाळगूं नये. औतिहासिक संशोधनाने अद्ययावत् म्हणून ठरलेली त्या त्या कालखंडांची माहिती अगदी सत्य तशीच लिहावी. राष्ट्रैक्याची किमया साधीत असतांना किंवा चालत असतांना वर सांगितलेली जी अपरिहार्य प्रक्रिया आहे तीमधून अितर कोणत्याहि राष्ट्राप्रमाणेच हिंदुराष्ट्रालाहि जावे लागणे अपरिहार्यच होते. त्यामुळे आपल्याहि राष्ट्रावर अनेक परचक्रे आली, त्यांच्याशी शतक-व्यापी युद्धे झाली. केव्हां अंतर्गत यादवीहि चालू राही. धार्मिक मत-भेदांनीहि केव्हां केव्हां अुग्र स्वरूप धारण केले; परंतु अवांछनीय घटनाहि अतिहासलेखकांनी तितक्याच सत्यतेने सांगवयास हव्यात की, जितक्या सत्यतेने आपल्या हिंदुराष्ट्रांतील मोठमोठ्या सम्राटांच्या वैभवशाली राज-वर्तींना किंवा आपल्या सहस्रशः गौरवान्वित घटनाना स्वराष्ट्राभिमानी अतिहासकार व्यवस्थितपणे वर्णिताने. अुदाहरणार्थ, अतिहासकार जरी स्वतःला आर्यवंशीय समजत असला तरीहि त्याने पूर्वी अनार्यांशी झालेली युद्धे किंवा मोठमोठे अनार्य राजे, तत्त्वज्ञ, वीर होअून गेले त्यांचे वर्णन यथावत् केले पाहिजे, कारण आपण आज आर्यांचा वा अनार्यांचा

पक्षपाती अतिहास लिहित नसून " हिंदु राष्ट्राचा " अतिहास लिहित आहोत आणि या हिंदुत्वांत पूर्वीचे आर्यानार्यादिक सारे वंश आणि त्यांच्या कुलकथा संमिलित आणि अेकजीव झालेल्या आहेत. कोणी अतिहासलेखक वैदिक धर्माचा अभिमानी असेल; पण म्हणून त्यानें पूर्वीच्या अतिहासांतील आपल्या अवैदिक बुद्ध वा जैनधर्मीयांशी वैदिक धर्मीयांच्या कांहीं वेळां झालेल्या विग्रहाचें वर्णन केवळ वैदिकांचीच बाजू अुचलून धरण्यासाठीं पक्षपातानें करूं नये किंवा तसे विग्रह आपआपसांत कांहीं वेळां झाले हे लपवूंहि नये. कांहीं प्रसंगीं बौद्धांनीं परराष्ट्रांना आपल्या भारतावर स्वाऱ्या करण्यासाठीं बोलावून किंवा तशा स्वाऱ्या झाल्या असतां त्यांना साहाय्य करून स्वदेशाचें स्वातंत्र्य घालविण्याचा राष्ट्रद्रोह केला खरा. बुद्धधर्माचें भारतांतून आमूलाग्र उच्चाटण होण्यास धार्मिक मतभेदापेक्षां बुद्धानुयायांत शेवटीं शेवटीं शिरलेली ही स्वराष्ट्रद्रोहीवृत्तीच कारण झाली. बुद्धांना नायनाटून परकीयांचीं राज्ये शेवटीं ब्राह्मण-क्षत्रियांदिकांनीं उच्छेदिलीं नि स्वदेश स्वतंत्र केला; पण उलटपक्षां ह्याच आपल्या " हिंदु राष्ट्राच्या " प्राचीन वैभवांत, पराक्रमांत, तत्त्वज्ञानांत, साहित्यांत आपल्या बुद्धजैनप्रभृति अवैदिक देशबांधवांनीं अमूल्य भर टाकलेली आहे. अहिंसक जैनांनीं रणांगणांत शत्रूंशीं सशस्त्र युद्धें लढून राज्ये स्थापिलीं आहेत आणि प्रतिकारक हिंसा किंवा न्यायरक्षणार्थ अस्त्रधारण हे पाप नव्हे, पुण्य होय, अशी अहिंसेची योग्य मर्यादा प्रतिपादिली, आचरिली. वैदिक नि अवैदिक हे दोघेहि अेकाच आर्यकुलांतील, अेकाच रक्तबीजाचे अंकुर होते. भगवान् बुद्ध आणि भगवान् महावीर हे दोघेहि क्षत्रियकुलांतच जन्मले होते. वैदिक-वैदिकांत कांहीं प्रसंगीं विग्रह झाला, तर अुलटपक्षां कांहीं प्रसंगीं अवैदिक-वैदिकांत आणि अवैदिक-अवैदिकांतहि अंतर्गत यादवी झाली. जैनाजैनांत मतभेद होअून कलह होत. शैव-वैष्णव दोन्ही वैदिक; पण क्वचित् प्रसंगीं आपसांत हमरीतुमरीवर येत.

हीच गोष्ट आपल्या अतिहासाच्या सामाजिक, राजकीय, साहित्यिक, आर्थिक अंगांना लागू आहे. आपल्या गौरवाचा अतिहास स्वाभिमानी लेखक स्वाभाविकपणेंच अुत्साहानें यथावत् लिहितो; पण आपल्या अतिहासांतील दोषास्पद किंवा यादवीचे किंवा पराजयाचे वृत्तांत लिहितांना त्याला तितक्याच

स्वाभाविकपणे ते गाळण्याचा किंवा टाळण्याचा किंवा सत्यकथनास विटाळण्याचा मोह होतो; पण हिंदुसंघटक अतिहासकारांनी तो मोह आवरावा. ज्या काळांत जी वस्तुस्थिति असेल ती जशीच्या तशीच लिहावी. अतिहासाचे स्रष्ट्यस्वरूप लपविणाऱ्या अका हास्यास्पद प्रयत्नाचे अुदाहरण द्यावयाचेच म्हटले, तर कांहीं काँग्रेसी मंडळींनी गांधीजींच्या विविषत दिग्दर्शनास अनुसरून आपल्या अतिहासावर लिहिलेली चोपडी पाहावी. त्यांमध्ये औरंगजेब अलाउद्दीन प्रभृति शेंकडो मुसलमान सत्ताधीशांनी केलेल्या हिंदूंच्या छळाचा नि त्यांच्या धर्मांध क्रूरतेचा अुल्लेखसुद्धा नाही. मुसलमानी धर्म, सत्ता, सभ्यता हीं किती निष्कलंक, न्यायशील नि थोर होतीं नि हिंदूंना चांगल्या रीतीने वागविण्यासाठीं मुसलमानी नबाब, शहा नि बादशाह औरंगजेबासुद्धां किती अहमहामिकेने झटत ते दाखविण्याचा विविषत यत्न त्यांत केलेला आहे. हिंदु नि मुसलमान अशा दोन धर्मांच्या नि राष्ट्रांच्यामध्ये एक घनचक्रं प्राणांतिक नि शतकव्यापी असें भयंकर युद्ध चालू होतें आणि त्यांत हिंदूंनीं शेवटीं मुसलमानी साम्राज्याचे तुकडे तुकडे अुडविलेल्यांचा नामनिर्देशहि नसतो !!

पण असा असत्य अतिहास लिहिण्यानें कधीं हिंदुमुसलमानांतील तेढ मिटेल? जाँवर त्या इतिहासाच्या हिंदु वाचकांना आजचे ताजे वृत्तपत्र उघडतांच मलबारच्या दंग्याची किंवा पाकिस्तान परिषदेची बातमी वाचावी लागते, सीमेवरच्या हिंदूंच्या गांवींच त्यांच्यावर मुसलमान जमाती चालून येत आहेत, त्यांचीं घरे जाळीत आहेत, ताँवर बिहार शरीफसारख्या अनेक दंग्यांतून मुसलमानांची आगळीक घडतांच संघटनाची नवी स्फूर्ति प्यालेले हिंदु, हे मुसलमानांना दे माय धरणी ठाय करून सोडणारच ! भागानगरवर हिंदुत्वनिष्ठ दळे चढाओी करणारच ! पाकिस्तानचे कबरस्तान करण्याचा अुठाव हिंदूंकडून होणारच ! पण समजा, हिंदु समाजाच्या संघटित शक्तीमुळे म्हणा किंवा अितर परिस्थितीमुळे म्हणा, मुसलमानांना 'आपण अल्पसंख्य म्हणूनच अल्पशक्ति, तेव्हां ह्या देशांत आपल्या आर्धीच अुदार असलेल्या हिंदु बांधवांशीं शक्यतो गुण्यागोविंदानें नांदावे' असें वाटले आणि हिंदु-मुसलमान तसे अुद्यांपासून वागत राहिले तर केवळ मागे अतिहासांत अेकदां खड्यांची लढाओी झाली होती म्हणूनच काय तो मराठ्यांचा दलभार खड्यांकडे

वारावर वार करीत थोडाच चढाभी करणार आहे? संधि होतांच अका महिन्यांत महायुद्धें संपून राष्ट्राराष्ट्रांतील शांततेचे नागरिकव्यवहार सुरळीत चालूं लागतात. रशिया आज जर्मनीचा मित्र होतो, तर अद्यां शत्रु. राष्ट्रांराष्ट्रांतील संधिविग्रह केवळ अतिहासाच्या आवृत्तीची हौस असते म्हणून होत नसतात. आजच्या परिस्थितींत अनुकूल काय, प्रतिकूल काय तें पाहूनच आजचे व्यवहार चालतात. आज स्कॉटलंड-अंग्लंड-वेल्स मिळून ब्रिटन हे अभंग, अकसंध, अकजीव राष्ट्र झालें ; पण म्हणून तेथील कोणत्याहि शाळांतून वा ग्रंथालयांतून त्यांचीं परस्परांत झालेलीं तुंबळ स्वातंत्र्ययुद्धें, धर्मयुद्धें, वर्गयुद्धें ह्यांचे ताविस्तर अुल्लेख असलेल्या अतिहासांना कांहीं बहिष्कारून वा जाळून टाकलेले नाही किंवा ते मागचे कलह वाचून विद्यालय सुटतांच बाहेर पडणारे अंग्लिश, स्कॉच, वेल्स विद्यार्थी अकमेकांचीं डोकीं फोडूं लागत नाहीत. कारण अतिहास शिकवितांनाच त्यांना तो वाचावा कसा, अुप-योजावा कसा आणि त्याचें आपल्या अुन्नतीसाठीं कोणतें तात्पर्य काढावें हेंहि शिकविलें जातें. म्हणूनच ते मागचे अंतर्गत यादवीचे अुपानें सत्यतेचे वृत्तान्त वाचलेले असतांहि तें आजचें अकसंध झालेले ब्रिटन अकच ब्रिटिश ध्वजाखालीं अुभें राहून “Rule Britania! Britania Rules the waves! Britains never shall be slaves!!” असें आपले राष्ट्रगीत अकस्वरानें गात आहेत!

‘मागच्या पिढ्यांतील वैराचें सत्य जर आम्हांस कळेल तर या पिढींतहि मनुष्ये अकमेकांचें वैर करूं लागतील, म्हणून असे अतिहास लिहूंच नयेत!’ असें ज्यांना वाटतें त्यांना कळत नाही कीं, कागदावर लिहिलेले अतिहास फाडले तरी ते दगडांवर कोरलेले आहेत. त्या दगडांचें चूर्ण केलेंत तरी अतिहास मरतोच असें नाही. भाषेत, वाकप्रचारांतून, चालीरीतींमध्ये, जातीय स्मृतीच्या रोमारोमांत तो भिनलेला असतो. मूर्तिभंजकाचे दुर्बल हात सहसा न पुरतील अितका वर आकाशांत अुंच अुंच अशोकाच्या स्तूपावर तो विराजत असतो किंवा भूगर्भातील खोल खोल मोहोंजोदडो-सारख्या पातालमंदिरांत त्याचीं ग्रंथालये सहस्रावधि वर्षे अभंगचीं अभंग नांदत राहतात.

शक्य तितक्या सत्यास धरून अतिहास लिहित असतां विशेषतः

आपल्या हिंदुराष्ट्राच्या अतिहासामध्ये कुशल लेखकाला असे कालखंड पाडतां येतील कीं, ज्यायोगे आपल्या हिंदुजातीची संघटना, व्यापकता, गौरव नि प्रभाव हे अफंदरीत पहिल्या कालखंडाहून अधिक सरस आणि अधिक अुठ्ठावदार होत गेले, हे वाचकांच्या ध्यानांत सहजच यावे. त्यांतहि आपल्या हिंदुराष्ट्राचा अतिहास असा आहे कीं, प्रत्येक मोठ्या बहिर्गत वा अंतर्गत संकटानंतर आपण जेव्हां जेव्हां, ग्रहणामधून सूर्य बाहेर पडतो तसे, बाहेर पडलों तेव्हां तेव्हां आपलें हिंदुराष्ट्र पूर्वीपेक्षां संख्याबळानें आणि गुणबळानें, पराक्रमानें आणि सश्रीकतेनें अधिकच विशाल, विस्तृत नि भास्वान् होऊन बाहेर पडत गेलें.

ह्या अशा कुशलतेनें पाडलेल्या कालखंडाच्या समारोपांत शेवटीं त्या काळच्या अितर देशांचीहि सत्य स्थिति नि आपल्या दिग्दर्शनास अवश्य ती माहिती द्यावी. म्हणजे तुलनात्मक दृष्टीनेंहि आपल्या संतत चढत्या-चढत्या हिंदुराष्ट्राची सत्य असेल तितकी श्रेष्ठता अुठ्ठावदार दिसेल. जसें इणांनीं सारें युरोप पादाक्रान्त केलें, रोमन साम्राज्य धुळीस मिळविलें; पण त्यांना शेवटीं धूळ चारली हिंदुराष्ट्रानेंच ! नर्मदेखालीं तर त्यांना अुतरूं-सुद्धां दिलें नाहीं ! सारें भारतवर्ष असें त्यांना बघतांसुद्धां आलें नाहीं. तीच गोष्ट मुसलमानांची. त्यांनीं अरब, सिरिया, अिराण, आफ्रिका, मोंगल, तातार, तुर्क मुसलमानमय करून टाकलें; पण सात शतकें झुंजूनहि हिंदुस्थान हिंदुस्थानच राहिलें ! त्यांच्या विषारी आक्रमणाची लाट शेवटीं थोपवून, फोडून, त्यांचें राजस्व अुच्छेदून आपलें स्वत्व राखलें असें हिंदुराष्ट्रानेंच काय तें ! अितर प्राचीन राष्ट्रे पार पिचून मरून गेलीं, मुसलमानमय झालीं. त्या त्या काळच्या खाल्डियन, बाबिलोन, ग्रीक, रोमनांपासून तों मुसलमानप्रभृति राष्ट्रांच्या बाहेरच्या अतिहासाची संक्षेपतः माहिती प्रथम देऊन अशी तुलना ह्या प्रत्येक कालखंडाच्या समारोपांत द्यावी.

आसिंधुसिंधु भरतखंड व्यापल्यानंतर आणि अेकजीव केल्यानंतर किंवा करीत असतांच आपल्या हिंदुराष्ट्राच्या वैदिक आणि अवैदिक अशा दोन्ही शाखांनीं धार्मिक दिग्विजय प्रचंड प्रमाणावर केला. सैबेरिया, चीन, सयाम ते मेक्सिकोपर्यंत बुद्ध, जैन, शैव, वैष्णव प्रभृति आपल्या हिंदु

प्रचारकांनीं आपल्या हिंदुसंस्कृतीचा ध्वज फडकावीत नैला. धार्मिक दिग्विजयाप्रमाणेच हिंदुराष्ट्र हिंदुमहासागर ओलांडून जे राजकीय दिग्विजय करीत गेलें तेंहि ज्या कालखंडांत तें वृत्त घडलें त्या कालखंडांत सलग वर्णिलें जावें. कलिंग, आंध्र, पांड्य प्रभृतींनीं आपलीं हिंदुराज्यें सयाम ते अंडोचायना (हिंदुचीन) आणि फिलिपाइन्सपर्यंत प्रस्थापिलीं. काश्मीरच्या ललितादित्यप्रभृति राजांनीं अुत्तरेकडे तार्तीरांना शिक्षा करण्यासाठीं थेट तार्तीरीवर केलेल्या स्वाऱ्या, रजपुतांनीं बख्तबुखाऱ्यापर्यंत केलेल्या चढाया, नेपाळनें तिबेटचें केलेलें पारिपात्य, अरबअजिप्त यांपासून तों केप ऑफ गुडहोपपर्यंत सिंधुमार्गानें सतत चालू असलेलें आपलें व्यापारिक नौकानयन आणि अरब-आफ्रिकेंत स्थापिलेल्या हिंदु वसाहती अित्यादि बृहत्तर भारताचा अितिहासहि त्या हिंदुराष्ट्राच्या त्या त्या कालखंडाच्या अितिहासांत यथावत् वर्णिला गेला पाहिजे.

हिंदुराष्ट्राच्या त्या हिंदुस्थानाबाहेरील धार्मिक नि राजकीय दिग्विजयाचा नि साम्राज्याचा अितिहास आज आपल्या कोट्यवधि हिंदूंना ठांडूक नाहीं. पौराणिक कथा कांहीं माहीत आहेत ; पण ह्या सामान्य जनतेस त्यांतील अैतिहासिक अर्थ विवेचितां येत नाहीं. ह्यास्तव ह्या बृहत्तर भारताच्या अितिहासाचीं निरनिराळीं लहान नि चटकदार पुस्तके प्रचारकांसाठीं लिहिलीं जावीत. सयामांतील हिंदुराज्य, चीन-जपानमध्ये बौद्धधर्माचा प्रसार अशा अेकेक प्रकरणावरील पुस्तिका प्रत्येक हिंदु तरुणास वाचावयास मिळाल्या पाहिजेत.

अितिहास वाचावा कसा ? हिंदुराष्ट्राचा हिंदुसंघटनीय दृष्टीनें लिहिलेला असा सत्य, असा यथावत् अितिहास लिहावा कसा हें सांगण्या पेक्षांहि तो वाचावा कसा हें स्पष्टविणें आपल्या आजच्या परिस्थितींत अत्यंत अवश्य आहे. हिंदुराष्ट्राचा अितिहास अुचलतांच प्रथमतः ही भावना मनांत अुद्भवली पाहिजे कीं, हा माझ्या अखिल हिंदु जातीचा अितिहास आहे. तो केवळ ब्राह्मणांचा नव्हे, केवळ जैनांचा, लिंगायतांचा, आर्यांचा वा द्रविडांचा, बंगालचा वा गुजराथचा नसून मार्गें वर्णिल्याप्रमाणें तो आज ह्या सर्वांचें व्यक्तित्व ज्यांत विलीन झालेलें आहे, हे सर्व प्राचीन-अर्वाचीन

घटक मिळून जें समन्वित, संघटित, अेकजीव असें “ हिंदुराष्ट्र ” बनलें आहे, त्या हिंदुराष्ट्राचा आहे, अखंडनीय हिंदुस्थानाचा आहे. यांतील गुण, दोष, मान, अपमान हे आतां आपणां हिंदुमात्राची सामाजिक सत्ता झालेली आहे. पूर्वी प्रांताप्रांतांची स्वतंत्र राज्ये असत; पण आतां तीं सर्व मिळून अेक अखंड हिंदुस्थान हेंच काय तें सर्वांचें अेक नि अनन्य राष्ट्र, अेक नि अभंग देश, आमची सर्वांची पितृभू नि पुण्यभू झालेली आहे. शीखांचें अमृतसर, वैदिकांची काशी, बौद्धांची गया हीं सारीं आम्हां हिंदूंची समा- अीक नि सारखीच पूज्यक्षेत्रें होत. आमच्या भूतकालीन निरनिराळ्या अुपराष्ट्रांची जात-गोत-पंथांची समाअीक अभिधा व्यक्तविण्यासाठीं आसिंधु- सिंधु अशी ज्याची विशाल व्याप्ति आहे तो “ हिंदु ” शब्द प्रचलित झाला. आपल्या भूतकालीन सर्व लहानसहान अुपराष्ट्रांचें नि राज्यांचें अेकीकरणच नव्हे तर अेकजीवीकरण होअून हें ‘ हिंदुराष्ट्र ’ प्रकटलें आहे.

हिंदुराष्ट्राच्या अतिहासाचें खरें स्वरूप आकलण्यास्तव सामेष्टिक भावनेच्या प्रकाशांतच स्त्रे ब्रह्म-वाचला पाहिजे तसेंच आपण जो वाचात आहों तो अतिहास आहे ही जाणीव अेकसारखी जागृत ठेविली पाहिजे. जें मागें घडलें तें ह्यांत यथावत् नि यथाप्रमाण लिहिलेलें आहे. आज काय घडावयास पाहिजे तें भूतकाल सांगणार नसून तो प्रश्न आज सोडविला पाहिजे. वर्तमान- कालानें भूतकालांत त्या त्या वेळच्या भिन्न भिन्न परिस्थितीप्रमाणें आपल्या तत्कालीन पूर्वजांना जें जें योग्य वाटलें तें तें त्यांनीं केलें. आज जर परिस्थिति भिन्न असेल तर धार्मिक, सामाजिक वा राजकीय प्रकरणां आपण आपल्या हिंदुराष्ट्राच्या हिताला जें अनुकूल असेल तेंच आचरिलें पाहिजे. त्या त्या विगत कालखंडांत आमचे आपसांत कांहीं धर्मकलह झाले असतील, जैन बौद्धांशीं भांडले असतील, ब्राह्मण-क्षत्रियांचे कलह क्वचित् झाले असतील, ब्राह्म-क्षत्र शक्ति अेकत्र होअून वैदिक-अवैदिकांशीं झगडले असतील, त्या वेळेस अुत्तर सम्राट् श्रीहर्ष आणि दक्षिण सम्राट् पुलकेशी ह्यांच्या अेक- मेकांवर स्वाऱ्या झाल्या असतील; पण भूतकालांत हें घडलें म्हणून आज तीं जुनीं वैरें का कोणी अुकरून काढणार आहे? त्या काळीं कांहीं परिस्थितीत आज अन्याय वा अवास्तव ठरणऱ्या रूढी किंवा जातिधर्म हे त्या त्या मागच्या कालखंडांत क्वचित् अत्यंत आवश्यक किंवा अपरिहार्य किंवा

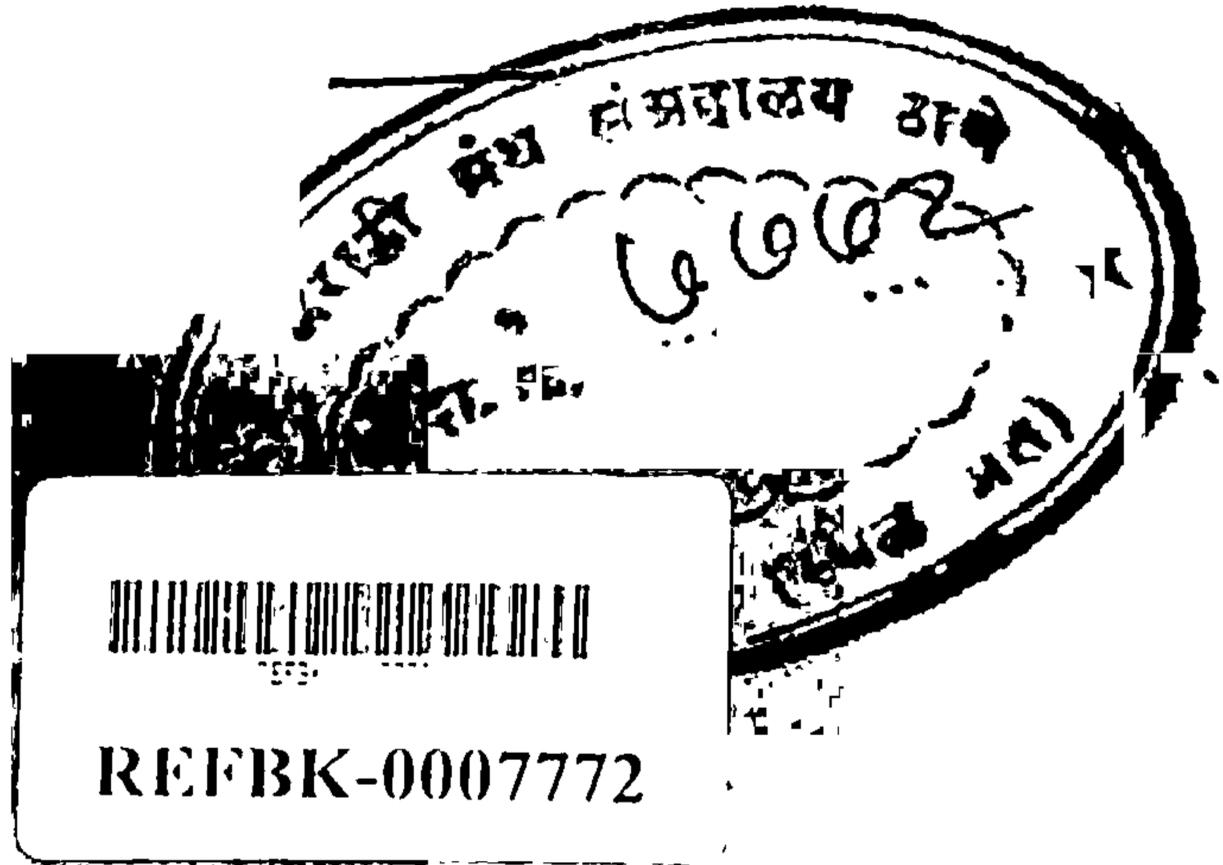
अुपकारकहि ठरलेल्या असतील; पण तेवढ्यासाठीच काय त्या त्या रूढी किंवा ते ते जातिधर्म आजहि आपण पाळावयाचेच कीं काय? पूर्वीपासून हिंदुराष्ट्राच्या

अेकीकरणाची, प्रकटीकरणाची

जी महान् प्रक्रिया आश्चर्यकारक बुद्धिमत्तेने नि प्रबलतेने आपल्या पूर्वजांनी चालविली तिलाच अनुसरून हिंदुराष्ट्राच्या संघटनास आजच्या परिस्थितीत अस्पृश्यता, जन्माधिष्ठित जातिभेद अित्यादि अनेक चालीरीतींना नि जातिगत धर्माधर्मांना आम्हीं ते आज विटघक होतात म्हणून, बदलले पाहिजे. बुद्धधर्माची नि वैदिक धर्माची ज्या कालखंडांत कांहीं धार्मिक नि बहुतांशीं राजकीय नि राष्ट्रीय कारणांनी लढाओी जुंपली नि शेवटीं बौद्धांचा पाडाव होऊन त्यांच्यापासून त्या काळीं कोसळू पहाणारे राष्ट्रीय संकट निवारले गेले, तेव्हां पुढच्या कालखंडांत: हिंदुराष्ट्राच्या समन्वयप्रक्रियेमध्ये त्याच भगवान् बुद्धांना दहावा अवतार म्हणून समजले गेले! तेव्हां हिंदुराष्ट्राचा अितिहास वाचतांना हिंदुसंघटकांनी अशा समन्वयदृष्टीने वाचावा. भूतकालांतील कोणत्याहि घटनेची चिकित्सा वर्तमानकालाचे अुपनेत्र लावून करूं नये. तर ज्या कालखंडांत ती घटना घडली किंवा तशा विभिन्न समाजरचना होत्या, त्या कालाच्या परिस्थितीच्या प्रकाशांत निरीक्षाव्यात. त्यांचें मूल्यमापन, त्या चांगल्या होत्या कीं वाओीट कीं अपरिहार्य हें ठरविण्याचा खरा निकष, म्हणजे त्या काळची परिस्थिति; आजची नव्हे. अुलटपक्वीं आज कार्य काय, अकार्य काय हें मुख्यतः ठरविले पाहिजे. आजच्या परिस्थितीप्रमाणें ही चेतावणी (Warning) प्रत्येक हिंदुसंघटक अितिहासलेखकानेंच आपल्या ग्रंथाच्या समारोपांत सयुक्तिकपणें देत जावी. कोण्या धर्मपंथांत मार्ग कलह असेल किंवा कोणत्या अुपजातींतील कांहीं व्यक्तींनीं वा गटांनीं अेखादे वेळीं त्या काळच्या परिस्थितींत निघ धोरण स्वीकारले असेल; पण म्हणून ती जातची जात किंवा पंथचा पंथ केवळ तेवढ्याचसाठीं निंदनीय समजला जाणें अगदीं अश्लाघ्य आहे. आजच्या परिस्थितीत जें निघ किंवा देशघातक तेवढेंच आज त्याज्य. जें आज देशहितकारक तें आज आचरणीय. मागच्या अितिहासांतील घटनांना अुल्लेखितांनासुद्धां ही काळजी अवश्य

आपल्या राष्ट्राचा इतिहास कसा लिहावा नि वाचावा? १०९

ध्यावी की, आमच्या आपसांतील कलहाचा कोळसा पुन्हां पुन्हां अुगाच. अुगाळत बसण्याचें शक्यतों टाळावें आणि ज्या घटनांच्या वर्णनानें आजचें आपलें हिंदुसंघटनाचें कार्य अधिक बळकट होतील, हिंदूंची परस्परप्रीति, सहकार्य, अकराष्ट्रीयत्वाची भावना हीं वाढीस लागतील, अशाच आपल्या सर्वांच्या गौरवाच्या गोष्टी आज अुपकारक ठरणाऱ्या राष्ट्रीय कुलकथा, आजच्या लेखांतून अुल्लेखिल्या जाव्या. अगदीं अवश्यच झालें तरीहि मार्गें झाले-गेलेले कुलकलह अुल्लेखावयाचेच तर हळुवार हातानें अवश्य तितकेच निदर्शिले जावे की, ज्यायोगें कोणाच्या मनास फारसें न लागतां त्या अुल्लेखाचें काम भागावें आणि तरीहि पुनः पुनरुक्तीचा दोष पत्करूनहि तेथल्या तेथेंच सांगावें की, ही गतकालाची कथा; आज पुन्हां तो दोष घडूं नये म्हणूनच हा अुल्लेख केला. आज आपण हिंदुमात्र अेकजीव अशा महान् राष्ट्रांत अेकसंध झालों आहोंत आणि आज ते सारे विघटक वाद मिटलेले आहेत नि मिटलेच पाहिजेत.

आमचें तेजस्वी मराठी प्रकाशन

स्वा. वि. दा. सावरकर	
१८५७ चें स्वातंत्र्यसमर	१२-८
हिन्दुत्व	२-८
हिन्दुराष्ट्रदर्शन	६-०
हिन्दुत्वाचे पंचप्राण	३-०
हिन्दुपदपादशाही	५-०
तेजस्वी तारे	२-०
रणशििंग	२-०
सिंहगड	०-८
बाजीप्रभु	०-८
चाफेकर-रानडे	०-६
नागरी लिपिशुद्धीचें आन्दोलन	२-८
शि. ल. करंदीकर	
सावरकरांचे सहकारी	१-८
डॉ. वि. म. भट	
अभिनव भारत	४-०
भा. कृ. केळकर	
सावरकरदर्शन	६-०
वि. वा. हडप	
भारतमाते अूठ	३-०
भारतमातेची हांक	३-०
भारतमातेचा शाप	३-०
भारतमाता वनवासी	३-०
भारतमातेचें दिव्य	३-०
भारतमाताकी जय	३-०
सिंहाचे छावे	३-०
बापलेक	३-०
काँग्रेसचा कल्पवृक्ष	१-८
आचार्य अत्रे	
हंशा आणि टाळ्या	५-०
पत्रकार अत्रे	३-०

शिरीष अत्रे	
चैत्रपालवी	२-०
ना. सी. फडके	
अजाडलं! पण सूर्य कुठें आहे?	५-०
प्रीतिपुष्प	२-८
रं. गो. सरदेसायी	
आमचा संसार	२-८
भा. वि. नाडकर्णी	
राजाराणी	२-०
पिरोज आनंदकर	
बाळ बहिर्जी	२-०
बा. वा. फाटक	
मुंबयीचे मानकरी	२-०
केशवराव भोळे (अकलव्य)	
संगीताचे मानकरी	२-८
वि. वि. बोकील	
गांठभेट	१-८
सौ. अनसूयाबायी कामत	
स्वयंपाकाचे कांहीं प्रकार	२-८
आमची विलायतला प्रथमभेट	४-०
प्रि. मो. वा. दौंदे	
वनविहार	१-४
संजीवनी मराठे	
भावपुष्प	१-८
वसुंधरा पटवर्धन	
संसारशोभा	२-०
सौ. जोशी	
सुशिक्षित सासुरवास	०-८
मामा वरेरकर	
माझा नाटकी संसार, खं. २	३-०
द्वारकेचा राजा	१-८

मा. आ. कामत		सौ. बेडेकर	
शककर्त्यांचा न्याय	१-८	पारध	१-४
कै. न. दा. सरपोतदार		कै. श्री. कृ. ओक	
चंद्रराव मोरे	१-८	सिंहगर्जना	१-०
ग. कृ. बोडस		वि. ग. धारप	
भगवा झेंडा	१-८	पुढचें पाऊल	१-४
पूज्य गांधीजी	१-४	के. पां. परांजपे	
अटकेपार	१-८	शेजारीपाजारी	१-८
वासुदेव बळवन्त	१-८	शां. गो. गुप्ते	
छत्रपतीचा छावा	०-८	झुंझार झांशीवाली	०-८
महावीर कर्ण	०-८	मामा दुगळ	
राणा प्रताप	०-८	प्रेमगीतें	०-६
कै. वि. ह. औंधकर		बा. अ. देसाई	
आग्न्याहून सुटका	२-०	झुंझार महाराष्ट्र	०-८
बबदशाही	२-०	गो. वि. जोगळेकर	
स. अ. शुक्ल		कवुतराची कथा	०-६
लोकसिंहासन	१-८	ह. रा. महाजनी	
वीर अभिमन्यु	०-८	ईश्वराची आत्महत्या	३-०
जयद्रथवध	०-८	वि. रा. हंबर्डे	
नानासाहेब गोखले		सन १८५७ (झांशीची राणी)	१-८
सेनापति तात्या टोपे	०-८	नाना कोचरेकर	
वि. ना. कोठीवाले		मानी मराठा	१-८
जय मल्हार	१-८	अनुभवी प्राध्यापक	
ग. पां. परचुरे		प्राचीन मराठी वाङ्मयसाहाय्यक	१-४
जातिवन्त जवान	१-४	का. म. देव	
ह. वि. देसाई		कामदेवाच्या कथा	१-८
दोन लग्नें	०-१२	ग. बा. ओक	
मधुकर राव		कुंडलीरहस्यदर्पण	३-०
लक्षाधीश	१-४	शालेय	
		महाराष्ट्राच्या गोड गोष्टी	०-१०